

Rapszódia a szélhez

Támadó forró szél honnan jössz honnan áradsz
Hullámaidban gázolok
Cirógatsz
Üllő csengését hozod
Messziről
A faluszéli kovácsműhely felől
Lónyérítést
Vad szitkot nevetést
Nyugtalan paták
Dobaját
Arra fordulok
Sodorsz a réten át
Ott vár a kis tó
Hová annyiszor szöktem
S könyvvel az ölemben
– Borzoltad lapjait –
Bámultam önfeledten
Amint
Szelíden izzó
Ezüst színére inni száll
Szárnyait
Rezegtető
Óriás szitakötő
A nyár
Ingadozó
Korhadozó
Félig elmerült
Csónakban ült
És engem nézett
A töprengő idő
Csörrent a sás
Az alkony talpa vérzett
A tóra lépett
Suttogás

Riasztott
Fáztam
Sápadt lányok
Kiáltottak
A hullámok
Utánam
Hajladoztak
Lágyan –
Vegyél
Melleidre nyugtass
Hazáig ringass
Csitító
Dalt dúdoló
Dajkám te szél
Altass el altass

A bibelődés öröme
kis vallomás fényképek ürügén

A hőskorban, valamikor a nyolcvanas évek hajnalán kezdődött, amikor azt hittük, miénk a világ, és mindent, de mindent ki kell próbálnunk, minden művészetbe bele kell kóstolnunk, mindent meg kell tanulnunk, és minden trükköt, fogást el kell sajátítanunk.

Képek mászkáltak a fejemben, s mert rajzolni sosem tudtam jól, s minimális képességetem lusta voltam fejleszteni, kudarcélményekkel teli a padlás, a kamra; hát szereztem egy kamerát, és nekiálltam nagy dérel-durral fényképezni.

Tudtam, hogy ez kevés, hogy meg kellene tanulni a technikát, az előhívást, a nagyítást, de én csak az előttem elvonuló pillanatnyi látványt akartam megörökíteni, birtokba venni. Ami képként képzeletemben megfogant azt inkább az irodalomra hagytam, de már akkor is bizonyosan éreztem, tudtam, van olyan látvány, mi kameravégre való, mert szavakkal sosem tudom pontosan visszaadni, mert kevés rá minden szó.

Az eredménnyel azonban mindig elégedetlen voltam. Hogy mégis elfogadhatóvá tegyem, vagy felmelegítsem az akkori képeket, néhány papírképet olykor beszkennelek, majd feljavítok a számítógép segítségével.

Abba is maradt, és csendben elmúlt a hirtelen szalmaláng, a gépet is elajándékoztam, azóta is várom a kaján kérdést, miért nem elég nekem az irodalom.

Szinte hallom, a magamnak már sokszor feltett, pontosan megmagyarázhatatlan kérdést: mi a céloom? Mit akarok én ezzel? Költők között a legjobb fotós, fotósok között a legjobb költő lenni? Nincs igazi válasz. Sokáig szunnyadozott bennem sok-sok régen megkomponált kép, és újra és újra nem támadt kedvem sem gépet vásárolni, sem aprólékosan megtanulni a fényképezés alapjait.

Szégyenletes ezt bevallani, de míg volt türelmem verstannal bíbelődni, addig van a fejemben egy stílus, hozzá egy okos telefon, és egy jól kezelhető program, így pedig hanyagolom a sok agyalást. Ha megtanulnám, ha úgy készítenék digitális fotókat, képeket, mint a hivatásos fotósok, elveszteném az ezzel járó örömet,

felszabadító érzést. Járom az utcákat, kattintgatok, olykor valami előzetes gondolat mentén, majd leülök a géphez, és következik egy egyszerre szívvel és aggyal működő lassú és türelmes utómunka. Kijavítom a hibákat, döntéseket hozok, kísérletezem, szórakozok, töröm a fejem, és minden igyekezetemmel próbálok létrehozni valami szépet, valami lelkesítőt, nincs erre jó szó; egyszóval képeket, melyek feltjáikkal és színeikkel túlmutatnak a szavakkal birtokolható világon. Vagyis, továbbra is verseket írok, de nem szavakkal, hanem képekkel. Ahogy kedvenc főhősöm Annie Hall fogalmazta oly nyilvánvalóan: ... „*én valahogy érzés után próbálok csinálni. Nem sokat elmélkedem rajta, csak próbálok ráérezni.*”

Valahogy így, a szemem és a szívem súg, a körülmények is döntő szerepet játszanak, és nem elhanyagolható a technika. A technika lehetőségei és korlátai. Másképp lát a szem, és másképp szűr az okostelefon érzékeny, ám mechanikus kamerája. Ez is egyfajta kihívás, mit és hogy tudok evvel a kütyüvel jól megörökíteni, úgy, hogy másfajta dimenzióba is helyezem a rideg, és tömény valót.

Sokáig csak a fekete-fehér képeket tekintettem művészi értéket hordozó fotóknak, a ravasz manipuláció nem vonzott, majd megismerkedtem egy képkezelő programmal, és elkezdtem használni. Nagyszerű szórakozás, még ha egyes fotósok szerint van benne jó adag önámítás is. Igen, de a lehetőségek között mégiscsak én választok, én döntök, és ha nehéz is volt megfogalmazni maga számára is a célt, mégiscsak sikerült.

Ha nincs szavam bizonyos jelenségekre, hát birtokba vehetem úgy, hogy valami megközelítő, a lényegét sűrölő képet alkotok, nem fényképet, nem festményt, képet, ami átjárhatóságot is biztosít műfajok között, s ilyenkor csak a cél a fontos: képeket létrehozni, szép, izgalmas, letisztult kompozíciókat magam és mások öröme, hogy nézve, hosszan szemlélve a monitort, vagy a fotópapírt halkán vagy ujjongva azt mondhassuk együtt és külön: aha! Mert rajzolni nem tudok, de képekkel álmodom, gyakran pedig kevés a szó, és gyengécske is.

magyar pszicho

akiknek a szerelem kellő számú ismétlés
begyakorlás kérdése csupán
semmit se tudnak a szerelemről

akik kondicionált reflexeket rád rondítva
fenyegetésekkel leszoktatnak a levegőről
semmit se tudnak a szerelemről

kezed kezemről lefejteti
tested testemből kiszaggatni
szeretőt szeretőről lelökdösni
barátot baráttól eltiltani
összességében annyi
mint a két utolsó költőt
a szükség óráiban egymásért üvöltőt
szomjazótól a végső vizestömlőt
elrabolni

integráció

a magányos moszatok
úgy találták
hogy az individuális lét
kiszolgáltatottá tesz
így hát egyesült erővel
szögesdróttal körbekerített
szilárd össz-szövetségre léptek
néhányan persze megtarthatták
eredeti etnikai kiváltságaikat
mások viszont anyanyelvüket letiporva
a mostoha külső körön
továbbra is nyelheték
könnyeik gyanánt
a forró sós ősvizet

pár moszat most széttéphetetlenül
egymásba tapadva
sóvár irigységgel
az emlősök sérthetetlen rendje
a sudár úrkorszak után ácsingózik

Az anyag – II.

Távoli csillagok hunyorgását őrző
gyémántköpet,
lélegző amorf kupac
mintha csalogatna
kézbevenni, megforgatni,
kiteríteni, mert világító, apró
szemcséiben lapul a jóslat.

Az anyag meg és szétírhatatlan,
sorjázó hallucinációk sora,
kocsonyásodó, óriás tükör.
Kacér mozdulatlanság
és tengernyi kín –
akár a fényes higany,
mely szétgurulva mérgező
nem lehet megérinteni.

Darazsas álmok

Darazsas álmok közé
szorít a részvétlen idő –
felcsap a törvényszerű
erjedő, fojtogató szaga
valaki meggondolatlanul
lemond a létről
már csak a történetet
lezáró, higgadt pont
várja a belenyugvó,
utolsó sorokat.

Utolsó előadás

Kihátrál,
hiába, hogy az utolsó felvonás
utolsó perceit számláló nézők
várják a végkifejletet,
ezek a drámai pillanatok
fertőző gócként ülik meg a torkokat,
izgalom izzasztja az egymás
kezéért nyúló kezeket,
mert szeretik a történet hőseit
tudják jól nem teljesülhet, aminek kellene
csakis egy szimpatizáló,
másik dramaturgia szerint.

Ami írva van, marad meg
az egyik kihátrál,
a másik lebonthatatlan cellájában
hallgatja a lépteket, mint a távozó
megbocsáthatatlan üzenetét,
majd a priccsre roskad, betakarózik
magánnyal, miközben amaz eltűnik
a nehéz bordó függönyök mögött örökre
ahogy írva van...

Kiűzetés után (*Ádám monológja*)

Éva! Éva! Merre bújkálsz? Érzem, hogy itt vagy valahol a közelben, a parti bokrok között. Tudom, hogy félsz és vacogsz magányodban. Bújj elő! Ne félj, nem tekerem ki azt a gyönyörű nyakadat! Hallod, mit mondtam? Azt, hogy mégsem öllek meg, már nem szándékozlak megölni! Gyere elő szépen, amíg ilyen türelmesen szólongatlak, mert egyszer csak elunom aranyoskám a bújócskásdit és itt hagylok a francba!

Aztán meg böghetsz, te szamá! Ordíthatsz a magánytól, mert itt senki sem talál rád. Ő sem jön utánad, az az ördögfajzat, ne is reménykedj benne! Talán itt akarsz megdőglenni, te szemét kurva?!

Éva! Felejtsd el az utolsó mondatot, kicsit erős volt, túllőttem a célon! Azt viszont megértheted, hogy nehezen tudok most úrrá lenni az indulataimon.

Figyelj csak! Elő kell jönnöd, össze kell tartanunk, hiszen mi vagyunk az első pár, az első emberpár. Gyere, ne törődj azzal, amit hirtelen összehordok, de így tisztul meg a lelkem valami rettenetes és gyűlölt érzéstől. Szeretnék megnyugodni, és téged is megnyugtatni. Elfelejttem, ami volt, mert el akarom felejteni! Meg- és ki akarok gyógyulni ebből az ismeretlen nagy betegségből, hogy a régi Ádám lehessen újra. Ugye hallasz engem? Persze, hogy hallod minden szavam! Gyere és nézd a tengert, ilyet még sosem láttál. Nagyon élveznéd a haragoszöld hullámokat, s fölötte a vakító kék eget. Gyönyörködnél tudom, letérdelnél a homokos parton és azt suttognád, hogy íme, létezik a végtelen, amiről a Paradicsomban még csak halvány sejtelmünk sem volt, nem lehetett, hiszen a Teremtőnk nem világosított fel bennünket a másik világ létezéséről.

Isten féltékenyen őrzött minket az Édes dús ketrecében, mint legkedvesebb játékszereit. Gyere és nézd az új színeket.

Még mindig bújócskát játszol velem, ennyi hívás és könyörgés után? Ne hülyéskedj, ez nem játék, ez a világ más, és félelmetesen tágnak ígérkezik, bejáratatlannak. Tudod, hogy mi volt ehhez képest a mi kertünk? Semmi! Egy parányi földdarab, bekerített játszótér, az álmok játszótere, valódi növényekkel, szelíd állatokkal, no és teljes komforttal, mert ott minden az ölünkbe hullott magától, amire csak gusztusunk támadt. Elég volt gondolnunk és mindent megkaptunk, mozdulnunk sem kellett érte.

Az Édenben még bújócskázhattál velem kedved szerint, hiszen messziről meghallottam a szíved dobbanását, és könnyen rád találtam. Isten jókat nevetített rajtunk, elégedetten dörzsölgethette kezeit: lám, milyen boldogok is teremtményei. Tudod, mi a legmegrázóbb az egészben? Úgy éreztem, hogy valóban boldogok voltunk, akkor, ott...

Ha tudnád, hogy örültem azon a hajnalon, amikor először megpillantottalak! Különös hiányérzettől voltam szomorú akkoriban, de még nem tudtam e szomorúság okát. Isten kitalált Téged, a legszebb és legkívánatosabb gyógyírt. Valóság lettél azon a hajnalon, sokáig csak a tekintetemmel simogattalak, nem mertelek megérinteni, féltem, hogy köddé változol forró ujjaim között. Messziről néztelek, rettenetes éhséget és szomjúságot éreztem. Képtelen voltam megszólítani Téged, mert a szavak megszöktek előlem, iszonyú kavicsokká változtak a torkomban, csak tisztas távolból néztelek.

Éva! Annyi szépet köszönhetek Neked, rengeteg érzés született bennem. Neked köszönhetem a vágyakat, a beteljesülést, amit szerelemnek nevezünk el. Emlékszel? Milyen kíváncsi vágyakozással néztük egymást? Egyszerre indultunk el egymás felé, csodálatos pillanatok következtek: testünk magától engedelmeskedett. Megnyíltál, beléd temetkezve haltam meg és születtem újjá. Ugye, még nem felejtetted el első szeretkezésünket? Erősnek és hatalmasnak éreztem magam. Azt gondoltam, hogy erősebb és gazdagabb vagyok, mint az Isten, hiszen van külön birodalmam, országom: ez pedig a Te tested és szerelmed.

Ne vess ki Éva, de úgy éreztem, hogy soha, de soha nem vehet el tőlem senki, még az Úr sem, mert kikaparnám két emberi kezemmel a szemeit, érted. Emlékszel az ismétlődő csodákra, a gyönyör gyönyörűségére? Végtelen beszélgetésünkre? Sosem fordult meg a fejemben, hogy vége lehet, hogy közbejöhöt valami.

Te céda! Te tehetsz az egészről!

Azt hissed, nem vettem észre a hirtelen változást, amikor fejförcsökre és egyéb kórságokra hivatkozva kitértél előlem, az öleléseim elől?

Azt gondoltad, hogy vak vagyok, hogy átverhetsz?

Láttam, amit láttam, hiszen az alvást csak mímelttem melletted. Szemem sarkából figyeltem, hogy mit csinálsz: felültél mellettem és szomorúan bámultad az éjszakai eget. Valamit suttogtál, de nem értettem, hogy mit. Megrémültem, hogy igazán beteg vagy, hiszen étvágyad sem volt többé az ételhez sem, éppúgy, mint hozzám. Hiába kérdeztelek, szemeidben valami idegen és feloldhatatlan szomorúság lappangott, és valami könyörtelen megvetés is talán. Először borultam térdre az

Éden távoli sarkában és imádkoztam értünk. Mit nem adtam volna, ha még egyszer olyan szenvedélyesen ölelsz, mint a kezdet kezdetén!

Isten nem hallgatta meg könyörgésemet, nem akarta meghallgatni. Ezután hozzád fordultam. Emlékezz, hányszor sírtam előtted! Erre mi volt a válasz? Még idegenebbül néztél rám, és elköltöztél mellőlem egy távolabbi zugba.

Nem bírtam tovább józan ésszel a történeteket, a magam hiábavaló aláztatát. Lehetetlen helyzetbe kerültem, nem láttam a kiutat, besötétedett bennem. Akkor szörnyűséges dolgok sorozata következett, azt hiszem, én fedeztem fel az Éden gyümölcseseinek bódító titkát. Egy tök hatalmas héjában erjesztettem az érett gyümölcsöket. A különös ízű italt megkóstoltam és egyre többet ittam belőle, hiszen ilyenkor, ha kis időre is, de megfeledeztem minden fájdalomról.

Nekem sem volt többé étvágyam az ételekhez, csak kízó vágy a felejtető lebegésért. A szesz tartott életben, rémült révületben, valahogy megéreztem, hogy rossz és megvetendő, amit csinálok. Időnként hánytam, támolyogtam, elestem. Pusztultunk mind a ketten, de Te nem akartál tudomást venni erről a pusztulásról.

Józan pillanataimban arra a következtetésre jutottam egy idő után, hogy megbomlott az eszed. Elláttam egészen a vackodig. Döbbenetes látvány tárult szemeim elő: fához támasztott háttal ültél és merőn bámultál valami zizegő fehér izéket. Önfeledten néztél a fehérségre, néha megemelted a fejed, mosolyogtál a semmibe (időnként hitetlenül csóváltrad gyönyörű fejcskédet). Sokszor ismétlődött ez a jelenet, azonban a legnagyobb meglepetést azzal okoztad, hogy egy hegyes tárggyal lassú mozdulatokkal karcoltál valamit az ismeretlen fehérségre.

Ilyenkor egészen tűzbe jöttél és dolgoztál. Rettenetesen izgatott, hogy mi a fenét művelsz ilyen kitarotán. Egyszer, amikor fürödni mentél, odalopóztam a vakodhoz és megnéztem közélről a fehér, titokzatos micsodákat. Sejtelmes vonalak, különös ábrák voltak azokon, olyan krikosz-krakszok, jelek, amiket nem értettem. Csodálkoztam, hogy ezen dolgoztál annyit, ilyen haszontalanságon, aminek itt, a mi kertünkben nem volt, nem lehetett jelentősége. A semmire pazaroltad idődet, erődet, ahelyett, hogy asszonyi kötelességedet teljesítetted volna, a megszokott és elvárt módon.

Irtó dühös lettem, felismervén azt a tényt, hogy csak ketten vagyunk az Édenben, de mi ketten is külön utakat járunk. Te jelekkel bíbebődsz, én pedig felfedezem a szeszgyártás fortélyait, tehát külön-külön hülyülünk el, társas magányunkban. Nem hagyott nyugodni a gondolat, kíváncsi lettem a titkaidra, végére akartam járni az egésznek. Elhatároztam, hogy kileslek. Egy józan pillanatomban követtelek, nyomodba szegődtem a csillagfényes éjszakán.

Gyanútlanul siettél a Paradicsom kapuja melletti almafához, melynek gyümölcsét Isten parancsa szerint nem kóstolhattuk meg. Ott állál a tilosban, toporogtál dideregve, kezedben a lepedőkkel. Türelmetlenül néztél körül, vártál valakit. Közeledő léptekre lettél figyelmes, elindultál a lépések irányába. Ordítani szerettem volna a tehetetlen dühtől, amikor megláttam és felismertem a közeledő alakban Őt, Őt személyesen, a Sátánt, Isten és kettőnk legnagyobb ellenségét. Az ördög vigyorgva közeledett Feléd, Te pedig visszamosolyogtál.

Sírtam is, te ócska ringyó, látván, hogyan futsz elé, hogyan vonja nagy fekete köpenye alá, s takarja el előlem testedet. Ennyire fáztál, hogy az ördög melegére vágytál?

Szédültem, egy fához dőlve szorítottam össze fogaimat. Nem árulhattam el magma, pedig azt éreztem, oda kellene menni, összeverni és leköpni benneteket! Befelé sírtam, hiszen mi haszna lett volna örjögésemnek, ha már megtörtént köztetek, aminek történnie kellett.

Beszélgetésekre kaptam fel fejem. Alig hallottam valamit, inkább csak bámultam kisémmizetten felétek.

Kibontakoztál az ördög karjaiból, és leültetek az almafa alá. Elővett a tiédhez hasonlatos fehér zizegő valamit, afőlé hajoltatok. A ronda, szőrös sátán gesztikulált, magyarázott Neked, időnként bizalmasan tette válladra ocsmány kezét. Remegtem minden porcikámban, főleg mikor a holdfénynél megláttam arcodat, a tekintetedet, mert olyan csodálattal néztél erre a rút állatra, amelynek én a töredékét sem kaptam közös időnk alatt.

Ebből vajon mi lesz? Hallgattam tovább, lélegzetvisszafojtva.

Az ördög mutogatott, te bólogtál, aztán mondott valamit és Te ismételted a mondottakat. Ragyogtatok, tőletek világított az az éjszaka. Éreztem, valami tökéletes összhang van köztetek, értitek egymás különös nyelvét, élvezitek az együtt töltött időt. Rájöttem, hogy ez az ördögfajzat tanít valamire, mert újabb fehér lepedőt nyomott a kezébe és egy hegyes valamit. Kezedet fogta, s irányította türelmesen egy darabig, majd egyedül folytattad a műveletet. Az ördög elégedetten mosolygott és megsimogatta a fejedet. Majd a keze lejjebb tévedt, gyönyörű melleidet érintette meg, az én öröknek hitt birodalmam szépséges gyümölcsseit. Vér tolult a fejembe, hiszen túrted a testeden barangoló kezeket. A keze egyre lejjebb siklott, le, a fügefalevél felé.

Ekkor váratlanul felugrottál és kacéran neveltél az ördög szemébe. Kihívóan sandítottál rá, majd kezéd nyújtottad azzal az ígérettel, hogy majd egyszer, majd máskor.

Az ördög megrökönyödötten és letaglózva nézett rád, szóhoz sem jutott. Mászt várt, úgy érezhette magát, ahogy én, amikor az első csalódást okoztad azzal, hogy megvontad magad tőlem.

Megleptél engem is, nem mondom!

Hát te lennél az én nőm, ez a kétszínű, kacér nőstény? Milyen teremtménye vagy Te az Istennek, Te, aki még az ördögöt is kétségbe taszítod? Hát nem félsz senkitől, semmitől, csak még a magad konok feje után? Hát nem, nincs ez rendjén, Te szuka! Majd én megtanítalak! – ordítottam, ahogy a torkomon kifért és futottam, hogy agyonüsselek.

Túl hangos voltam, mert Isten felébredt. Lehet, hogy tudott is már a bűneidről, talán önmagának sem akarta bevallani, hogy selejtet teremtett. Látod, Isten is megsokallta a bűneidet, hiszen világossá vált, hogy hármat vertél át egy csapásra. Őt, a Teremtőt, a ravasz ördögöt és engem, a párodat. Nem volt, nem lehetett pardon, Isten ítélte, egyből kiebrudalt bennünket a biztonságos kertből, ki a semmibe. És most itt vagyunk. Éva! Ketten vagyunk a földön.

Nem kell félned, már elszállt gyilkos dühöm. Gyere elő, hozd a titkos micsodáidat és taníts meg a tudományodra engem is, hátha hasznát vehetjük idekinn.

Az ember nem maradhat egyedül a világban. Megbocsátok! Hallod? Megbocsátok mindent! Egyszer összeszeded majd a bátorságodat. Várlak, mert hiszem, hogy tudunk még egymással valamit kezdeni...

Jövőkép

Majd megtörténik a jövő velünk is / Ratkó József /

Túl nagy a távolság,
térképed is csak vázrajz,
nem tudsz biztos pontokat találni;
a tengerek nem nyitják meg medrüket,
a folyók nem mossák ki a homokból az ékköveket.
Nincs bozótvágó késed sem, talpadon bevérezed
a kereszteket, nem tudod az ehető bogyókat
felismerni, a sivatagi gekkókat sárkánygyíknak
nézed a délibábos rémületben.
Ezer veszély leselkedik rád, s nem mered használni
fegyveredet. Ideológiád lövészárkát túl mélyre ástad,
már szeretnéd kitenni a fehér zászlót, szeretnéd
megismerni ellenségedet, el akarsz jutni
magadtól magadig.
A gondolat árnyéka ott áll mögötted, *szőkén
szelíden, mint a szél*, s te még nem tudod, én
is ott rejtezem a jelenések mögött, nem tudod,
hogy el akarom árulni holléted, Júdás akarok
lenni, szerepet akarok játszani, mint a nyelv-
öltögető engedetlenek.
Elő akarok lépni, elmondani akarom mindenkinek,
amit nem mondhatok el senkinek, hogy minden
lépésem kísérlet arra, hogy eljusson hozzád
a hír , kerges az Idő reggeltől reggelig.

Már látom, beakad kezében a panasz bűgőcsigája,
már nem érzed az enyhe szédületet, pulzusod sem
vezényel örült lendületet, belépsz az áhított
körforgásba, áthangszereled a *hegyeken át szökő
dallamot* , s tisztán hallod a nagy előd útbaigazítását:
Nincs alku, én hadd legyek boldog!

Másállapot

Imádsággal béleled ki kis szobád,
küszböd a demarkációs vonal,ajkodon
a Szent Inkvizíció elrendelése.
Csak nézed,ahogy ülök a gép előtt, s
homlokom lebenye mögül vastag hullámokban
lövell a nem kívánt energia,- revans fénysugaradra
a belőlem kilélegzett keserűség, mert csak
én látom, hogy a távolodó idő kajánul búcsút
int, s a szekrényben porosodó kabátokat
átfogatja egy alig érezhető fuvallat.
Még szólnék egy utolsó szót a távolodó
árnyalaknak, de érzem, valahogy nem illek
bele a gyertyafüstös csendéletbe.
Mégsem tudok kilépni a képből, így védtelenül
ott maradok a leltárkészletben az örök
hűség erős láncára kötve.

Szemtől hátba

Istenem, miért engedted, hogy
nevedben öljenek, neveddel
fényezzenek ördögi terveket,
nevedből szöjjenek szemfödelet
az örök világosság búcsúztatására?
Láthatatlanságba álcázott gyengeségeddel
úgy vonultál inkognitóba, mint aki tudja,
nem tehet semmit, csak tehetetlenül nézi,
hogy a leküldött Ige csak papírsárkány a szélben.

Kellő méltósággal rejtőztél el a égi
labirintus homályában, hagytad, hogy én, bűnbe
született hasonmásod, köntösödbe bújva,
képedre formált, beszélő állat legyek.

Nem számít, hogy papi gallér mögé bújva
küldesz jelzéseket, vagy gyilkos fegyver markolatán
motoznak égre nézve nevedben megszentelt
kezek a lövés előtt.

Itt ülök a pokol küszöbén,
néhány lélegzetre az örök hallgatás falától
s nem tudom még, poroszlóid melyik
halálnemet osztják ki nekem.

Az én nyaram

nyitva az ablak. gyerekek kiáltoznak, sikongatnak.
csak a hangfekvés ismerős, az önfeledtségé,
a mindenből kiszakító álomvilágé.
emlékszem éliás nénire:
csendesedjetek!
s ahogy kórusban kántáltuk: éliás, tóbiás, egy tál dödölle.
nem értem mit kiabálnak.
a tavaly nyáriak elcsendesednek, s jönnek újak,
semmi nem változik,
a hangfekvés, a nyáröröm ugyanaz,
a megismételhetetlen.
ülök a gép előtt az ablak mellett,
nem hallgatózom, csak hallok őket
és fölismerem a hangomat

Szakma-vers

miként szoknyát lebbentő szélben
lépked a bondorhajú condra
riszálom magam a kornak
vagyok a bolondja

nincs nála szebb
kívánatosabb asszony
billegek mint ő
kerülgessenek a placcon

néznek nincs merszük lamúrra
nekem szerelem a szakmám
irigykedik sok ócska kurva

kell a multság a népnek
megyek nem nézek semerre
t. nagyérdemű és fütörészek

Item

álmodtam
a végrendeletemet írom
és jajgatva riadtam
nem marad utánam semmi

hogy osszam el közöttetek

Kelj fel és járj

II. rész

Janka lakása. Valaha szép polgári bútorok, de csak jelzésként. Janka szétesett állapotban ül az ágya szélén.

Janka Sötétség. Este van? A rettenés ideje. Elvész minden, ami addig volt. Felolvad a nagy sötétség kohójában. A szerelem lassan lopakodik, befúrja magát a bőr alá, s szétrágja, amik vagyunk. Micsoda hülyeség! Nincs szerelem. Volt egyáltalán valamikor? Sötétség kívül és belül. Szédülök. Nem ettem napok óta, talán azért. *(kibotorkál a konyhába, ennivalót keres)* Semmi nincs itthon, enni kellene. De minek? ... Vége. Vége..... hova jutottam? Én vagyok az oka, csak én. Világosságot akarok. Akarok? Ki vagyok én? Én? Mi az az én? Csak a fák boldogok. Némák és bölcsek. Vannak. Nem kérdeznek. Élnek. Élnek.

(megszólal a telefon) Halló. Igen. Én. Jól vagyok, persze. Nincs semmi baj. Kösz, hogy hívtál, majd bemegyek a papírokért. Jó, jó. Elmegyek orvoshoz. Persze. Mindenkit üdvözlök. Hogy hol tartunk az anyagban? Hatodik lecke. Odaadom a jegyzeteim. Persze. Minek tartogatnám? Jöjjön fel érte Jutka. Akármikor. Ne, most ne. Na szia, fáradt vagyok. Jó, megyek.

Janka Kis egerek.....kis ócska egerek...mind...sötét van....szürke ócska egerek....Nappal van. Érdekes.

Sötét van. Persze, a madarak. Majdnem elfelejtettem, hogy azok vannak itt. *(megszólal a telefon)* jaj, de hangos.... ki az már megint? A fene vigye el! Ki az? Halló. Lili!!!! Itthon igen. Nincs tanítás. Hány óra van? Dél?... Elromlott az órák...

Jól köszönöm. Nem jól hallod. ...Nem, nem ittam. Mi? Persze. jól vagyok. Endre mondta? Mit mondott? Hogy hazaköltöztem? Persze. otthagytam.... örülsz? ... Na látod..... Hazajössz? Mikor?

Holnap? .....Jézusom... dehogynem örülök....csak váratlan.... gyere. Egyedül jössz? Gyere. Szervusz.

Úr isten, mit csináljak? *(próbál rendet rakni, de tántorog, nem bír lábra állni.)*

Rendelek egy pizzát, talán jobban leszek. Nem láthat így, rendbe kell jönnöm holnapig *(tárcsáz)* ...halló, egy pizzát kérek.. bocsánat, téves... rossz számot hívtam, na még egyszer... kettő három *(betűz)* nyolc, hat,hét.. halló, egy pizzát kérek....mindegy.

Kolbász? Tőlem toronyóra is lehet rajta meg nagypapa zoknija is....jó.. Erzsébet u. 8. köszönöm.

Talán van annyi pénzem. (*keresi a zsebeiben, a táskáit is kifordítja*)...Iszom egy kicsit. Van még az üvegben.... jó így.... kis szürke egerek.....meg a fekete madarak. Most már mindig itt vannak, nem hagynak el. Azok nem hagynak el.. Megezik a fényt. Felfalták a napot. Felfalták az életet. (*keresgél az asztalon*)

A jegyzeteimet akarják. Megkeresem. Sajnálom a gyerekeket.... de legalább kipihenem magam. Pihenek. Igen.

(*csöngetnek*) Jöjjön be!

Pizza hordó fiú Nem lehet tudni, hogy a képzelet szülte vagy valóságos.

Fiú Jó napot. hoztam a pizzát.

Janka Ilyen hamar? Most rendeltem. Tegye le.

Fiú Hova tegyem?

Janka Mindegy. Oda, az asztalra. mennyi lesz?

Fiú 800

Janka Nézze meg kérem, van e annyi itt?

Fiú Ez csak 600

Janka Várjon. Megnézem még a másik kabátom zsebében. Na, ez mennyi?

Fiú Ez 20 meg száz. Akkor negyven

Janka Ez még mindig nem elég. Adok egy ezüst merőkanalat. A másik utcában van egy zálogház, ott adnak talán érte valamit. Vagy még jobb lenne az órásnál és ékszerésznél. Majd írok egy papírt, hogy magának adtam, nehogy azt higgye, hogy lopta.

Fiú Ugyan, kérem. Maga rosszul lát?

Janka Van még egy kis rés. De nemsokára a madarak azt is megezik. És akkor sötétség. Még egy darabig talán kihúzhattam volna. De a gyerekek türelmetlenek.

Fiú Orvosnál volt?

Janka Igen. Voltam, amikor még ott laktam.

Fiú Hol?

Janka Ahol lennem kellene.

Fiú Egészen biztos, hogy nem kellene ott lennie.

Janka De igen, ott lenne a helyem.

Fiú Kizárt. Elhagyták?

Janka Nagyon.

Fiú Amikor jöttem, éreztem valamit. Tapintottam, hogy itt a kétségbeesés lakik.

Ez a ház a kétségbeesés háza.

Janka Ki maga? Most jött az örültek házából?

Fiú Én a reménység küldötte vagyok.

Janka Reménység? Mi az?

Fiú Önmaga teljessége az egészben. Hit. Alázat.

Janka Maga egy szekta embere? Nevetnék, ha tudnék.

Fiú Sajnálja magát.

Janka Magamat?

Fiú Igen. Mást sem tesz.

Janka Meg fogok vakulni.

Fiú Azért, hogy megtanuljon látni.

Janka Gúnyolódik.

Fiú Soha nem teszem. A fény belül van.

Janka Maga látja?

Fiú Igen. Én látom.

Janka Boldog?

Fiú Igen. Boldog vagyok. és maga is az lesz.

Janka Kisfiam maga örült.

Fiú Mind azok vagyunk, akik tudattal bírunk. Vannak látó örültek és vannak nem látók. Magának a lelkén van a hályog.

Janka Miért boldog?

Fiú Mert nem félek.

Janka Én nagyon félek.

Fiú Tudom. Éreztem messziről. Érzékeny. Több szenvedést kapott, mint amit elbír. El lett mértezve.

Janka Micsoda prófécia ez? Igenis félek. A következő perctől, az emlékektől. Minden létezésről. És attól a perctől, amikor teljesen besötétedik. Amikor már nagyítóval sem tudok olvasni. Legjobb lenne bevégezni.

Fiú Ostobaság és gyávaság.

Janka Gyáva vagyok?

Fiú Igen... adja meg a telefonszámát. én felírom az enyémet. Bocsánat, elfelejtettem. Tanulja meg az enyémet. 3,6,9,3,6,9

Janka De miért?

Fiú Mert még jönnöm kell magához.

Janka Nem rendelek több pizzát. Nem szeretem.

Fiú Még jönnöm kell. Hívjon, ha fél. bátran. Jövök. isten áldja *(elmegy)*

Janka Megörültem? Itt ez a nyamvadt étel... itt hagyta a pénzt. Mi ez? Talán sajnált. Undorító.

Honnan vegyek pénzt? Lili jön holnap. Pénz kell. Adnak kölcsön talán. Van olyan bank. ... reggel elmegyek abba a bankba. Vagy házhoz is jönnek? Azt mondták. Valahol hirdették. Bedobtak egy cédulát. *(keresi lázasan)* Igen itt a szám. Megvan. *(nagyon nehezen betűzi)*

Halló jó napot. Maguk adnak kölcsön? Igen. azonnal.... fedezet? Van itt egy két kép, hűtő, ezüst evőeszköz, ilyenek....Tv? Az is van, úgyse nézem, meg...ahol lakom. Erzsébet u. 8. 200 ezret? Nem kell annyi. Nem lehet? Jó legyen. Úgyis kell másra is...jőjjenek. Igen. Most. Azonnal.

(sötét)

másnap délelőtt

Janka rendezgeti az asztalt, igyekszik összeszedni magát. Felveszi az ünnepelő ruháját, közben telefonál:

Igen, még kérek levest is, és kacsát. Igen. És bort. Hozzanak két üveggel. Száraz vörös és fehér. Nem baj...6-ra igen... de várjanak,nem, most rögtön. és egy vizskit is kérek. persze, hogy egy üveggel.

(csejgetnek) Megyek. Már itt vagy? Azt hittem csak este érkezel. Drága kislányom!!! De szép vagy!

Lili Hagyjuk ezt most mama! Miért vagy itthon? Déli egy óra van.

Janka Nincs most tanítás. Tudod, kirándulnak. Nekem nem kellett mennem.

Lili Hogyhogy nem kellett menned?

Janka A vezető tanárok nem mentek.

Lili Hogy tudsz így hazudni?

Janka Ez az első szavad? Te nem szeretsz engem.

Lili Mama kérlek, hagyd most ezt. Az iskolából jövök.

Janka Mi?

Lili A reggeli géppel jöttem, minél előbb látni akartalak. Bár ne akartam volna.

Janka Kémkedsz utánam?

Lili Eszembe sem volt. Meg akartalak lepni.

Janka És?

Lili Azt mondták, hogy már nem dolgozol. Hogy napokig nem jártál be. És amikor bementél részegen, botrányt csináltál.

Janka Hazudnak. Irigyelnek. irigylik a tudásom.

Lili Bementem az igazgatóhoz.

Janka Ahhoz az állathoz?

Lili Nagyon rendes volt. Elmondta, hogy nem lehetett tartani. Ki kellett rúgni. Méltányosak voltak tekintettel az eddigi munkádra. De nem bírtak veled. Jövőre már mehetsz engedményes nyugdíjba, de addig felfüggesztettek. Kapsz fizetés nélkülit, hogy ne szakadjon meg a munkaviszonyod. Mama mit csinálsz? Az isten áldjon meg. Mit művelsz? (sír) Erre kellett hazajönnöm?

Janka Most is csak magadra gondolsz.

Lili Fordítva!

Janka Magamra hagytál

Lili Akkor miért vagyok most itt?

Janka Nem érdekelt mi van velem.

Lili Más országban élek.

Janka A szeretet nem földrajzi kérdés. A távolság nem kilométerekben mérhető

Lili Van saját életem, érted?

Janka Persze. Van. És van férjed.

Lili Ennek örülnöd kellene.

Janka Honnan tudod, hogy nem örülök.

Lili Nem hallod meg, amit mondok. Nem érzed meg, ha bajban vagyok. Régen nem ilyen voltál.

Janka Elveszítettem mindent

Lili Undorító ez a nyavalygás. Mit csináltál magaddal?

Janka Kicsit kiborultam Endre miatt. Ennyi az egész.

Lili Az az ember nem érdemelt meg. Nincs önbecsülésed?

Janka Szeretem. Nem érted? Hiányzik.

Lili Lezüllöttél.

Janka Majd összeszedem magam.

Lili Kirúgtak. Te voltál a sztár tanár. Most pedig egy iszákos rendetlen senki vagy.

Janka Hogy mersz velem így beszélni?

Lili Ahogy megérdemled!

Janka Hagyjuk. Gyere koccintsunk. Van itt egy kis viszki még.

Lili Nem kell.

Janka Várj, be kell vennem a gyógyszerem (kotorászik a táskájában)

Lili Mit szedsz te szerencsétlen?

Janka Csak egy kis nyugtató.

Lili Add ide.

Janka Nem. (be akarja venni)

Lili Már ittál. ne vedd be.

Janka Semmi közöd hozzá

Lili Nem engedem (dulakodnak)

Janka Röhögnöm kell. Mi ez a nagy aggodás hirtelen? Megdögölhetek tőled amúgy, észre sem vennéd... bár úgy lenne. Engedj már.

Engedj te, mert megütlek.

Lili Üss csak drága anyukám. Téged be kellene zárni valami intézetbe.

Janka Azt próbáld meg te kis szörnyeteg (meg akarja ütni)

Lili Hozzám ne merj nyúlni, te!

Janka Nem? Miért nem?

Lili Térj észhez mama! A felnőtt gyereked vagyok.

Janka *(hirtelen nagy váltás, hisztérikus örömmel)* Drága kicsikém! Miért nem rögtön ezt mondtad.

(meg akarja ölelni)

Lili Ne nyúlj hozzám!

Janka Igen, hibás vagyok. semmi nem fontos, csak te.

Lili Mama, teljesen ki vagy készülve. Ne vigyelek kórházba?

Janka Nem!!!!

Lili Képes leszel egyedül összeszedni magad?

Janka Egyedül? Megint egyedül?

Lili Nem ülhetek melletted örökké.

Janka Nem, persze. Itthon maradsz egy kicsit?

Lili Nem mama. Valamit el akarok még intézni és megyek vissza.

Janka Értem. Persze.

Lili El akartam mondani, de nem hagyod.

Janka Mit? Mit nem hagyok?

Lili Amit el akarnék mondani. De nem figyelsz

Janka Megint kezded. Mindig csak én, én vagyok a szemét.

Lili Nem mondtam, hogy szemét vagy.

Janka Na mi az?

Lili Így nem is mondom.

Janka Lili. Kérlek.

Lili De biztos, hogy szeretnéd hallani? Nem fogsz cirkuszolni, ígérd meg.

Janka Cirkuszolni? Miért?

Lili Eldöntöttük Kálmánnal, hogy örökbe fogadunk egy kisbabát. Ezért vagyok most itthon.

Janka Örökbe fogadtok?

Lili Igen. Így nem megy tovább. Mindent megpróbáltam. Nem sikerült. De mit tudsz te erről?

Janka Örökbe fogadni. Aztán a kis kakukk majd megfojt.

Lili Elég mama! Ezért nem akartam elmondani. Te rossz-indulatú lettél, te nem tudsz örülni, te nem tudsz emberként gondolkodni. Van fogalmad, mennyit szenvedtem, amíg te annak a trógernek a farkát imádtad? Én igazi anya akarok lenni. Érted? Ezért döntöttünk így. Itthonról viszek ki babát. Most intézem. Meg is van a kicsi. Gyönyörű kislány. Az anyukája meghalt a születésénél, apja nem vállalja.

Lili (*vált*) Szegény kis gyerek! Na, nem szegény, jól van! Nagyszerű! A kicsinek kelengyét. majd én veszek. mindent veszek neki. rózsaszínt úgy-e?

Lili Hagyd abba! Miből akarsz venni? Nincs munkád. inkább magaddal foglalkozz.

Janka A kis hercegnő. veszek neki babaházat.

Lili Megörültél.

(*csengetnek*) Ki az? Vársz valakit?

Janka Meglepetés. Jöjjön csak. hozzák a vacsorát, vagy inkább ebédet. Mindegy, de finomat. Neked!

Lili Hozzák? Te rendelgetsz, amikor nincs egy vasad se?

Janka Már hogylene. Tegyük csak le, nem...inkább szervírozzák. Kérem nyissa ki a bort, rajta...megfizetem... csinálja amit kértem

Lili Mi ez?

Janka A kedvenced. Kacsasült.

Lili Mama te soha életedben nem rendeltél így. Te mindig magad csináltál mindent. Most meg, amikor itt vagy, mint egy csódtömeg, akkor játszod a királynőt?

Janka Nem játszom. Az vagyok. A kedvedért. Meg akartalak lepni. Neked akartam a legjobbat. Szeretlek, nagyon szeretlek...

Lili Sikerült.

Janka Mennyit fizetek?

Vendéglős 15 ezer

Janka Tessék. tartsa meg a többit.

Lili Honnan van pénzed?

Janka Van és kész.

Lili Ki adott?

Janka Ne törődj velem.

Lili Hogyne törődnék. Az anyám vagy.

Janka Rájöttél?

Lili Mama, ígérd meg, hogy rendbe szeded magad.

Janka Jó, megígérem. De gyere, egyél. Nézd milyen szép ez a tál. Ülj ide. Vedd ki ezt a combot.

(megpróbálnak leülni az asztalhoz) jó étvágyat.

Lili Nem bírok mama. Az iskolában azt is mondta az igazgató, hogy nem nyitottál ajtót, amikor kerestek. Aggódtak érted.

Janka Nincs rá szükségem. Nem bírtam bemenni.

Lili És miért nem?...

Janka Mert fáj.

Lili Mi fáj?

Janka Minden.

Lili Mert itt fetrengtél drága anyám. Én nem akarom ezt látni. Azért jöttem, hogy elmondjam, nem telefonon, nem online, hogy végre babám lesz. Igazi babám, nem számít, hogy más nő szülte, mégis az enyém lesz. Nem így akartam elmondani, nem. Örömmünnet akartam veled játszani, érted? Hogy végre megvalósul majd, amire annyira vágytam. Így döntöttünk. Kálmán is jön pár nap múlva és visszük a kicsit.

Janka Láthatom? Mielőtt elviszitek,

Lili Így nem. És én sem akarlak így látni. Szedd össze magad végre!

Janka Lili, én beteg vagyok.

Lili Ugyan. Virulsz, mint őszirózsa.

Janka Szép hasonlat. Lili! egy csepp szeretet sincs benned?

Lili Mitől legyen? Nagyon szeretlek, de így utállak.

Janka Ne menj el kérlek. Legalább ezt edd meg! Ezért rendeltem?

Lili Nem bírlak látni. Nem vagy önmagad.

Janka *(tétova mozdulatai elárulják, hogy nehezen lát)*

Lili Mit tántorogsz?

Janka Rosszul látok.

Lili Persze, hogy rosszul látsz, ha iszol és gyógyszerezed magad.

Janka Nem azért.

Lili Elhagyod magad. És van még valami, amiért jöttem. Örömmel. Persze fogalmam se volt, hogy nincs munkád. De annál inkább jól jön ez a lehetőség.

Janka Micsoda? Lehetőség? Nekem milyen lehetőségem jöhet?

Lili Franciaországból sokan szeretnének innen gyereket örökbe fogadni. A törvények szerint egy hónapig itt kell vele lakniuk, aztán lehet intézni a hivatalos részt. Ehhez franciául tudó segítség kell, aki velük van és segít intézni mindent, a kapcsolatot kiépíteni a gyerekekkel, ha olyan, aki már beszélni is tud. Rád gondoltam mama, az iskola mellett is talán tudtad volna vállalni, de így egyenesen életmentő ajánlat. Persze akkor teljesen össze kell magad szedni, ilyen rongy állapotban nem.. Ehhez nagy érzékenység, tapintat és talpraesettség kell. Neked minden megvolt.

Janka Volt igen. De most? Ezt én nem tudom megcsinálni.

Lili Megfizetik. Megoldódhatna minden gondod.

Janka Nem bírom. Nem látok.

Lili Nem látsz?

Janka Nem vettétek észre. Titkoltam sokáig. Az iskolában sem vették észre. Mindent kívülről mondtam, a dolgozatokat otthon javítottam, nagyítóval. De most már úgyse menne. Jobb így, ahogy van. Igazuk van, hogy kirúgtak. Semmire sem vagyok jó.

Lili Mit mondott az orvos? Ez a kérdés. Meg lehet műteni.

Janka Nem lehet. Ez nem olyan. Szép lassan befeketedik a világ. Utálok látni úgylis. Ezt a förtelmes földet, ahol csak szenny van és irigység, gyilkolás, gyűlölködés. Káinok és Ábelek földje.

Lili Édes mama, miért nem szóltál?

Janka És ha szólok? Mi változott volna, hogy még sajnáljatok is?

Lili Éppen azért vállald el a munkát. Nem leszel egyedül, jót tesz majd.

Janka Nem bírom. Nem érted, hogy nem látok? Kis résen csak.

Lili Azon a kis résen fogod elolvasni az iratokat. Kicsit lassabban. Nem ez a lényeg. A nyelvtudásodra, a lényedre van szükség. Feltéve, ha a lényed össze tudod foltozni.

Janka Nem vagyok varrónő. Ezt nem. Nem bírok embert látni. Alkalmatlan vagyok.

Lili Régen, ha akartál valamit, ha érdekelt, fél hullán is képes voltál rá. édes mama, próbáld meg! Egy hónap múlva jön egy család, megígértem, hogy segíték nekik.

Janka Persze, mindenkinek segítesz, csak nekem nem.

Lili Most mit csinálok szerinted?

Janka Most? Bele akarsz rángatni valamibe, ami nekem undorító.

Lili Undorító? Undorító, ha egy ártatlan gyerekekkel jót teszel?

Janka Senki nem ártatlan. Majd gazember lesz. Ez csak idő kérdése.

Lili Mama te tényleg beteg vagy. De nem úgy, ahogy te monddod, hanem a belül. Hogy tudtál ilyené válni?

Janka Hogy? A sok ártatlan tette. Igen. Kiszívták belőlem mindazt, ami én vagyok. És te most folytatod a sort.

Lili Menthetetlen vagy! Elég volt. Megyek. Szia. (elrohan)

Janka Lili! Lilikém! jaj istenem! *(újabb gyógyszert vesz be és tölt magának, felhajtja)*

Lili *(visszajön)* Nem tudok így elmenni. Anyukám, drága anyukám. *(megöleli, de Janka már ájultan fekszik a díványon)* Miért ilyen nehéz téged szeretni? Miért nem hagyod? Csak feleselsz, csak kínozod magad is. Igazad van, a szeretet nem tapintható földrajzilag. Nem mérhető kilométerekben a közöny, a magány. Szükségem van rád mama, hallod? Miért nem érted, miért nem akarod látni? Olyan sebezhető vagy, olyan jó és törekeny. Soha nem védekeztél. Nyitva voltál minden előtt. Te bátor voltál és mertél szeretni olyat, aki méltatlan volt rá. Nem törődött veled, csak adtad magad kifogyhatatlanul. Hányszor, de hányszor. Te vagy a győztes. Miért nem tudod ezt? Miért nem tudod, hogy hiányzol nekem? Én erős anyukám. Ne roppanj most össze kérlek. Mama, én sokkal gyengébb vagyok. Önző vagyok, kérlek segíts nekem. Legyél nekem mama! Szedd össze magad könnyörgök. Hagyok itt pénzt neked, vegyél orvost. Nem bírlak így látni tovább, elmegyek. Akarj élni, hallod? Vállald el azt a munkát. Majd lesz jobb is. Hallod? Jó. Aludj. Szervusz mama, szervusz. *(el)*

Fiú *(jön, betakarja Jankát és leül mellé)* Akarj élni..mintha ez csak így ilyen egyszerűen menne. Pénz. De a lelkiismeretet nem lehet csak úgy megvásárolni. Semmivel. Mennyi tévedés, mennyi téves szenvedés. Pedig egyszerű lenne, ha mernének önmagukat szemével látni. Fátyol nélkül, színről színre.

(sötét)

Janka Kisbaba.... Idegen fióka. Megeszi a szülőket. Lili vigyázz!!! Harap. Sárkánybébi.

Semmi sem az, aminek látszik. Jaj... lázas... hozz vizes ruhát. Édes kisbám, meggyógyít anyuka...ne félj, itt vagyok. Mindjárt lemegy a lázad. Elmennek a törpék, persze, hogy elmennek. Hess törpék, hess madár, te ronda fekete árny!!! ... Hess innen, ne bántsod az én kislányom, Lilikém!

Csitt kicsikém. Már lejjebb ment. Nincs itt madár, nincsenek törpék. Anyuka ül itt, fogom a kezed...igen. Jól van. De a kakukkfióka felnőtt. Hatalmas madár, jaj, itt van, nem látok semmit, hess madár....

Fiú Asszonyom, ébredjen. Rosszat álmodik.

Janka Itt van? Hogy kerül ide?

Fiú Mondtam, hogy jövök.

Janka Hozott pizzát?

Fiú Nem pizzát hoztam.

Janka Hanem mit?

Fiú Reménységet.

Janka Bolond maga.

Fiú Nézőpont kérdése.

Janka Lili elment? Találkozott vele?
Fiú Elment.
Janka Örökbe akar fogadni egy gyereket.
Fiú Nagyszerű!
Janka Maga is ezt mondja? De hát ez kockázatos.
Fiú Miért lenne? Megtanítja a szeretetre.
Janka Nevetséges. Engem sem képes szeretni.
Fiú Dehogynem. De maga elutasítja.
Janka Én? ... egy idegent ....
Fiú Senki nem idegen és mindenki az.
Janka Inni akarok.
Fiú Nincs.
Janka Hozzon.
Fiú Nem.
Janka Panaszt emelek a főnökénél.
Fiú Nincs nekem ilyen....
Janka Mars ki ...
Fiú Csak nyugalom. Egy kis fegyelem Janka.
Janka Ki engedte meg, hogy a nevemet használja?
Fiú Meg kell szólítsalak
Janka Tegez?
Fiú Janka, kérlek lélegezz mélyeket.
Janka. Egy örült szabadult ide...segítség!
Fiú Lélegezz, lélegezz, egy kettő, egy kettő
Janka (mintha hipnózis alatt lenne, elkezd mélyen lélegezni, majd elalszik)

II. jelenet

Janka lakása pár hét múlva. Janka fotelben ül, napszemüveg rajta. Várja Rózsi nénit.

Csengetnek.

Rózsi néni Jó napot Jankácska, alig találtam ide. Szép a kis lakás, na nem mondom, nem olyan, mint a doktor úré, de szép. Szép. Kicsinek kicsi, de szép

Janka Jó napot Rózsi néni. Köszönöm, hogy eljött.

Rózsi néni Már hogyne jönnék, ha tetszett hívni. Mi újság van Jankácska?

Janka Rózsi néni, nagy újság van, Lilkééknek babájuk van.

Rózsi néni Gratulálok. Nem is látszott rajta, amikor itt járt.

Janka Mert csinos... csinos...kislány. Jól vannak. Párizsban ...

Rózsi néni Nem is tetszett látni még?

Janka Nem, még nem. Majd, majd.

Rózszi néni De hát az unoka...

Janka. Persze, persze, majd, majd, Rózszi néni. És a Doktor úr?

Rózszi néni Ó, ők nagyon jól vannak.

Janka Ők?

Rózszi néni Nem is tetszik tudni? Zsuzsika asszony már ott lakik. Eljegyzés lesz.

Janka Igen? És?

Rózszi néni Nagyon szemrevaló, házias kis asszonyka. A Doktor úr tenyerén hordja.

Janka Na hiszen, akkor magának nem is kell semmit csinálni. Ha van, aki takarítson.

Rózszi néni Azért kell. Megkíméli a doktor úr Zsuzsikát. ... De miért tetszett hívatni? Nincs még valami szép holmi Babikámnak?

Janka Rózszi néni, a bundám ottmaradt a doktor úrnál. Megtenné, hogy elhozza?

Rózszi néni Én nem kutakodhatok ott...

Janka Nem gondoltam, hogy kutakodnia kellene. Megmondja, hogy én kérem.

Rózszi néni Megpróbálhatjuk. De most jó idő van, minek Jankácskának most az a bunda?

Janka Faggat Rózszi néni? ... (elbizonytalanodik) vissza kell fizetnem egy kölcsönt. Eladom a bundát.

És mást is.

Rózszi néni (prédát szimatol) Ja értem. Segíték én Jankácskának. Nézzük, mi van itt még eladni való.

Kiviszem én a bolhára, vagy az ismerőseimnek.

Janka Megköszönöm Rózszi néni. Adok belőle, ha sikerül.

Rózszi néni Nézzük csak. Sikerül persze. Ez a kigyóbőr cipő?

Janka Azt sajnálom.

Rózszi néni. Hát, ha sajnálja, akkor nincs mit tenni... És ez a selyemruha?

Janka Vigye, ha úgy gondolja, elkél.

Rózszi néni Még hogy elkél, megveszik, mint a cukrot!.... ..(félre) Babikám milyen szép lesz benne!

Janka Csomagoljon össze mindent Rózszi néni. Köszönöm. A bundát mikor hozza?

Rózszi néni Minek idehozni? Ha gondolja, egyenesen a bizományiba viszem.

Janka Megtenné tényleg?

Rózszi néni Persze Jankácska, hiszen régi ismerősök vagyunk.

Janka Köszönöm drága Rózszi néni, Meghálálom.

Rózszi néni (félre) Mivel tudod te meghálálni? Ugyan. Minden jót, akkor én megyek is.

(el) sötét

3.jelenet

Janka *(telefonál, ágyban fekszik)* Halló, itt Pataki Janka. Még egy kis türelmet kérek. Nemsokára tudok fizetni. Az első részleteket. Igen. Idejönnek? De kérem, ne!!! Nem ez volt a megállapodás. Hogyne, elolvastam. Nem, az apró betűt nem. ... mert nem tudom... nem tudom, nem tudom... nem látom, érti, mert nem látom!!!

(lecsapja a telefont, remeg, orvosságot vesz be, keres valami italt) Itt még kell lenni egy kis bornak. Olyan sok volt. Jaj de rosszul vagyok. Mit mondott az én házi bolondom? Lélegezzek. Hát lélegeztek. Lélegeztek. Lélegeztek. *(tapogatva keresi az üveget, megtalálja, mohón iszik)* Már nem kell a ruha. Lilinek akartam adni. Miért nem adtam? Most már nem tudom. Megint rossz vagyok. Megint.

(sír)

Lili, boldogul a kakukkfiókával? Avval az átkozott kölyökkel, most azt kényezteti, babusgatja, nekem meg nem is ír, nem is telefonál, rohadt kölyök!! (berhargeli magát, dühöng) ki vagy te kis senkiházi?

Kinek a kölyke vagy? Azt ígértem babát veszek. Milyen babát? Jaj istenem, oda kellene mennem. Nem látok, nem látok!!!

Végrehajtó Nyitva volt az ajtó. Kiabálni tetszett. Valami baj van?

Janka Baj? Mi baj lenne? Én mindig nyitva felejttem az ajtót.

Végrehajtó Nem tudom, csak úgy kérdeztem.

Janka Nem kérem, az égvilágon nincs baj, a születésünkön kívül.

Végrehajtó. Tréfás tetszik lenni, az jó.

Janka Kihez van szerencsém?

Végrehajtó Az ügyfél kezelő vagyok.

Janka Milyen ügyfél?

Végrehajtó Kegyed a mi ügyfelünk. Ha ön Pataki Janka

Janka Az vagyok. Igen. Azt hiszem. Eddig az voltam. De sose lehet tudni.

Végrehajtó Haha, de jó humora van.

Janka Mondják.

Végrehajtó Lejárt a határidő.

Janka Most telefonáltam.

Végrehajtó Azt én kérem, nem tudom, de amúgy se jelent semmit.

Janka Kértem pár nap haladékot.

Végrehajtó Nálunk kérem nincs ilyen. Az apró betűben benne van. Tetszett olvasni.

Janka Nem olvastam. Se nagyot se aprót.

Végrehajtó Sajnálom, kérem. Megkezdjük a felszámolást. Nemsokára jönnek a kollegák.

Janka Lassan azon izgulok, hogy legyen mit felszámolni.

Végrehajtó Legvégső esetben kérem itt a lakás.

Janka Viccel?

Végrehajtó Nekem nincs kérem, olyan jó humorom, mint kegyednek.

Janka A lakás? 150 000 Ft-ért? 50-t már kifizettem.

Végrehajtó De a kamatok kérem. Napi emelkedéssel.

Janka Mindegy már. Minden mindegy. Jöjjenek.

(jönnek a felszámolók és visznek mindent)

Végrehajtó Egy falóra (8 ezer Ft.), két olajfestmény, ismeretlen 20 ezer Ft, egy asztal 5 ezer Ft,

Janka Ezek sokkal többet érnek! Hozzanak egy rendes becsüst!

Végrehajtó Itt én vagyok a hivatalos becsüs. Nálunk ennyi az ára. Egy rádió.

Janka Azt ne kérem, azt az egyet ne! Az egyetlen társam, én zenét hallgatok, mást nem tudok, kérem.

Végrehajtó Minket ilyen részletek nem érdekelnek. De mehet akkor a hűtő-szekrény (20 ezer)

Janka Úgyszincs benne semmi

Végrehajtó 4 szék, darabja 2 ezer Ft.

Janka Ezek valódi antik székek

Végrehajtó Ez minket nem érdekel, kérem. Ez összesen 53 ezer. Soványka még. De most mennünk kell máshova, egyenlőre, ennyi. Egy hét múlva folytatjuk, egy hét múlva, ha nem fizet addig, a tartozás ismét az eredeti összegre nő. Akkor viszünk mindent. Ágyat, lemezjátszót. Na viszlát.

Janka Vége. Igen ez így van. Így kell lenni. *(A szobában csak az ágya maradt, azon fekszik.)*

Már nem kell semmi. Semmi, de semmi. Inni sem. Néhány pirula és kész. Lili úgyszem ír, nem hív, nem fog haragudni. Nem fog. Na, a pirulák. Megvannak. Jól van. Ezek a madarak meg egyre többen ülnek itt. Már nem hajtom el őket. Csak üldögéljeteztek itt, legalább nem vagyok egyedül. Egy kis vizet és kész...és ha maradt még valami, gyerünk nézzük meg (megpróbál felkelni, de leesik az ágyról. A földön fekszik pár másodpercig) nem bírom tovább! Lili, Lili! Neki volt igaza! Nem törődtem vele.

Megérdemlem a sorsom! Lili, csak el tudnám mondani. Hol az az üveg? Jaj elgurultak a pirulák. Gyertek ide pirulácskák! (tapogatja, keresi az üveget is a földön mászik)

4.jelenet – ugyanott

Fiú Már megint nem zártad be az ajtót.

Janka Nevetséges vagy, talán engem vinnének el?

Fiú Látom szépen eltakarítottak mindent körülötted.

Janka Igen, a Végrehajtó.

Fiú Nem baj. Majd visszahozzák.

Janka Kisfiam ne gúnyolódj.

Fiú Itt a pizza. Friss.

Janka Nem kértem.

Fiú Dehogynem. Éhes vagy, nem?

Janka Igen.... Nem figyelek oda.

Fiú Az élet jelez...

Janka Persze, azt, hogy agyó te marha

Fiú Most mit csinálsz?

Janka Be akartam venni a gyógyszerem.

Fiú Hazudsz.

Janka Nem látod?

Fiú Igen. Be akartad őket venni.

Janka Igen. Őket. Igaz és meg is teszem.

Fiú Na ne kapkodjunk el a dolgot. Mit látsz?

Janka Semmit. És ha nem haragszol, menj most a...

Fiú Akkor próbáld ismét.

Janka Nem látok, nem fogod fel?

Fiú Felfogom. Nem látsz persze. De miért fekszel?

Janka Nem tudok felkelni. Nincs erőm.

Fiú Nem igaz.

Janka Összeestem.

Fiú Nem jelent semmit..a nagyvilágban percenként több százezer ember esik össze.

Janka Ez vigasztaló?

Fiú Mít látsz?

Janka Te tényleg totál hibbant vagy. Nem érted, hogy vak vagyok?

Fiú Értem. Mít látsz?

Janka Semmit.

Fiú Ilyen nincs. Valamit azért?....

Janka Homályos foltokat. Kicsi fényréseket.

Fiú Kicsi fényrések. Tudod az milyen sok? Egy Szentjánosbogár fénye.

Janka Kár, hogy nem vagyok szentjánosbogár. Csak azt ne mondd, hogy még lehetek.

Fiú Jól van.

Janka Mi a nyavalya van jól?

Fiú Hunyd le a szemed.

Janka Most nem akarok aludni

Fiú Nem fogsz, csak hunyd le.

Janka Lehunytam.

Fiú Mit látsz a szemhéjad mögött?

Janka Sötétséget.

Fiú Próbáljuk újra. Ne, előbb egyél egy falatot. Tessék. Harapj. Így. Finom úgy-e?

Janka Finom, finom.

Fiú Most dőlj hátra. Hunyd le a szemed. Így. Lélegezz. ... mit látsz?

Janka Halvány derengő fényt.

Fiú Tovább.

Janka Ez más, mint a fényrések. Mintha erősebb lenne

Fiú Mit látsz a derengésben?

Janka Valami domb félét, igen.

Fiú Milyen színű a domb?

Janka Nincs színe.

Fiú Dehogyan nincs.

Janka Zöld, szép friss üde zöld. És mezei virágok, sárga és lila, igen fehér is van közöttük.

Látok egy fiatal lányt. Hosszú copfja van, szalad a virágok között, mosolyog. Hasonlít rám, igen, valóban, ez mintha én lennék. Most bemegy a házba, ami a dombon van. Írni kezd az asztalánál. valami napló félét.

Fiú El tudod olvasni mit ír?

Janka Nem tudom. Eltűnt a domb is. Mászt látok. Falakat. Szürkék. Nem ezt nem akarom.

Engedd, hogy sötétben legyek.

Fiú Nem. Gyerünk. Mit látsz most?

Janka Szürke falakat...

Fiú És?

Janka Egy férfit. (Endre) megfog és ellök, sírok. Könyörgök neki

Fiú Hagyd ott!

Janka Nem bírom. Nem bírom tovább!

Fiú Önzés! Vakság! Lustaság! Önsajnálát.

Janka Egy nő. (Endre és Zsuzsi ölelkeznek) Nem akarom! Üvegek, sok üveg

Fiú Törd őket össze. Mindet. Így. tovább.

Janka Szép vagyok.

Fiú Most is az vagy

Janka Fésülök egy kislányt, megölelem. Boldog vagyok. Sétálunk kézen fogva. Lili az.

Fiú Tovább

Janka Megtörtént már egyszer. (visszaemlékezik a férjére. fiatalon, a férje áll az ablaknál. Janka jön egy 14 éves kislánnyal.

Janka Nem bánod úgy e, ha nálunk lakik egy darabig? Klárrika. Tanítványom. A szülei börtönbe kerültek, intézetbe kellene mennie.

Férj Mindenkit összeszedsz. Mi ez? Menhely?

Janka Ne légy ilyen közömbös. Pár hónap. Aztán nevelőszülőkhöz kerül.
Férj Ha mindenáron muszáj, de aztán elég a jótékonyságból

(sötét, váltás)

Janka Megismertem Klári jövőendő nevelőszüleit. Elég rendesek.
Férj Ne menjen sehova. Elvagyunk nem?
Janka Persze, sokkal jobb lesz neki, ha velünk marad. Rendes vagy.
Fiú Aztán? Mi történt később?

(Férj és Klárika az ágyban. Janka jön.)

Janka Mi ez?
Férj Látod nem? Ez kedvesem szerelem.
Janka Szörnyetegek!! Ki innen!
Férj Nyugalom. elmegyünk.
Janka Megyünk?...
Férj Igen. Klári és én. Együtt fogunk élni.
Janka (felriad, a jelenben) Neeem!!!
Fiú Régen túl vagyunk ezen. Csak magaddal törödsz Janka. Rémesen szánod magad.

Janka Lehet.
Fiú Engedted, hogy elvigyenek belőled is valamit.
Janka Lehet.
Fiú Janka, megint elfelejtetted bezárni az ajtódat
Janka Lehet
Fiú Kezdett szűkülni a világosság
Janka Lehet.
Fiú Keress tovább....

Janka Hárs illatot érzek. kicsit fúj a szél. Tóparton ülök és várok. Bemegyek egy házba, leülök az íróasztalomhoz és írok. Naplót? Igen talán naplót. Igen igen.

(megelevenedik)

Janka fiatalon Gyönyörű a reggel. Élet nyílik a mezőn, árad az utakon, mozdulatlan minden, öröm feszül a fűszálban, a virágokban. Bölcsesség és magától értetődő létezés a fákba Miért mégis a szenvedés mindenhol? Bármilyen történik, a legfőbb dolgunk, hogy önmagunk megőrizzük. Meg látunk önmagunk arányát az egészben. Igen. A szenvedés nem válhat az önzés ürügyévé. Az önsajnálata maga az önzés, nagy veszedelem. Lassan lerágja rólunk igazi énünk. Az élet tisztelete a lényeges. Az élet tisztelete alázatossá tesz és megláttat másokat. Istenem, csak soha ne térjek el mindettől!

Férj fiatalon Mit filozofálsz már megint drága galambom?

Janka Gondolkodom.

Férj Ne nagyképüsködj!

Janka Holnap lesz az esküvőnk.

Férj Jó, hogy mondod, majdnem elfelejtettem (nevet)

Janka Átgondoltam néhány dolgot magam számára

Férj Nagy bevásárlás?

Janka Az emberekről gondolkodtam. A szenvedésről, az önzésről, a feladattainkról

Férj Húha!

Janka Az élet tisztelete.....

Férj Elégedj meg azzal, hogy nagyon szeretlek és soha nem fogok neked bánatot okozni.

Janka (*eredeti helyzetben*) Haha, micsoda liba lehettem.

Fiú Biztos vagy ebben? Nem az volt az igazi Janka?

Janka Nem mindegy? Most már teljesen mindegy.

Fiú Soha nem mindegy. (*rákiabál*) Elég az önsajnálatból

Janka Nocsak fiacskám

Fiú Elég. Feladataid vannak.

Janka Ne gúnyolódj, nem látod, hogy alig létezem már?

Fiú Nem látom. Te viszont szégyelld magad!

Janka Hogy mondhatsz ilyet?

Fiú Elárultad saját magadat.

Janka Azért mert mindenki becsapott?

Fiú Mert hagyta magad.

Janka Igaz. Megvakultam.

Fiú De belülről egyre többet látsz. Ül fel. Nem vagy gyenge, mielőtt ezt mondanád. Nyisd ki a szemed! Nem kell már behunynod, hogy láss. Csak merd elhinni, ami történik. Akard, hogy önmagad légy. Igen, ez az. Végy egy nagy levegőt! Még egyet! Kelj fel Janka. Kelj fel, így. Kelj fel és járj!!!

Így. Lassan. Nem szédülsz, járj, na még egy lépés, és még egy. Így.

Nincsenek madarak, már elűzted őket az előbb. Na még egy kört menj, látod, erős vagy!! És látod, látod, amit tenned kell?

Janka igen.

Fiú Vedd fel a sötét szemüveged. Így. Jól áll hidd el.

Janka A vászon kosztümöm a nagyobbik bőröndben van, vedd le a szekrény tetejéről.

Fiú Ez az. Öltözz.

Janka Még jó, hogy ez itt maradt, Rózsi néni nem érte el.(elneveti magát)

Fiú Holnap a végrehajtónak bejelentetted, hogy szüntesse meg az uzorát, különben feljelentetted.

Janka Lehetséges?

Fiú Persze.

Janka Telefonálj Lilinek .....azonnal... telefonálj!...

Fiú Látogatóid jönnek

Janka Most ne!

Fiú Gyertek, gyertek

Lili a kis Terkával Mama! Ez itt Terka (átöleli)

Fiú Mondani akarsz valamit.

Lili Mondani....

Fiú Ne állj meg Janka, menj, menj, járj!!!... és szólj...

Janka Mondd meg a francia családnak: Jöjjenek, hozzák a kisgyereket. Várom őket.

Rátámaszkodik a botjára és elindul, körbe megy a színpadon. Nehezen jár. Teljesen egyedül van, a fény úgy megy le, hogy követi őt,...

vége

CGS: cline, gradience, squish

Az angolszász nyelvészetben három neologizmus – a *cline* (bevezette Halliday 1961), a *gradience* (bevezette Bolinger 1961) és a *squish* (bevezette Ross 1972) – rivalizál nagyjából ugyanannak a jelenségnek a megnevezésére. A három fogalmat, pontosabban nagyjából ugyanazt a fogalmat jelölő három műszót nagy rálátással kapcsolta össze nyelvészeti szótárában P. H. Matthews (2007: 59, 162–3, 379). A továbbiakban, ideiglenes javaslattal, a három szót összevonva *CGS* rövidítéssel jelölöm a fogalmat, értekezésem tárgyát.

A *CGS* megvilágításához halmazelméleti alapok szükségesek. Adott egy kategória elemeinek halmaza és azok a megkülönböztető jegyek, amelyekkel leírhatók, jellemezhetők. Mindezek elrendezhetők egy táblázatban, amelynek részei tartalmazzák azokat az értékeket, amelyek az egyes elemek kapnak a jegyek hozzárendelésével. A halmazon belül minden jegy olyan, hogy azok az elemek, amelyeket azonos jegy jelöl ki, összefüggenek. Amennyiben az elemek így elrendezhetők, a megkülönböztető jegyek között intrinzikus (bennső, lényegi) kapcsolat van.

A nyugati filozófiai hagyomány szerint mentális kategóriáink diszkréték, univerzálisak és abszolútak, s az osztályba tartozást merev – szükséges és/vagy elégséges – kritériumok döntenek el, azaz, hogy az említett tagok rendelkeznek-e ezekkel a kritériumokkal. A diszkrét, univerzális és abszolút jelleg gyökerei valószínűleg a “kizárt harmadik” logikai elvében gyökereznek. (A kizárt harmadik elvről, amelyet paradoxonokkal szokás kétségbe vonni: például Seuren 1998: 316–9.)

A *CGS* két fontos tudományos alapállást kérdőjelez meg: a logikában a kizárt harmadik elvét és speciálisan a nyelvészetben a bináris elvet, a binarizmust. A klasszikus kétértékű logikában az Arisztotelészig visszavezetett kizárt harmadik elve azt mondja ki, hogy “mindenről mindent vagy állítani, vagy tagadni kell” (Kneale & Kneale 1987: 54). A nyelvészetben a különösen Roman Jakobson munkássága óta elterjedt binarizmus elve szerint minden nyelv diszkrét és ellentétes megkülönböztető jegyekkel operál. A hangtanból vett alapfeltevés az, hogy a nyelvek fonémáinak jellemzésekor minden megkülönböztető jegy egy alternatíva egyik tagja, például “zöngés” vagy “zöngétlen”. A fonémák meghatározása minden nyelvben bináris, azaz két lehetőség közül választó döntések sorával történik. Az olyan ellentétes párokat, mint “zöngés”, illetve “zöngétlen” ugyanazon megkülönböztető jegy állításának, illetve tagadásának tekinthető. Így egy nyelv fonémarendszere meghatározható mátrix formájában, amelyben a vízszintes sorok a jegyeket, a függőleges oszlopok pedig az egyes fonémákat tüntetik fel. Például a magyar magánhangzók mátrixa a következő:

	i	ü	ö	e	a	o	u
felső	+	+	-	-	-	-	+
hátsó	-	-	-	-	+	+	+
kerek	-	+	+	-	-	+	+

A hosszú magánhangzók ebben az esetben egyértelműen megfeleltethetők rövidekkel. A fonológia fejlődésekor, elsősorban Jakobsonnak köszönhetően, a XX. század közepére kiderült, hogy a világ nyelveinek fonémái pontosan meghatározhatók a megkülönböztető jegyek viszonylag szerény készletével. A bináris elv a fonológián túl a nyelveírás más területein is alkalmasnak bizonyult. Graduális jegyeket megbízhatóbb alapvetések a fonológia fejlődésével, az 1970-es évektől legfeljebb kuriózumképpen emlegettek: például a zöngétlen zárhangok körében a *p* erősebb, mint a *t*, *s* a *t* még mindig erősebb, mint a *k* (Hyman 1975: 57). Magának a binarizmusnak a kidolgozója, Roman Jakobson saját életművét összegezve, társszerzős művében a binarizmus általános érvényessége mellett a tárgymutatóban az emotív fonológiára jellemző “gradience” érvényességét is hangoztatta (Jakobson & Waugh 1974: 305, utalva 1974: 40-re).

Az amerikai strukturalista nyelvészet kulcsfogalma a disztribúció, amely a nyelvi jelek megoszlása, illetve osztályozása egymással való társulási lehetőségeik szerint. Valamely nyelvi jel disztribúciója (eloszlása) az összes olyan nyelvi környezet, amelyben az adott nyelvi jel előfordul. Minden mondatnál kisebb jelnek van jellemző eloszlása. Két vagy több olyan nyelvi jelről, amelyek azonos környezetben fordulnak elő, elmondható, hogy azonos a disztribúciójuk. Ezeknek az eloszlásoknak kidolgozták az osztályozásait. Szabad váltakozás esetében két nyelvi jelnek nincs jelentésmegkülönböztető funkciója, de azonos a disztribúciója (például a nyílt és zárt *e* a magyar köznyelvben). Kontrasztív disztribúció esetén e két azonos eloszlású jelnek jelentésmegkülönböztető szerepe van (például *kéz* – *köz*). Kiegészítő (komplementer) disztribúció esetén két nyelvi jel soha nem fordul elő azonos környezetben (például a *k* hang kétféle ejtése veláris és palatális magánhangzó előtt: *kú* – *kő*, a két *k* sohasem állhat oppozícióban). A disztribúciós elemzés következetes elvégzésekor az derült ki, hogy az angolban a legkevésbé hangzós hang, a /h/ és az /ng/ kiegészítő disztribúcióban állnak, ám fonetikailag nem eléggé hasonlók ahhoz, hogy egy fonéma allofónjainak lehessen tekinteni őket (Hyman 1975: 64).

A CGS legfontosabb előzményének a nyelvészetben az Otto Jespersen által felállított hangzóssági (vagy zengősségi) hierarchia számít (Jespersen 1897–1899), mely az 1970-es évek elejétől bukkant fel sorozatosan a kor vezető fonológusainál, s e tünemény újbóli felfedezői az úgynevezett természetes generatív fonológia képviselői (Theo Vennemann, Joan B. Hooper) voltak (Durand & Siptár 1997). Jespersen szerint a szótagképzés alapja a hangzósság, amelynek fokozatai a magyarra alkalmazva a következők: 1. zöngétlen zárhangok (*p*, *t*, *k*; a zöngétlen réshangok közül a gégehang *h* ide sorolódik); 2. zöngétlen réshangok (*f*, *sz*, *s*); 3. zöngés zárhangok (*b*, *d*, *g*); 4. zöngés réshangok (*v*, *z*, *zs*); 5. nazálisok (*m*, *n*, *ny*); 6. likvidák (*l*,

r; ide sorolódik a palatális réshang j); 7. zárt magánhangzók (i, í, u, ú, ü, ű); 8. félig nyílt magánhangzók (ë, é, o, ó, ö, ő); 9. nyílt magánhangzók (á, a, e). A hangzósság tekintetében másféle különbségek is vannak, például – legalábbis az egyes csoportokon belül – az illabiális képzésűek általában hangzósabbak, mint a labiálisok.

A szótag úgynevezett hangzóssági elmélete szerint – amelyet Jespersen is képviselt – a szótag a beszéd hangzósabb, hallhatóbb és kevésbé hangzós elemeiből tevődik össze. Csúcsa a leghangzósabb hang, amelynek két szélén a kevésbé hangzós hangok csoportosulnak. Az affrikáták hangzóssága – kombinált képzésüknek megfelelően – szökő jellegű: a zöngétleneké (c, cs, ty) az első fokon indul és a 2. fokon végződik, a zöngéseké (dz, dzs, gy) a 3. fokon indul és a 4. fokon végződik. (A hangzóssági hierarchiáról még: Durand & Siptár 1997: 77–78.)

A *cline* szó állítólag T. S. Huxley alkotása (1938) a görög *klinó* ‘hajlít’ igéből, és a morfológiai és fiziológiai különbségek azon sorát jelöli, amelyek összetartozó organizmusok egymáshoz kapcsolódó sora között áll fenn környezeti hatásokra. A szót és fogalmat az angol M. A. K. Halliday 1961-ben vezette át a nyelvészetbe (Halliday 1961, Strang 1968: 14; Halliday eredeti meghatározása: “cline is a continuum carrying potentially infinite gradation”). A grammatikai kategóriák fokozatosságát, lépcsőzetességét hangsúlyozva alkotta meg ezzel egy időben Dwight Bolinger amerikai nyelvész a *gradience* szót (1961). Bár a *gradience* neologizmus, az angol *gradient* és a magyar *gradiens* szónak sokféle jelentése van: ‘lejtő; lejtősség; lejtősségi szög; mennyiség változása a hely függvényében; vektor, amely jellemzi egy adott mennyiség valamilyen irányhoz tartozó változását’, s végül újabban a számítástechnikai műnyelvben az angol és a magyar szó jelentése egyaránt ‘színátmenet’. Műszóhasználati intermezzóként érdekes a Randolph Quirk angol nyelvész által bevezetett *serial relationship* ‘sorozatos kapcsolat’ fogalma (1965). Halliday, Bolinger és Quirk is a strukturalista, deszkriptív, a generatív nyelvészet fejlődését egy darabig követő, ám azzal tisztes távolságot is tartó vezető, többé-kevésbé strukturalistának minősíthető nyelvészek közé sorolhatók, akik elméleti újításaik, finomításaik mellett elsősorban az angol nyelv leírásában alkottak maradandót.

A szófajok a nyelvészetben diszkrét kategóriáknak számítottak, ám a hangzóssági skálát felállító Otto Jespersen, az 1960-as években az orosz A. A. Holodovics (1960/1983) és az angol David Crystal (1967), majd az 1970-es években J. R. (Haj) Ross és Antal László elemzései révén, a “főnévség” és “igeség” fogalmának bevezetésével a szófajok közötti kontinuum, átjárhatóság vált világossá. A magyar nyelvészetben különösen jelentős Antal Lászlónak egy leíró mondattani tanulmánya, amelynek összegezésakor megállapította, hogy “az igéből képzett különféle elemek (igenevek, illetve deverbális névszók) megőriznek valamit az igeségükből”, s az “igeség sorrendjét az erősebbektől a gyengébbek felé haladva” így állapította meg: verbum finitum (személyragos ige) – melléknévi igenév – határozói igenév – deverbális (igéből képzett) névszó (1979: 72, 1985: 118). A deverbális névszók közül Antal az első helyre az *-As* képzőseket ette, “amelyek valójában az igazi főnévi igenevek” (1985: 118; kissé enyhébb megfogalmazásban 1979: 72).

A szófajelméletben azonban Crystal, Ross és Antal munkásságában egyaránt a határozóság kritériumai mutatkoztak leglátványosabbaknak, s bolyhos nyelvtan (*fuzzy grammar*) újabb képviselői is előszeretettel tárgyalják e témát (Aarts 2004a, 2007, Denison 2006). Ami a szellemi háttérrel illeti, a CGS kibontakozásának színtere az 1960-as évek Angliája volt, ahol és amikor Halliday, Crystal, Quirk és Strang tevékenykedtek. A korabeli zenéből analógia a nem temperált hangrendszerekkel való kísérletezés, ugyancsak az 1970-es évektől kezdődően némi új lendületet véve, felhasználva távoli zenék anyagát is. A CGS főbb mai képviselői, a holland Bas Aarts és munkatársai ugyancsak Angliában dolgoznak, de például Evelien Keizer Hollandiában.

Ugyancsak a CGS jelentkezett a prágai iskolában az 1960-as években divatos, de kellőképpen ki nem dolgozott centrum és periféria fogalmi használatokor, a keletnémet nyelvészetben pedig Erhard Agricola képviselt hasonló nézeteket (1975). A centrális vs. periférikus ellentéppárról magyarul annak idején röviden Károly Sándor emlékezett meg, kiemelve, hogy “valamely osztályba tartozásnak fokozati jellege lehet” (Károly 1968: 202).

A Ross által bevezetett *squish* fogalma már a generatív szemantika korából származik (1972). Háttérben az a bolyhos nyelvtant (*fuzzy grammar*) és a természetes logikát (*natural logic*) jellemző elméleti alapállás áll, mely szerint a nyelvtan szabályai nem igen–nem alapon, hanem fokozatosan, bizonyos mértékben jutnak érvényre. A nyelvtani elemek így nem egyszerűen tagjai vagy kívülállói egy kategóriának, hanem egy bizonyos fokig tagjai.

A napjainkban vezető paradigmának tekinthető kognitív nyelvészet egy korai alapvetésében a *fuzziness* (bolyhosság) és *gradience* (lépcsőzetesség) legjobb példájának a grammatikában J. R. Ross szófajhierarchiája, főnévségi kritériumai (Taylor 1995: 188–190, érdekes még erről: Lakoff 1987: 63–64), a fonológiában a hangzóssági skála számított (Taylor 1995: 230–234). A CGS eszméjének legjelentősebb felkarolója az angliai holland nyelvész, Bas Aarts, aki tudománytörténeti műveket jelentetett meg (2004a, 2004b), a CGS segítségével grammatikai vázlatai is vannak (2007), s társszerkesztőkkel szöveggyűjteményt bocsátott közre (2004).

A *cline* műszó használata elsősorban a grammatikalizáció tanulmányozásánál szokásos (*cline of grammaticalisation*). A grammatikalitási és lexikalitási kontinuum, továbbá a grammatikalizálódás menetének legjelentősebb explicit megfogalmazójaként azonban az 1980-as évek végéről Talmy Givón amerikai nyelvészt szokás számon tartani, akire nagy hatással volt J. R. Ross. A grammatikalitási kontinuum: tartalmas egység > grammatikai szó > klitikum > inflexió affixum (Dér 2008: 40, 84), a lexikalitási kontinuum: szintaktikai szerkezet > szóösszetétel > affixum (Dér 2008: 84), a grammatikalizálódás menete pedig: diskurzus > szintaxis > morfológia > morfofonémika > zéró (Dér 2008: 46). A grammatikalizáció működésekor a konkrétól az absztraktabb felé tartó konceptuális átvitel lépései szintén fokozatokkal jelezhetők: személy > tárgy > tevékenység > tér > idő > minőség (Dér 2008: 46),

A morfológiában fokozatossággal is szokás jellemezni a szabad és kötött morfémák közötti kontinuumot, ugyancsak kontinuum létezik a deriváció (szóképzés) és az inflekció (ragozás) között, továbbá a szóösszetételek és kollokációk között. (Legutóbbira Matthews hozott iskolapéldát, 2007: 162–3.) A sokat (talán idáig legtöbbit) emlegetett szófajokon átívelő hierarchia (Rosznál a főnévségi, Antalnál az igeági) a fentebb bemutatott szemlélet alapján nem meglepő, s ugyancsak élénken tárgyalják bizonyos nyelvtanok a Holodovics által ígéken példázott (1960/1983), szófajokon belüli szóosztályokat, így az angol megszámlálható és megszámlálhatatlant jelölő főnevek (*count and mass nouns*) közötti kontinuumot.

J. R. Ross az úgynevezett generatív szemantika keretében egy nem-diszkrét, “fuzzy” nyelvtant kimunkálva, az 1970-es évek elejétől arra igyekezett rámutatni, hogy bizonyos grammatikai kategóriák nem éles határok mentén, hanem egy bizonyos kontinuum valamely pontján helyezkednek el, s e jelenséget *squish*-nek nevezte el, fő illusztrációnak pedig a főnévség fogalmának elemzését választotta. Ross az akkortájt elszaporodó transzformációk kivételesen alapos és részletes bevetésével kétféle implikációs hierarchiát állított fel: egyet a főnevek és igék között (1973b), később egy következőt a főnevek alosztályain belül (1981). A “bolyhos nyelvten” kimunkálásának amerikai szellemi hátteréről tanulságos George Lakoffnak a generatív szemantika felől a kognitív nyelvészetet megalapozó műve (1987).

Ross (1972, 1973a, 1973b) egy kontinuumot állított fel, amelynek neve “nouniness squish” (főnévszerűségi kontinuum), és ezen belül többé-kevésbé főnévszerűnek vagy főnevesnek (“nouny”) minősíthető szóosztályokat elemzett. Ross a főnévi csoportok transzformációk révén felállított hierarchiájával arra hívta fel a figyelmet – a korabeli generatív feltételezésekkel szemben –, hogy a szintaktikai szabályok érzékenyek a frázisjelölők jelentésére (1973a). Szerinte meghatározott sorrendben állnak a szófajok a főnév és ige között: főnév – melléknév – melléknévi igenév – ige, s az elemzésbe a diakroniát is bevonva megállapítható, hogy bizonyos módon rotáció érvényesül.

Ross olyan egyszerű angol főnevek, mint *toe* ‘lábujj’, *breath* ‘lélegzet’, *way* ‘út’ és *time* ‘idő’ viselkedésének példájával mutatott rá, hogy a rendes, normális főnevek grammatikai folyamatoknak széles skáláján mennek át, míg a kevésbé főnévszerű főnevek nem mutatják mindazokat a tulajdonságokat, amelyek a főnevekre általában jellemzőek. Például a *to stub one’s toe* ‘megüti a lábujját’, *to hold one’s breath* ‘visszatartja a lélegzetét’, *to lose one’s way* ‘utat téveszt’, *to take one’s time* ‘elveszi az idejét’ kifejezések látszólag hasonló struktúrát mutatnak, ám a kifejezésekben a tárgyat jelölő szók a fenti sorrendben a legfőnévszerűbbtől (sőt tulajdonképpen legfőnevebbtől) a legkevésbé főnévszerűig (legkevésbé főnévig) tartanak. A transzformációs elemzés azt mutatta ki, hogy a *toe* főnévszerűbb (“nounier”), mint a *breath*, amelyik főnévszerűbb, mint a *way*, amely még mindig főnévszerűbb, mint a *time* (1981).

A CGS az amerikai nyelvészetre Bolinger révén is gyakorolt némi hatást, például Charles Ruhl már jelentős részben rá utalóan értekezett a monoszémiáról

(1989). Még elevebbnek mutatkozott az 1980-as évek amerikai nyelvészetében Ross hatása: a *squish* és *squishy* műszó a *gradient* szinonimája lett, s különösen jelentős Talmy Givón munkássága, aki a kognitív nyelvészet paradigmájának perifériáján tevékenykedik, ám saját tipológiai iskolát is létrehozott. Givón egészen széleskörűen használja a rossi *squish*-t, s még a beszédaktusokon és a mondatfajtákon belül is kimutatott kontinuumokat (Givón 1989: 151–6). Grev Corbett angol nyelvész több tanulmányában (1978a, b, c) a *squish* fogalmának segítségével mutatta be, hogy a szláv nyelvek (különösen az orosz és az ószláv) tőszámnevei miként egyeznek a megjelölt főnévvel (tágabban nominális szintagmával, főnévi csoporttal) nemben, számban, esetben, s különösen az oroszra adott frappáns táblázata keltett figyelmet (Corbett 1978a: 358, idézi például Hurford 1987: 188). Ross hatását értékelve, alighanem a nyelvészettörténet nagy pillanata volt az, amikor az 1969-es texasi nyelvészkonferencián Noam Chomsky belefojtotta szót Rossba: ezzel szimbolikus stafétát adva át neki (Seuren 1998: 525).

A szójelentést vizsgálva az angol Randolph Quirk (1965, idézi például Strang 1968: 210–3) és a keletnémet Erhard Agricola (1975) is a korabeli, bináris jegyekkel történő komponenciális analízis alternatíváit mutatták be, az amerikai szociolingvista William Labov pedig bizonyos edényfélésegeket jelölő angol szók (magyar megfelelőik: *tál, váza, csésze, pohár* stb.) között észlelt fokozatokat híres kísérletében (1973).

John R. Taylor az angol nyelvtan egy viszonylag egyszerű rivalizációs problémája, az *of* és az *'s* genitivusok példája segítségével mutatott be CGS-t. Az alábbi táblázatban soronként a *my foot* és a *the nature of his honour* a legelfogadottabb, a *his honour's nature* és a *the foot of me* a legkevésbé elfogadhatóak, az oszlopok pedig fokozatokat képviselnek:

'a lábam'	<i>my foot</i>	<i>the foot of me</i>
'a lába' <i>his foot</i>	<i>the foot of him</i>	
'a lába' <i>its foot</i>	<i>the foot of it</i>	
'Bill lába'	<i>Bill's foot</i>	<i>the foot of Bill</i>
'a nagybátyám lába'	<i>my uncle's foot</i>	<i>the foot of my uncle</i>
'az ember lába'	<i>the man's foot</i>	<i>the foot of the man</i>
'a kutya lába'	<i>the dog's foot</i>	<i>the foot of the dog</i>
'a kerékpár kormányja'	<i>the bicycle's handle</i>	<i>the handle of the bicycle</i>
'a ház teteje'	<i>the house's roof</i>	<i>the roof of the house</i>
'becsületének természete'	<i>his honour's nature</i>	<i>the nature of his honour</i>

(1996: 221).

Sidney Greenbaum és Randolph Quirk a *gradience*-t nyelvtanukban kétszer említik:

(1) a bővítmények körében a határozók és egyéb állítmánykiegészítők között nincs éles határ (1990: 208, 10.7 § jegyzete), (2) a *but* 'de' átmenetet képez

az egyértelműen mellérendelő *and* ‘és’ és *or* ‘vagy’ és az alárendelő *for* és *so that* (‘azért, hogy’) között (1990: 263, 13.3 §).

Az esetgrammatika kedves példamondatai az experienst kifejező igék, szerkezetek. Az angolban a magyar *A szemlélőnek tetszett a könyv* mondat fordítására, kifejezésére két lehetőség is adódik: *The reviewer liked the book* és *The book pleased the reviewer*, s itt a nominativitástól az ergativitásig tartó tranzitivitási CGS érhető tetten.

A magyar morfológia leírásakor újabban a ragozás és a szóképzés kontinuumát élénken hangsúlyozzák (Kiefer, szerk., 2000), ám a szófajok kontinuum, hierarchiája Antal úttörő cikke óta kevés figyelmet kapott. A CGS jelentkezése az újabb magyar nyelvészeti felfedezések között talán a *félszó* fogalmának kialakításakor a legígéretesebb (Kenesei István műszava, Kiefer, szerk., 2000). A félszó hasonlóságot, típust jelöl a magyarban, s lehet prefixum (*al-, ál-, fő-, mű-, zug-, ő-* stb.) vagy szuffixum (*-féle, -fajta, -szerű* stb., Kenesei 2000). A grammatikálizáció folyamatait Dér Csilla Iлона egyértelműen a CGS segítségével mutatta be (2008), s a CGS háttérével képviseli a magyar poétikát az a tanulmány, amely arra kereste a választ, hogy a magyar költészetben miképpen, milyen ritmusban követte egymást a csendállat szerepében a hal, a lepke, a pók, a tücsök, a harkály, végül a házi gorilla (Bártfai & Kicsi 2013).

Irodalom

- Aarts, Bas: “Modelling linguistic gradience.” *Studies in Language* 28(2004)1–49.
(a)
– : “Conceptions of gradience in the history of linguistics.” *Language Sciences* 26(2004)343–389. (b)
– : *Syntactic Gradience: The Nature of Grammatical Indeterminacy*. Oxford University Press 2007.
- Aarts, Bas, David Denison, Evelien Keizer & Gergana Popova, eds.: *Fuzzy Grammar. A Reader*. Oxford University Press 2004.
- Agricola, Erhard: *Semantische Relationen im Text und im System*. Halle (Saale): Max Niemeyer 1975.
- Antal László: “A szintaktikai viszonyok egy lehetséges hierarchiája.” *Magyar Nyelv* 75(1979)1: 69–72.
– : *A hatodik mondatrészt*. Bp.: Magvető 1985.
- Bailey, Charles James N. & Roger W. Shuy, eds.: *New Ways of Analyzing Variation in English*. Washington, D. C.: Georgetown University Press 1973.
- Bártfai László, E. & Kicsi Sándor András: “A jelenkori magyarság csendállata: a tücsök.” *Ezredvég* 23(2013)5: 121–5.
- Bolinger, Dwight L.: *Generality, Gradience and the All-or-None*. ‘s-Gravenhage: Mouton 1961.

- Corbett, Grev: "Universals in the syntax of cardinal numerals." *Lingua* 46(1978)355–368. (a)
- : "Numerous squishes and squishy numerals in Slavonic." *International Review of Slavic Linguistics* 3(1978)43–73. (b)
- : "Problems in the syntax of Slavonic numerals." *The Slavonic and East European Review* 56(1978)1: 1–12. (c)
- Crystal, David: "English word classes." *Lingua* 17(1967)24–56. (= Aarts et al., eds., 2004: 191–211.)
- Denison, David: "Category change and gradience in the determiner system." In: Ans van Kemenade & Bettelou Los, eds.: *The Handbook of the History of English*. Oxford: Blackwell 2006: 279–304.
- Dér Csilla Iлона: *Grammatikalizáció*. Bp.: Akadémiai 2008. (Nyelvtudományi Értekezések 158.)
- Durand, Jacques & Siptár Péter: *Bevezetés a fonológiába*. Bp.: Osiris 1997.
- Givón, Talmy: *Mind, Code and Context. Essays in Pragmatics*. Hillsdale, N. J. & London: Lawrence Erlbaum Associates 1989.
- Greenbaum, Sidney & Randolph Quirk: *A Student's Grammar of the English Language*. Harlow: Longman 1990.
- Halliday, M. A. K.: "Categories of the theory of grammar." *Word* 17(1961)241–292.
- Holodovics, A. A.: "A szavak alosztályainak egy elmélete" (1960). In: Dezső László & Ju. Sz. Maszlov, szerk.: *Orosz és szovjet általános nyelvészet*. Bp.: Tankönyvkiadó 1983: 294–309.
- Hurford, James R.: *Language and Number. The Emergence of a Cognitive System*. Oxford: Basil Blackwell 1987.
- Hyman, Larry M.: *Phonology. Theory and Analysis*. New York, etc.: Holt, Rinehart and Winston 1975.
- Jakobson, Roman & Linda Waugh: *The Sound Shape of Language*. Brighton, Sussex: Harvester Press 1979.
- Jespersen, Otto: *Fonetik*. København: Det Schubotheske Forlag 1897–1899.
- Károly Sándor: "A mai prágai iskola." *Magyar Nyelvőr* 92(1968)2: 197–204.
- Kenesei István: "Szavak, szófajok, todalékok." In: Kiefer, szerk., 2000: 75–136.
- Kiefer Ferenc, szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*. Bp.: Akadémiai 2000.
- Kneale, William & Martha Kneale: *The Development of Logic*. Oxford: Clarendon 1962. *A logika fejlődése*. Fordította Máthé András et al. Bp.: Gondolat 1987.
- Labov, William: "The boundaries of words and their meanings." In: Bailey & Shuy, eds., 1973: 340–373. (= Aarts et al., eds., 2004: 67–89.)
- Lakoff, George: *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago & London: The University of Chicago Press 1987.
- Matthews, P. H.: *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford University Press 1997¹, 2007².

- Quirk, Randolph: "Descriptive statement and serial relationship." *Language* 41(1965)205–217. (= Aarts et al., eds., 2004: 327–339.)
- Ross, John Robert: "The category squish: Endstation Hauptwort." In: Paul M. Peranteau et al., eds.: *Papers from the Eighth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago, Ill.: Chicago Linguistic Society, University of Chicago 1972: 316–328.
- : "A fake NP squish." In: Bailey & Shuy, eds., 1973: 96–140. (a)
- : "Nouniness." In: Osamu Fujimura, ed.: *Three Dimensions of Linguistic Theory*. Tokyo: The Tokyo English Corporation 1973: 137–258. (= Aarts et al., eds., 2004: 351–422.) (b)
- : *Nominal Decay*. Kézirat. Department of Linguistics, MIT 1981.
- Ruhl, Charles: *Monosemy. A Study in Linguistic Semantics*. Albany: State University of New York Press 1989.
- Seuren, Pieter A. M.: *Western Linguistics. An Historical Introduction*. Oxford: Blackwell 1998.
- Strang, Barbara M. H.: *Modern English Structure*. London: Edward Arnold 1968².
- Taylor, John R.: *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Clarendon 1989¹, 1995².
- : *Possessives in English. An Exploration in Cognitive Grammar*. Oxford: Clarendon 1996.

Az igazi

- Ráérnél úgy estefelé, hogy egy kicsit beszéljünk?
- Hát, ha úgy fél héttől kilencig neked jó.
- Nagyon jó.
- Olyan izgatott vagy... Csak nincs valami baj?
- Ellenkezőleg. Éppen hogy valami jó történt velem. Valami nagyon jó.
- Mondd már, kifúrja az oldalamat!
- Csak annyit mondhatok, hogy jó és hosszú.
- Mennyire hosszú?
- Mindent elmondok majd sorjában, csak ne izgulj.
- Nem izgulok, csak kíváncsi vagyok. Megyek. Rohanok. Akkor fél hétkor!

Még csak hat óra huszonöt volt, amikor csengettek a kaputelefonon. A vendégváró izgatottan nyitotta ki az ajtót. Barátnője is izgatott volt, szinte beesett az előszobába, hogy el ne essen, a ruhafogasba kapaszkodott.

– Gyere be, nyugodj meg. Mindent elmondok. Eszünk, iszunk, dumálgatunk.

Kényelembe helyezték magukat a kanapén. A gondosan megterített asztal előttük volt. Mindenféle finom rágcseálnivaló, sőt, finom italok.

– Nocsak – szólalt meg a vendég –, ezt itt mi mind megehetjük, megihatjuk?

– Persze.

– Csak mi ketten?

– Miért, mire gondolsz?

– Azt hittem, valami férfi is van a dologban. – A negyvenes barátnő pillantása egy tapasztalt nőé volt.

Ugyancsak negyvenes, kevésbé tapasztalt barátnője egy nagyot sóhajtott.

– Van, van, hiszen éppen erről van szó. Kezdem az elejéről. Arra már nem emlékszem, hogy említettem-e neked, hogy bejelentkeztem egy társkeresőnél, mert a hirdetésének szövege olyan megbízhatónak látszott. Nem sokkal ezután megszervezték nekem egy találkozót, mert az irodának egy kis kávézója is volt. Nagyon hangsúlyozták, hogy fő a diszkréció. A bemutatkozó találkozás megszervezésében egy szolid fogyasztás összege is benne foglaltatott. Kellemes hely, sötétítő függönyök, hangulatvilágítás, halk háttérzene, tea, kávé, sós és édes sütemények, üdítők, borok. Olyan volt, mint egy régi, hangulatos presszó. Amikorra oda kellett mennem, ő már ott volt.

– Na és milyen?

– Középkorú. Ötvenesnek gondolom. Hozzám való. Szolid. Még nyakkenődje is volt. Tetszett, hogy erre az alkalomra illendően felöltözött. És nem pocakos.

– Kopasz?

– Egy kicsit, de jól áll neki. Talán ettől is úgy lehetett érezni, hogy komoly ember. Nagyon komoly.

– Na, és mi volt, hogy volt?

– Négykor találkoztunk és kábé hatig beszélgettünk. Érdeklődve nézett rám végig és csak kérdezett, kérdezett. Mindent tudni akart. Meséltem neki a családomról, a gyermekkoromról, iskolai végzettségemről, munkahelyemről, jövedelmi viszonyaimról, barátaimról, kedvteléseimről, ő meg csak figyelt és kérdezett, sokat kérdezett, mert nagyon érdeklődő volt.

– Na és te?

– Hát, persze, hogy belemerültem, és mindent elmondtam neki, amit csak lehetett, jólesett nagyon, hogy minden érdeklí, ami velem kapcsolatos, a tekintetéből is látszott, hogy minden, amit mondok neki, az számára fontos. Még soha senki nem foglalkozott ennyit velem. Még senki nem tartott ennyire érdekesnek, izgalmasnak.

– Izgalmasnak?

– Igenis, azt mondta, izgalmas vagyok, és amit mondok, az számára lenyűgöző.

– Aztán?

– Mit aztán? Aztán egyszer csak az órájára nézett és azt mondta: „húha!” Meg azt is, hogy: „elkéstem, rohannom kell”. Gyorsan kezét csókolt, megköszönte a beszélgetést és már ott sem volt.

– Róla nem esett szó?

– Én kérdeztem is valamit, de azt mondta, hogy hölgyeké az elsőbbség és mélyen a szemembe nézett. Én meg csak arra tudtam gondolni, hogy ő lehet az igazi, mert én még senkinek sem voltam ennyire fontos.

– Na és azóta? Említetted, hogy hétfőn találkoztatok. Ma már péntek van...

– Ezt én is tudom.

– Te mit tudsz róla?

– Nem mesélt magáról, egyre csak azt mondogatta, hogy most én vagyok a fontos.

– A nevét tudod?

– Valamilyen András, nem hallottam jól, de nem kérdeztem rá, mert azt hitte volna, hogy rosszul hallok, az ilyesmi olyan kínos.

– Névjegyet nem adott?

– Mondom, hogy el kellett rohannia. Biztosan jelentkezni fog, mert annyira érdeklődő és udvarias volt.

A tapasztalt barátnő elgondolkozott. A maga részéről biztos volt benne, hogy az igazinak vélt férfi nem fog többé jelentkezni, hiszen már mindent tud. Vagy lehet, hogy mégis? Több nővel elbeszélget és összehasonlítja őket. Feltérképezi, bejelöli, hogy lakásaik hol találhatóak. Egy kockás füzetben még az anyagiakra vonatkozó számításokat is végez. Csoportosítja őket keresetük és értelmi képességeik szerint. Lehet, hogy ő is az igazit keresi? De még az is lehet, hogy a társkereső iroda

órabéres alkalmazottja. Vagy egy újságíró, aki pénzt akar keresni egy női lelkeket bemutató sorozattal. Nem lehet tudni előre semmit. Mindenki azt hisz magában, amit akar. Az ő naiv barátnőjének például még mindig mosolyban furdik az arca. Boldog.

Két kép

Az ideális

Pontosan nem meghatározható, de ismerős helyszín: a frissen húzott ágynemű tiszta illata, – mindig különös kéjjel nyúlt el a patyolat ágyneműben; az éjjeliszekrényen kikészítve fésű – „ha már ilyen ünnepi a fekhely, nem fekhetem bele kócosan”; – egy pohár víz, ha megsomjazna; egy fél citrom, ha a gyógyszerektől kiszáradt ajkainak szárazságát szeretné enyhíteni; egy meghámozott és katonákra felvágott alma – „nem tudom már a héját emészteni, a húsába meg nem tudok beleharapni” –; kislámpa, hogy ne teljes sötétségben töltsé az éjszakát; halkan duruzsoló magnó, benne a Vivaldi Négy évszak, folyamatosan ismétlődve, mintha a természet örök megújulását hirdetné; az ágy elé odakészített, szőrmebélésű, puha papucs – és szó nem hallik, lépés nem koppan.

Kint vagyunk a fürdőszobában, a kádba beállított ülőkádba segítem, még ülés közben is támasztani kell, mert képtelen magát a vízszintestől eltérő állapotban megtartani. Gyengéden végig dörzsölöm a testét a puha szivaccsal, szappant nem használok, mert szárítja a bőrét, a legfinomabb babaküldetót használom. Elég sokáig tart a művelet, mindent lassan, óvatosan kell csinálnom, nehogy testileg vagy lelkileg kizökkentsem nehezen megszerzett nyugalmából. A szivacos lemosás után gyengéden csordogáló, langyos letusolás következik, majd nagy igyekezettel felállítom az ülőkádból, óvatos szárogatás következik a finom, puha frottírral. Hintőpor oda, ahová kívánja, testápoló oda, ahová igényli, majd előveszem – az ő irányítása alatt – a legszebb, patyolattiszta, piékkal díszített világoskék selyem hálóingét, nehezen – a nyögdecselésbe, krárogásba, fuldoklásba most némi kuncogás is vegyül –, feladtam rá a hálóinget, majd felkaptam kamaszlány súlyára fogyott kis testét, és vigyázva leteszem az ágyra. Betakargatom az illatos paplannal, ő fáradtan, de boldogan konstatálja, hogy megint túl vagyunk egy fürdésen. Amint a lefekvő mozdulatánál kötelezően beálló szédülése csökkent, elemelte az éjjeliszekrényről a fésűt, csak úgy kézzel ellenőrizve, jó irányba terelgette-e tökéletesen fehér fűrtjeit, visszahanyatlott.

Ekkor bal kezem már a friss párnán nyugodott, befogadni készen odafészkelődött arcát, jobb kezem az ő szabadon fekvő bal kezét simogatta. Enyhe fuvallat érkezett az addig észre sem vett ajtó felől, valaki belépett, nem láttam – nem néztem, kicsoda, a valaki odalépett az ágyhoz, az ő paplanon nyugvó karjához közelített, amelynek kézfejét én folyamatosan simogattam, majd a fekvő test arca felől érkező, sóhajszzerű levegővételek megszűntek. Meghalt.

Akkor éreztem, hogy az egész jelenet alatt ott ült mögöttem akkor már tizenegy éve halott apám, mintegy figyelt-ellenőrzött, hogy minden a maga rendjében

történik-e, de tevőlegesen nem vett részt. Nem néztem hátra, nem néztem meg az arcát, elég volt, hogy tudtam: ott van. És megkérdeztem:

– Akkor ez most eutanázia volt?

– Igen, az volt – felelte csöndesen tizenegy éve halott apám, szomorúan, de nyugodtan. És én is ezt éreztem: valami szürkés párában borongó bánatot, és valami tengeremély nyugalmat.

A torz

Szerencsétlen félreértések és véletlenek sorozata volt. Azt hittem, az egy hónapos közös nyaralás alatt, ha nehezen is, de sikerült őt újra felerősítenem, jókedvűbbé és tevékenyebbé tennem. Ő azt gondolta, teljesen felépült, semmiben nincs szüksége segítségre, így elküldte a neki szociális juttatásként heti kétszer kijáró ápolónőt, mondván, hogy majd egyedül megfürdik, és a pedikűrt is elvégzi egyedül. Az ehhez szükséges lábáztatás közben – e célra külön kis lavórja volt – fiam becsengetett hozzá, mert annyira örült „feltámadásának”, hogy szólót akart neki vinni. Óvatlanul kilépett a lavórból, és a vizes lábával indult ajtót nyitni. Az ajtó előtti linóleumon megcsúszott, csúnyán elesett, és nem tudott többé felállni. A bokája szilánkokra tört. Fiam rémülten hívott mentőt, utána engem, és a két markos szállítómentős felkapta a földről, ahol – minthogy mozdulni sem tudott – maga alatt hagyott mindent, ami rémületében távozott belőle.

A Szobi utcai mentőkórházba vitték, hiába kiabálta egyre kétségbeesettebben, hogy ő a Korvinhoz tartozik, vigyék oda. Rendnek lenni kell: a Szobi utca volt az ügyeletes traumatológia.

Két napomba telt, amíg sikerült elintézni, hogy átvigyék a Korvinba, belosztályra, mert a lábával már tennivaló nem volt – mondták ők, én pedig hajtogattam, hogy a mázsás gipsz helyett adjanak neki újfajta, könnyű műanyagot.

– De asszonyom! – méltatlankodott a traumatológus főorvos, abban a kórházban, ahol ő negyven évig dolgozott – az rengeteg pénz! Képzeld, ha minden beteg ilyen arisztokratikus allűrökkel állna elő!

– Ő nem is tud még erről, ez az én tervem. Igaz ugyan, hogy szerintem neki a negyven itt ledolgozott év után maguknak kéne felajánlani, de jó, ezt nem teszik. Akkor viszont hadd igényeljem én – természetesen megfizetem.

– Ja az más-, mondta engedékenyen a Dr. Főorvos. Akkor mihelyt megérkezik az ő lábméretére szabott műanyag csizma, lecseréljük.

Alighogy lecserélték, influenzajárvány tört ki a kórházban, és mindenkit riasztottak, hogy vigye a hozzá tartozóját, ahová akarja, csak el innen, nehogy a kórházat azzal lehessen vádolni, hogy felelős a járvány terjedésében és terjesztésében.

Nagyon sok telefonálgatás, kérés-könyörgés után sikerült egy volt kollégám – akkor már főrabbi – segítségével helyet szerezni az Amerikai úti Szeretetotthonban. Itt annyi volt a szeretet, amennyi a bejáratú ajtón lévő táblára elfért. A többi

közöny, szívtelenség, a segítségnyújtás elhárítása sőt, még lopás is. Azt, hogy az ezred utolsó évében – mert akkor ott jártunk – a beteg kezeléséhez szükséges gyógyszert a családnak kellett biztosítania, azt néhány évtizeddel korábban el se hittük volna. Mert hogy evőeszközt, tányért, poharat, szalvétát, vécépapírt, törülközőt, ágyneműt, hálóinget, inkontinencia-betétet nekem kellett vinnem, azt előre tudtam. De hogy a gyógyszert? És ráadásul a gyógyszert nem a „célszemély” kapta meg, hanem be kellett adni a Központi Gyógyszerraktárba, ahonnan majd az intézmény adagolja. Adagolták is – a saját és családjuk szükségleteire. Ezt elég könnyen ellenőrizhettem.

Anyámnak krónikusan magas vérnyomása volt, ez ellen a legbiztosabbat, a Nitroderm nevű, bőrre ragasztható, folyamatos felszívódású tapaszt írta fel a Korvin belgyógyásza. Kiváltottam, elvittem, beadtam.

Másnap délután belépve a tízágyas kórterembe – még egy pótágyat is betettek – éreztem, hogy ápolónő órák óta nem járhatott ott: a fojtó, sűrű szagok, a bűzlő ételmaradékok, az oszló papír zsebkendő- vécépapír – pelenkahegyek olyan hangulatot teremtettek, mintha sziklasírba zárt leprások között járnék.

Anyám a kórterem túlsó végén, az ablaknál feküdt. Dehogyan feküdt! Feltámasztott párnákra dőlve, lángoló arccal ült.

– Nagyon fáj a fejem – panaszkolta.

– Mikor mértek vérnyomást? – kérdeztem. Délután öt óra volt.

– Valamikor reggel, akkor nem volt nagyon rossz.

Előkerestem egy ápolószemélyzetet, és megmértem vele a vérnyomását. 220 volt. Feltéptem a hálóingét: tapasz sehol. Kérdezem a nővért, miért nem adtak neki, ő flegmán válaszolt: – Mert elfogyott.

A türelmem is. – Hogy fogyott volna el, amikor tegnap hoztam harmincat?

– Mit tudom én? – rántott egyet a vállán. – Tegnap nem én voltam itt.

Kirohantam a Központi Elosztóba, és ordítva nyitattam ki a gyógyszeres szekrényt. Ott voltak az én tapaszaim, igaz, már csak huszonkettő, biztosan valaki Nagyon Fontos Egyénnek kellett. Visszakértem őket, és elhatároztam, hogy minden reggel magam fogom felragasztani, és ha nem fürdetik meg anyámat, majd én megpróbálom egyedül.

De erre már nem került sor: itt is kitört az influenzajárvány. Innen is elzavartak Ismeretség, sok-sok pénz, italajándékok segítségével feljuttattam a Budakeszi úti szanatóriumba. Ekkorra már anyám is elkapta a fertőzést, lázas volt, hörögve köhögött és hasmenése volt. Lefogyott, az arca szürke volt, állandó levegő után kapkodott. És keservesen nyöszörgött: – Mikor lesz már ennek vége? – Minden meggyőződés nélkül nyugtatgattam: – Hatni fognak az antibiotikumok, legyőzik a fertőzést, és jobban leszel. Azt még megengedték, hogy felkísérjem a hegyre, de ott azt mondták: három heti látogatási tilalmat rendeltek el.

Hideg tél volt, rengeteg hóval. Ha már úgysem látogathattam, elmentem elmaradt munkáimat befejezni egy Alkotóházba. A második napon telefonon hívtak: – Ha még életben akarja látni az anyját, siessen!

Siettem. Másfél méteres hó volt, a buszok nem jártak. Egy ismerős házaspár elvitt a Moszkva térig, ami az Alkotóháztól egy órányira van, akkor négy órát utaztunk. És a Moszkvától az autó nem tudott felmenni a hegyre. A busz sem járt. Gyalog indultam, jó órát kínlódva a térdig érő hóban, mire felértem. Egyenesen rohantam a második emeletre, ahol éppen az ő szobája előtt hatalmas tumultus volt: orvosok, ápolók, szállítók, oxigénpalackosok, nem tudom még kik. És belülről, a hörgések között ezt lehetett hallani: – Mikor lesz vége? Meddig tart még? Mikor lesz már vége?

– Ha még életben akarja látni, most gyorsan menjen be! – szólt rám erélyesen egy nővér. – Már nincs magánál.

Ha nincs magánál, fel se tudja fogni, hogy ott vagyok. Én meg nem ezt a látványt, nem ezt az arcát szeretném megőrizni magamban. Úgy döntöttem, hogy nem megyek be. Még hallottam egy utolsó hördülést, aztán csak a műszerek, a tolószék zörögtek.

Elrohantam.

Nagyon örülök, hogy nem mentem be, és nem ezt a látványt hoztam el magammal.

Soha nem tudtam volna ilyen szépet, megnyugtatót álmodni.

Nyúlpaprikás

Az IL-18-as lomhán gurult végig a kaján népnyelvben csak „Semerremotyó”-nak titulált moszkvai reptér kifutóján, majd nagy zökkenéssel lecövekelt a startvonalon. A pilóta csúcsra járatta a motorokat, az öreg jószág minden ízében recsegett-ropogott. Aztán hirtelen kioldottak a fékek, a gép vad rohanásba kezdett és elemelkedett a betontól.

Este hét óra volt, ilyenkor novemberben már vaksötét. Kemenes a mellette ülő természetes személyzetis asszonyág feje fölött kollégájára sandított. Birja ez a masina az ötezer kilométeres utat Ulanbatorig?

Géza a kabinablakba hajolva figyelte a város tovatűnő fényeit, a zajban egyébként sem értették volna egymás szavát. Erzsike, az öreg vállalati személyzetis otthonosan bevacolt az ülésbe, kibontotta hosszú, őszülő haját és sátorszerűen magára borította. A hideg és a négy légcsvavar rettenetes zaja idegesítette Kemenest, akinek az Air France Caravelle-jei nyújtotta komfort után mindez szokatlan volt. A flóra mosószippan illatú légikisasszonyok felszolgálták a forró csáját és takarókat osztogattak az éjszakai pihenéshez. Kemenes megitta az erős fekete teát, aztán a napi törődéstől elcsigázva álomba merült.

Azt álmodta, hogy Záhonyban van a teherpályaudvaron. Az óra éjfél utáni ütött. A széles nyomtávú szovjet vagonokból szarupata- és csontlisztet pakoltak a magyar vagonokba. Szállt a por és édeskés büze mindent betöltött. Egy idő után a szájában is enyv ízét érezte. A finom por rárakodott a ruhájára. A helybéli rakodómunkások szótlanul cipelték a cirill betűs felirat, ötven kilós juta zsákokat. A KGST idők barter ügylete bonyolódott. Kemenes cége állatorvosokat és műszaki embereket küldött a Mongóliában frissen épült biokombinát üzemeltetéséhez, a mongol fél pedig vágóhídi melléktermékekkel ellentételezte a költségeket. A magyarok persze mit sem tudott kezdeni ezekkel a z árukkal, viszont fenn állt annak a veszélye, hogy valamilyen járványos állati megbetegedést hurcolnak be Európába. Így azután rögtön karanténba kellett helyezni a szállítmányokat, majd 100 C fokon hevítve-átdarálva újra csomagolni. Német és osztrák cégek vásárolták a termékeket, állítólag poroltók habanyagához illetve takarmányokba keverve. Később, amikor Angliában kitört a „kerge marha” kór járvány a halliszt etetése miatt, sürgősen betiltottak minden állati eredetű adalékanyagot. Egyenlőre azonban százával érkeztek az ötven tonnás szovjet vagonok Záhonyba és a magas minisztérium engedélyével folyt az átszállított áru nyugatra szállítása. Természetesen a vevő – egykori hazánkfi, csavaros agyú nemzetközi tőkés –, tisztában volt mindezzel, de amíg olcsón felvásárolhatta a piacépés árut, ugye miért ne? Legfeljebb egy-egy ártárgyaláson húzta elő a rozsdás csavarokkal, a mongol pártújság gyűrt példányaival teli zacskóját és tette sokatmondóan a tárgyalóasztal közepére.

A repülő közben éktelen zúgással rendületlenül szelte a végtelen szibériai síkság légtérét. Hajnal felé leszállt Irkutszkban tankolni. A nyíló fedélzeti ajtó nyomán fergeteges hideg tört be a kabinba. Kemenes egyből felébredt és társaival együtt elvegyült a váróba igyekvő utasok tolongó tömegében. Irkutszkról mulatságos volt hajdani kedvenc olvasmányára a Strogoff Mihályra asszociálnia, Farkasok nem, de vad tekintetű katonák és vámőrök fogadták a nyájként terelgetett embereket. A váróban dohányfüst és emberi kipárolgások gomolyogtak akár a köd. A betonon álló gépet ezalatt feltöltötték üzemanyaggal, és néhány bábuska cirokseprűvel kitakarította az utasteret.

2

Megvirradt. Elszálltak a Bajkál tó felett, majd alig órácska múlva landoltak a Tola folyó és egy hegy közé szorított csöppnyi reptéren. Az Ulan Bataar International Airport inkább volt egy lebetonozott birkalegelő, de Kemenes boldog volt, hogy épségben megúszta az utat. A vállalati irodavezető már várta őket. Becuccoltak a szakadt orosz dzsipbe. Kemenest és kollégáját egy üresen álló szolgálati lakásba kvártélyozták be, Erzsike a fiához ment szállásra, aki a szonginói kombinátban dolgozott. Így szerencsésen megszabadultak az öreglánytól és a hét órás időeltolódás valamint a kényelmetlen éjszakai utazás fáradalmait kipihenendő, leheveredtek. Azonnal elnyomta őket az álom.

Késő délután ébredtek arra, hogy valaki kitartoán dörömböl az ajtón. A kombinát igazgatójának sofőrje volt, azzal az üzenettel, hogy Körtéssy doktor vacsorára várja a „delegációt”. Összekapták hát magukat és beszálltak a panel ház előtt várakozó fekete Volgába.

Az igazgató a kötelező udvariasság mellett kollegiális barátsággal fogadta őket. Amolyan agglegényes háztartást vitt, felesége Pesten maradt. Bácskai Feri laboráns mindenesként segített neki. Mint egy csicskás az első világháborúban. Minden percben azt várták, hogy összevágja a bokáját, tiszteleg és engedélyt kér a szolgálattételre, akár Svejk. Ő főzte a felszolgált nyúl paprikást is, amit mindnyájan jóízűen fogyasztottak el. A nyulakhoz bővében és szinte ingyen, mindössze két tugrik per darabjáért lehetet hozzájutni, ugyanis az állatokat a vakcina gyártáshoz használták, majd a vérszérum felhasználása után levágva értékesítették. A mongolok utálkoztak a nyúlhústól, akár a magyarok a faggyús birkától vagy jak patától, így került sűrűn nyúlból készült húsétel a magyar családok asztalára.

Amíg Feri bácsi a konyhában mosogatott, ők kicserélték a bizalmas vállalati híreket.

„Lét kérdésektől pizslicsaré ügyekig minden az én vállamat nyomja! „ – panaszkodott az igazgató. Nem elég, hogy állandóan a mongolok ökörségeit korrigálok, akkor még nyakamon a párt –és szakszervezet is, hogy például aszongya: az asszonyok kifogásolják amiért a férfiak (nem lévén a mongol pusztában egy szál

fű sem) a busz mellett végzik szükségüket. – Hát most mondjátok meg –, tette fel a kérdést tettetett színpadisággal és szögadies tájszólásában:” – Hát már én mondjam meg azt is, hogy ki pösál és hol pösál?”

Nagyokat nevettek. Röviddel azután búcsút vettek a házigazdától. A délutáni rövid szunyókálás ellenére alig várták, hogy ágyba kerüljenek. Lámpaoltás előtt Géza átszólta Kemenesnek: – Te, visszafelé megnézzük a vén sarki rókát? Kemenes először nem értette, azután leesett a tantusz, hogy kollégája Leninről és a mauzóleum- látogatásról beszél. Majd kipukkadtak a nevetéstől, míg álomba nem merültek.

Másnap kilátogattak a biokombinátba, elbeszélgettek a kollegákkal és átadták nekik a Pestről küldött holmikát. Téli csizma, szaloncukor a közeledő karácsonyra, könyvek, lemezek. Csak Kovács nem kapott semmit, akinek a pakkját szándékosan odahaza feledték. Az történt ugyanis, hogy a lelkiismeretlen hozzátartozó „kacsingató” pénztárcákkal tömte ki a csizmát abban a hiszemben, hogy nem vizsgálják át a küldeményt. A pénztárcán lévő fotón a csinos japán nő trükkösen rákacsintott a szemlélőre. Ez a tárgy – senki sem tudta miért –, főbűnnek számított a mongol vámosok listáján.

Délután Lakatos Árpai, az irodavezető kivitte őket a húskombinátba, ahonnan a hús- és csontliszt szállítmányok egy része származott. Kiszellőzendő fejükből a bűzt, kis kirándulásra mentek a Teknős béka szikla völgyébe, a Tola folyó mentén vezető sziklás szurdokban. A völgyet egy teknősre kísértetiesen hasonlító szikla alakzat zárta le, erről kapta a nevét.

Estére a tolmács fiú, Lékai Sanyi hívta meg őket, aminek egyedül kelet-német származású felesége nem örült. A váratlan vendégek előtt alig leplezve bosszúságát, mégis próbált valami vacsorafélét összeütni. Az étkezőben egy NDK műkandalló lámpája forgott a piros műanyag borítás mögött. Megitták a magukkal hozott pálinkát, jókedvük kerekedett. Különösen nagyokat derültek amikor valaki elmesélte, hogy a Pestről jött, mindenki által utált munkavédelmis ürge délután beleesett egy nyitott csatornagödörbe. Az akasztják a hóhért tipikus esete.

3

Vacsora után Sanyi leoltotta a villanyt, csak a már említett műkandalló világított. Géza előadott egy vámpiros viccet, aminek a poénjaként a hirtelen támadt csendből félelmetes kiáltással fordult az asszonykához: „...júúúj, váááámpíííí!” Mire az felugrott, és németes akcentussal:”...hülye fasz!” felkiáltással kirohant a fürdőszobába. Mint utóbb kiderült, egyszerűen bepisilt ijedtében. Ezek után a „delegáció” sietve szálláshelyére hajtatott.

Néhány nap múlva összecsomagoltak és felszálltak a kétfedeles mongol kiscgépre, amely Irkutzkba repítette őket. Mesélték, hogy az ilyen kiscgépek pilótái (legalább is belföldön) kényük kedvük szerint értelmezték a légi menetrendet.

Példának okáért a Góbi sivatagba tartó járat, amely a rokonok esküvőjére leszállva szakította meg egy-két napra az útját. A labilis masina ugyancsak próbára tette a gyomrukat, de Irkutszkból már egy kényelmes, sugárhajtású TU-104-el folytathatták útjukat.

Moszkvában sok örmény konyakkal öblítették le viszontagságaikat. A „vén sarki rókát” végül nem nézték meg, mert olyan sor kígyózott a Vörös téren, amit még előnyt élvező külföldiként sem voltak hajlandók végig állni.

Inkább bementek a pesti Uttörő áruháznak megfelelő „Gyetszkij mir „-be, hogy odahaza valami játékkal kedveskedjenek rég nem látott gyermekeiknek.

Három karmester

1. Sir John Eliot Gardiner

A dallamot felrepítette,
Nagymadár-szárnyaival száll monumentálisan.
Ő is felrepül, utoléri, átöleli és már
Egy testként szelik a levegőt.
Robosztus egymásba-olvadás, együttrepülés.
Komoly arc, néha karcos mosoly,
Lebegő hajtincsek.
Valami nagy test újjáformálódik
S követésre kényszerít zenészt s hallgatót.

2. Pierre Boulez

Benne van minden,
Mint egy kőoszlopra felvésve.
Mindez teste része.
Kis rezdülésekkel, mozdulatokkal
Olvassa le a hangjegyeket
Mások számára.
Arca mimikátlan,
Törzse stabil, mint indián istenszobor.
Kézfejének apró hajlongása,
Mint simogatás tereli
Zenekara tagjait hangcsiholásra.
A múlt fagyott szépsége
Megelevenedik.

3. Claudio Abbado

Benne most keletkezik a mű.
Mint földrengés moraja, hullámzása
Átáramlik arcába, karjaiba.
A szülés kínja vonásaiban.
Haja csapzott.
Homlokán verejték.
Ujjaiból kisugárzik a rengés.
Hangszere a zenekar,
A zenészek húrok rajta,
Pendíti együtt s külön.
S zeng-zeng az egész
Soktestű instrumentum.
Hangjuk előnti a kozmoszt.
A közönség léte: lélegzése,
Szívverése, gondolata
Csak ehhez kötött.
Minden más eloszlik
S aztán együtt-emelkedés a Parnasszusra.

*Arisztotelész sétál a hársak alatt,
és jaj, mire gondol*

Voltak kedves ligeteim Athénban, Makedóniában,
S ki tudja már, hol a csudába még.
Voltak hársak is bennük, bizonyára, tövükben méhesek,
Zsongó kasok szalmafonatból, gazdáik örömére.
Ilyen tóparti ligetben eddig sosem jártam, pedig ezek a fák
Emlékeztetnek valamire. Vagy valakire? Beszélnek hozzám.

Kölyökuram, a félbarbár királyfi árnya oson fatörzstől fatörzsig.
Perzsául nem én tanítottam, kenyérért-borért az öreg szolgám,
S alig fordult hármat a Hold, már verselni is tudott, nem akárhogy.
Minden másra én okítottam, logikát, városvezetést, számtant, poétikát
Öntöttem szivacs-koponyájába, mindent, amit tudtam a földről,
Az égről, az emberről, meg az emberfeletti és az emberalatti létről,

Semmit sem kellett kétszer mondanom, csillag-emlékezete volt,
S a tudást úgy használta, mint a lisztet a jó pék, oly kenyeret gyúrt,
Magasított belőle, hogy az ne hasonlítson senki máséra sem,
Illatosat, ropogósat, test és lélek egyaránt töltekezhetett vele, én is.
Rég volt, azóta száz legény róttá velem a sokféle ligeti ösvényt,
Százféle agyba plántáltam a tudás iránti vágyat, tán a tudást is.

Mondják, nagy király lett a kölyökből, birodalmakat dönt, no meg épít,
S ehhez nekem is van némi közöm. Ezt holtomig tagadom,
Nem általam, ellenemre lett az, ami lett, isten-király Mucsáról.
Hiába tudja betéve Plátont, a barbár, balkáni tempó kiütközik belőle,
Kristály-források vizével nem vegyíti a bort, mértéktelen issza,
S annyi a vér a kezén, hogy nagy Ókeánosz se tudja lemosni.

Szépek a hársak, pár nap, s a tavasz mézillatú fátylaiba csavarodnak,
Zsongó öröme bogárnak, mackó – és embernépnek, a mestereimnek.
A tóra fényözön települ, sirályszárnyú csodákból, hattyú- és kacsazajból.
Sétám merre vezessen? Nem szedi lábát senki velem, nincs figyelőm.
Megírtam utolsó könyvem, immár semmi se sürget, tiszta az ég.
Mától nem tervezek előbbre egy napnál, no, kedvedért legyen egy hét.

Nem fogadok ifjú tanítványt, se butát, se a csillageszűhöz hasonlót,
Láttam, az örök járatlanok tudományom morzsaival mire mentek,
Inkább szállni tanítom a pontyot, úszni a cinkét, futni a teknőst,
S ha nem sikerül, azzal sem okozok több kárt, mint a sikerrel.
Nézem a hársakat, szép az idő, beszereztem egy helyre botot,
Arra támaszkodom ezentúl, megbízhatóbb lesz, mint a tudásom.

Teljes, részleges és viszonylagos csend

S nagy a csend, s a csendben nem hallani mást,

Mint egy sohajt és varju-károgaást.

Petőfi Sándor: *Mint megfogamszott átok...* (1846)

A magyar nyelv értelmező szótárát a **csend** szócikknél felütve olvashatjuk: „Az az állapot, amelyben semmiféle hang nem hallatszik.”¹ A meghatározás nem új keletű, Szent Ágoston Kr. u. 397–398 körül az Úrhoz fordulva kérdezte: „És mit jelent a csönd, ha nem a hang hiányát? Uram, nem Te oktattad minderre most valló lelkemet?”² A csend mint akusztikai jelenség, a hallás fennhatósága alá tartozik, de másként, mint az emberi szó, a kutyaugatás vagy egy vonósnégyes. A csend sajátos tapasztalat. Még egy érzékei teljes birtokában lévő, ép, egészséges, ifjú ember sem hallhatja a csendet,³ pusztán azt tudatosítja előbb vagy utóbb, hogy nem hall semmit. John Locke alighanem tévedett, amikor úgy vélte, hogy a sötétséget látjuk.⁴ A vaksötétséget nem látjuk, amiként a süket csendet sem halljuk, csak azt tapasztaljuk, hogy nem látunk, illetve nem hallunk semmit. Valamilyen képességnek a hiányát, valamitől való megfosztottságot jelző, privatív melléknévvel gyakran beszélünk *néma, süket csendről*.⁵ Bár a szóhasználat ingadozó, mindkét állandósult szókapcsolat egy állapot meglétéről ad számot. A *süket csend* egy természeti állapothoz, míg a *néma csend* emberek közös hallgatásához kapcsolódik szorosabban. A *Süket csend van* kijelentés egy nyers tényről, egy tisztán akusztikai állapotról tudósít, míg a *Néma csend van* kijelentés egy nem tisztán akusztikus, társas csend meglétét állítja, amely kommunikatív, sőt intézményes tény is lehet, mint amilyen az egyperces gyászszünet a labdarúgó-mérkőzések előtt.

¹ Bárczi Géza–Országh László (főszerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára* I. (1959/1978) 862.

² Aurelius Augustinus: *Vallomások* (Kr. u. 397–398/1982). (XII. III) 383. – Az eredeti: *et quid est esse ibi silentium nisi sonum ibi non esse? nonne tu, domine, docuisti hanc animam, quae tibi confitetur?*

³ Még Kosztolányi Dezső kiskamasz hőse sem: „Leültem az asztalhoz, s hallgattam a csendet, bámultam a lámpát és a leányt...” Kosztolányi Dezső: *Sakk-matt* (1905/1981). 25. – A *hallgatja a csendet* amúgy bevett fordulat a békés melázás kifejezésére. Még egy példát idézek: „Madame Louise ... elmerengve nézte a sűrű hóesést, hallgatta a csöndet, és gondolkozgatott életen, szerelmeken, amiken már egy nő gondolkozni szokott.” Krúdy Gyula: *Madame Louise délutánjai* (1907/1977). (1) 531.

⁴ Vö. John Locke: *Értekezés az emberi értelemről* (1690/1979). I. (II. VIII. 6. §) 122. – Az eredetiben: *And thus one may truly be said to see darkness.*

⁵ A *privatív melléknév* kifejezést Ernst Leisi svájci nyelvész honosította meg a szószemantikában. Vö. Ernst Leisi: *Der Wortinhalt* (1953/1961). (II. C. 5) 43–44.

A kutya ugat állító, A kutya nem ugat tagadó mondat. A tagadószó azt fejezi ki, hogy ha észlelném, amit (éppen) nem észlelhetek, akkor nem volna szükség rá. Mivel tagadó érzékelés nem lehetséges, a világ nyelveiben az állító forma a szintaktikailag jelöletlen (újban: default), a külön nyelvi elemmel kifejezett tagadó forma pedig a jelölt.⁶ A kutyaugatást halljuk, azt viszont nem halljuk, legfeljebb felfigyelünk rá, hogy nem ugat a kutya. Sherlock Holmest egyik ügyének megoldása során az a különös körülmény vezette nyomra, hogy a haláleset éjszakáján a kutya nem ugatott.⁷ A privatív melléknevekkel (*vak, süket, néma*) kifejezett érzékek nemcsak az érzékelés fajtájában, hanem tudatosításuk idejében is különböznek egymástól. A vaksötétséget azonnal megtapasztaljuk, többnyire a néma csendet, a beszélgetőtársak kínos hallgatását is, de a süket csendre sokszor csak később ébredünk rá. Mészöly Miklós metsző pontossággal írta le ezt a folyamatot: „Ugyanis szél indult hirtelen, kapások baktatnak fel a pászta mellett, rőzsés szekér ereszkedik le a mélyúton. Akárhogy is, de a gyík távozásával – vagy csupán azzal egyidőben – a csendnek egy páratlanul tartózkodó dimenziója lopódott ki a völgyből. S igazában most tudom csak, hogy csend volt, mert itt a zaj; a leírható.”⁸

A *csend* és a *zaj* ellentétes jelentésű szópár. A *Csend van a szobában*, illetve a *Zaj van a szobában* állítások egymás tagadásai, azaz kontradiktórius viszonyban állnak egymással.⁹ Ha az egyik igaz, akkor a másik hamis, és hamisak sem lehetnek egyszerre. Két komplementer részhalmazra osztják a tárgyalási univerzumot, nem húzódik közöttük senki földje.¹⁰ Vörösmarty Mihály ezt így fogalmazta meg töredékben maradt eposzában: „*a zaj sírjánál ünnepleni szálla be a csend*” (*Magyarvár*, 1827). A komplementaritás logikai implikációval és negációval határozható meg: $\sim p \rightarrow r$ és $\sim r \rightarrow p$ (a tilde a tagadás, a nyíl az implikáció jele, p -vel a csendet, r -rel a zajt jelöltem). Szavakkal ez úgy fejezhető ki, hogy ha nincs csend, akkor zaj van, és ha nincs zaj, akkor csend. Az események tagadásával ellentétben – állapítja meg Kiefer Ferenc – „egy állapot tagadása mindig egy másik állapotot fejez ki ... Egy állapot hiánya éppúgy állapot, mint annak megléte.”¹¹ Az események vagy a cselekedetek tagadása viszont – az állapotok tagadásával ellentétben – azt jelenti, hogy nem történt meg valami: nem dörgött az ég, vagy nem ugatott a kutya. Charles William Morris a tagadásnak erről a válfajáról állapította meg, hogy „nem kell semmiféle ... »negatív tény« létezését feltételeznünk”,¹² hiszen annak,

⁶ Vö. Szilágyi N. Sándor: *Hogyan teremtsünk világot?* (1996). (II) 110. skk.

⁷ Vö. Arthur Conan Doyle: *Ezüstcsillag* (1892/1976). 24.

⁸ Mészöly Miklós: *Levél a völgyből* (1964/1975). 718.

⁹ Vö. Ruzsa Imre: *Klasszikus, modális és intenzionális logika* (1984). (1.2.13) 40. és Kicsi Sándor András: *Előszó a Magyar ellentétszótárhoz* (2012). 7.

¹⁰ Vö. John Lyons: *Semantics* (1977/1978) 1. (9) 271–272. és D. A. Cruse: *Lexical Semantics* (1986/1997). (9.2) 199.

¹¹ Kiefer Ferenc: *Jelentélmélet* (2000/2007). (8.2) 210.

¹² Charles William Morris: *A jelelmélet megalapozása* (1938/1975). (4) 73.

hogy nem dörgött az ég, illetve nem ugatott a kutya, a valóságban nem felel meg semmi. Ahogy Jékely Zoltán írta regényében: „Újra csend volt, még a kutyák sem ugattak.”¹³

A teljes csend absztrakció, olyan, mint a nemzetgazdaságtan szabad versenye vagy a fizika ideális gáza,¹⁴ ahogy P. Papp Zoltán fogalmazta meg tömören: „*Nincs csönd, csak tompa fülek*” (*Hal[l]hatatlan hangok*, 2001). Különös, emberfeletti lények még a legkisebb zajt is meghallják. Erdélyi János és Margalits Ede gyűjteményében is szerepel *A fű növését is hallja* szólás.¹⁵ Az angol Move együttes második kislemezének A oldalán található *I Can Hear the Grass Grow* 1967-ben az ötödik helyig kapaszkodott fel az Egyesült Királyság slágerlistáján. A szálak azonban messzebbre, legalább a Próza-Eddáig vezetnek. Az egyik ász isten, „Heimdall az Ég-ormon lakik a Bifröst híd lábánál. Ő az istenek öre, ott tanyázik az ég alján, és vigyázza, nehogy a hídon átjussanak a hegyóriások. Még a madaraknál is kevesebbet alszik. Szemével éjjel és nappal is száz mér földnyire ellát. Fülével meghallja, ahogy nő a fű vagy a birkák gyapja, és minden egyebet, ami ennél hangosabb.”¹⁶ A természet avatott ismerője, Fekete István számtalanszor megtapasztalta, hogy nincsen teljes csend. Csodálatosan gazdag, érzéki nyelven jelenítette meg a „csend-sértőket”, a szelet, a havat, a jeget. *Téli berek* című regényéből idézek egy részletet: „A szél elállt..., de mégsem volt teljes a csend, mert mintha lágy selymek úsztak volna a havon; halk suhogást érzett inkább az ember, mint hallott, amint a hideg húzta össze a világot. Ezt a dermedt suhogást egy-egy puha surranás törte meg, ha valamelyik ágról vagy nábugáról leesett egy-egy darab hó; egy-egy pattanás a Zala jegén, ha a vastagodó jég elszakadt a parttól...”¹⁷ A város képzete és valósága is összecementeződött a zajjal. Mándy Iván hangjátékában Zsámboky János halálhírét már az újság is megírta, de a hangja valamiképpen benne maradt a telefonban. E túlvilági kapcsolat során mondta a feleségének, Editnek: „Tudod, hogy nincs teljes csend. Valahol mindig leesik valami. Egy tálca... egy kanál. Bevágnak egy ajtót. (*Alig hallható.*) Miért nincs teljes csend?”¹⁸

Ha az elbeszélő a teljes csend érzékeltetésére nem éri be a *Csend volt* mondatával, akkor a *néma, süket csend* állandósult szókapcsolattal vagy a szintén gyakori *nagy, hatalmas csend* jelzős szerkezettel is élhet, de számos más lehetőség közül is választhat. Ezek közül gyűjtöttem egybe néhányat. Az egyes típusok olykor szétválaszthatatlanul egybeindázódnak, és azt sem mindig könnyű eldönteni, hogy különbségük logikai, szemantikai vagy stilisztikai természetű-e. A legteljesebb csend kétségkívül az, amikor mindenhol csend van: „*Mire az óra egyet üt: / Üres*

¹³ Jékely Zoltán: *Medárdus* (1938). 11.

¹⁴ Vö. például Włodimierz Sobkowiak: *Silence and Markedness Theory* (1997). (3.1) 44.

¹⁵ Erdélyi János: *Magyar közmondások könyve* (1851). (2907) 150, illetve Margalits Ede: *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások* (1896/1993). 267.

¹⁶ Snorri Sturluson: *Próza-Edda* (1223/2011). (E)G: (27) 84.

¹⁷ Fekete István: *Téli berek* (1959/1966). 173.

¹⁸ Mándy Iván: *Hang a telefonban* (1982/1983). 188.

a híd, – csend mindenütt”. A *mindenhol* és *mindenütt* helyhatározó szó rendszerint arra utal, hogy a kijelentésben burkoltan egy univerzális kvantor szerepel, amelyet a logikusok a „Minden x dolog olyan, hogy...” szófordulattal adnak vissza. Arany János *Híd-avatás* (1877) című balladájában a kijelentés hatóköre a Margit híd. Éjfél után egy óra van, nem zajong senki, mert a hidat előzőlő öngyilkosok – „Ősz, gyermek, ifju, hajadon” – már a Dunába vetették magukat, elnyelte őket a „nyílt örvény-torok”. A *semmi* is nyomatékosíthatja, mekkora csend van, mint Jókai Mór első regényében, a *Hétköznapokban*: „A csendet nem háborítja semmi.”¹⁹ Ez a kijelentés is egy univerzális kvantort rejt, amelyet a logikusok a „Nincs olyan x dolog, hogy...” szófordulattal adnak vissza. Az elbeszélő néha szükségét érzi, hogy egy állandó zajforrás szüneteléséről külön is beszámoljon: „csönd van a házban, az éber egér se kapargál” (Radnóti Miklós: *Éjszaka*, 1942). Hasonló szerepet tölt be egy másik mondatséma: *Olyan / Akkora csend volt, hogy (még) a ...-t se lehetett hallani*. Nem véletlen, hogy a szabadon hagyott helyre legtöbbször a *lélegzet* kerül; a lélegzet visszafojtása ugyanis akaratlagos tevékenység. Füst Milán írta *A Parnasszus felé* című utolsó regényében: „Nagy csend lett erre, rendkívüli csend, még a lélegzetet se lehetett hallani.”²⁰

A teljes csend kifejezése felsorolás vagy magyarázat alakját is öltheti. Először a felsorolás néhány esetét veszem szemügyre. A szerző listába szedi, ki vagy mi nem csinált éppen semmit: „Amint a hold elsötétült, tökéletes éj lepte be a földet, éjjeli csend ülte el a vidéket; kakasszó, ebugatás nem hallatszott sehol.”²¹ Mivel a csend a zaj hiánya, a felsorolás értelemszerűen tagadó felsorolás: „a hollók elhallgattak odafönn, kirándulók sem cipekedtek...”²² *A hollók elhallgattak*, illetve *A hollók nem károgtak* stilisztikai változatok, az összetett állítás igazságértéke szempontjából érdektelen, hogy a kettő közül melyik szerepel a mondatban. A kijelentéslogikában a Peirce-féle „*sem...*, *sem...*” művelet felel meg ennek a szerkezetnek. A két függőleges elválasztó vonallal (vagy lefelé mutató nyíllal) jelölt extenzionális mondatfunktorkor akkor és csak akkor igaz, ha minden egyes összetevője hamis. Jelölje p a „hollók károgtak”, q a „kirándulók cipekedtek” elemi állításokat. Ebben az esetben $p \parallel q$ – kiolvasva: *sem p, sem q* – akkor és csak akkor igaz, ha „hollók sem károgtak, és kirándulók sem cipekedtek”, máskülönben hamis. A felsorolásnál említendő még az *is...*, *is...* szerkezet, amelyet gyakran más kötőszóval fejeznek ki: „Csend volt a templomkertben, akárcsak a szomszédos temetőben.”²³ A logikai hasznosítást szolgáló átfogalmazás során eltűnnek az egyéni stílusjegyek, semmissé válik a retorika és a stilisztika. A *Csend volt a templomkertben & csend volt a temetőben* konjunkció (a logikai és művelete) akkor és csak akkor igaz, ha a kijelentés mindkét összetevője igaz.

¹⁹ Jókai Mór: *Hétköznapok* (1846/1962). 115.

²⁰ Füst Milán: *A Parnasszus felé* (1961). (II) 297.

²¹ Jókai Mór: *Névtelen vár* (1877/2008). (IV. 3) 123.

²² Szilágyi István: *Agancsbozót* (1990). (III. 17) 224.

²³ Jékely Zoltán: *Medárdus* (1938). 9.

Az induktív általánosítás legegyszerűbb válfaja a felsorolás. Minél hosszabb egy felsorolás, annál inkább emlékeztet az enumeratív indukcióra, amely akkor jut szerephez, ha véges lista szedhető, ki az, aki hangoskodhat, illetve mi az, ami hangot adhat. A teljességet közelítő felsorolás azt tartalmazza, hogy éppen mit nem tesznek, illetve mi nem történik, ami zajjal jár. Kemény Zsigmond egy olasz faluról vetette papírra levélregényében: „Alkonyodék. (...) Már a fáradt halászok, az éneklő pór leánykák és az elkésett vízimadarak tanyáikra térnek. Csend mindenütt, feltétlen, ritkán zavart csend.”²⁴ Gyöngyösi István azzal érzékeltette a tél közeledtét, hogy öt strófán át sorolta (*Porából megéledett főnix*, 1693. III. V. 37–41), mi minden nem történik késő ősszel:

*Nem nyögi gerlice eltévedett társát,
Az örvös galamb is hadta bulyiklását,
A pacsirtának sem hallani hangzását*

Az egyszerű ténymegállapításra magyarázatképpen is következhet tagadó felsorolás: *All néma csend; légy szárnya bent, / Se künn, nem hallatik*” (Arany János: *A walesi bárdok*, 1856). Az efféle magyarázatokban az éppen tétlen természeti erők, személyek, állatok vagy dolgok minősülnek oknak, a csend pedig okozatnak. Vörösmarty Mihály elbeszélő költeményében „*Csend van az erdőben: galyait nem rengeti szellő; / Álom uralkodik a vadakon*” (*A hűség diadalma*, IV. 1822). Az éjszakai és hajnali életképeknek szinte elmaradhatatlan kísérője a következtetésnek ez a fajtája. Petőfi Sándor *Holdvilágos éj* (1845) című versében „*A faluban csend, néma csend van, / Népsége régen elaludt*”, Krúdy Gyula korai elbeszélésében pedig „Pitymallik. ... Csend van. Még alszik a madár, korán van.”²⁵

Bajza József egyik széptani írásában „zajtalan csend”²⁶ szerepel, ami első olvasásra mehökkentő. A népi észjárás zagyvaságot gyanít benne, hiszen a jelző és a jelzett szó jelentése csaknem azonos. A *zajtalan csend* kifejezés csak akkor nem értelemzavaró, ha – a meghatározással ellentétben – zajos csendek is vannak. Márpedig vannak, a *zajtalan csend* csak távoli rokona a *nőtlen aggregénynek*. A beszélők nem minden csendet tartanak zajtalannak. Csáth Géza novellájában „teljes csend van, csak a legyek zenekara hallatszik”.²⁷ Az olvasók a nyilvánvaló ellentmondásban nem találnak semmi kivetnivalót, alkalomadtán maguk is mondanak efféleket. A köznyelvben is rendkívül gyakoriak a *Csend volt, csak a ... hallatszott*, illetve az *Olyan / Akkora csend volt, hogy (még) a ...-t is hallani lehetett* típusú mondatok. Az első a beszámolóra, a második a magyarázatra emlékeztet. A *teljes, süket* vagy *néma csenddel* ellentétben ezek a szerkezetek a részleges csend kifejezésére szolgálnak. A részleges csendnek velejárója bizonyos mértékű és fajtájú zaj,

²⁴ Kemény Zsigmond: *Férj és nő* (1851–1852/1996). (I. 7) 64.

²⁵ Krúdy Gyula: *A tarlok romantikája* (1895/1977). 13.

²⁶ Bajza József: *Goethe* (1832/1863). (I. VII) 98.

²⁷ Csáth Géza: *Józsika* (1909/1994). (4) 142.

ezért nem határozható meg a zaj hiányával, a zajtalansággal. A *Csend volt, csak a ... hallatszott* mondatséma legtöbbször a természet hangjait jeleníti meg: „Csend volt, csak a gózoni erdő zúgott balról, s a levegőben rebtenté meg szárnyát egy-egy éji madár.”²⁸ Az ilyen mondatoknak állandó szereplője a zümmögő légy, a dongó darázs, a ciripelő tücsök. Hunyady Sándor kisregényében „Csönd volt, csak a darazsak zizegtek a megszárt napsugárcsíkban, amely néhol betűzött a tisztásra a vadgesztenyék koronájának lombja között.”²⁹ A természet hangjai mellett tagolt vagy tagolatlan emberi hangok – „Kedmah egy bokor alatt guggol és nyög, különben csend van”³⁰ – vagy emberi készítmények is gyakran tűnnek fel e típus stílári változataiban: „A kávéház késő éjszakai csöndjében kerepeltek a szellőztetőgépek.”³¹

A *Csend volt, csak a ... hallatszott* ontológiai előfeltevéseket vezet be, rendszerint egyhangú és ismétlődő történések, cselekvések bekövetkeztét vetíti előre: természeti erők szakadatlan működését (tengermormogás, szélzúgás, esőkopogás), emberi készítmények ütemes, megszakítatlan zaját (gépek zakatolása, dohogása, sivitása), időről időre felhangzó állathangokat (kutyaugatás, kakaskukorékolás, tücsökciripelés), szokásszerű cselekvések keltette zajokat (favágás, kanálcsergés, ruhasuhogás). Kétségtelen, hogy némelyikük idegesítő, némelyikük pedig jókedvre hangol. Mégis lehetetlen megmondani, hogy kinek mikor melyik milyen. Annak, aki meggondolatlanul a rigófüttyre vagy a fülemüle énekére fogadna nagyobb öszszegben, tanulsággal szolgálhat Rónay György „Nyári album” ciklusának egyik négyesrosza (*Pintyőke*, 1969):

*Milyen csönd van itt! Alusznak a Ráczok,
Kutik, Ferenczik, Szimcsákok, Virágok,
Kedves pintyőke, énekelj nekik.
Ne törődj vele, hogy nem élvezik.*

A *Csend volt, csak a ... hallatszott* előfeltevései közül mindenképpen megemlítendő, hogy a *csak* kötőszó után egy jól ismert valami vagy valaki jellegzetes hangkeltéséről szóló beszámoló következik. Az is fontos, hogy a hangkeltés mértéke vagy módja ne álljon szöges ellentétben azzal, amivel a mondat kezdődik: *Csend volt*. A határ azonban nem vonható meg élesen. Jókai Mórnak esze ágában sem volt tréfálkozni, amikor így festette le azt a rejtett utat a Nyírségben, amelyen lopott lovakat, elhajtott marhákat szoktak volt áthajtani egyik vármegyéből a másikba: „Éjfél után volt az idő, szép holdvilág sütött, nagy csend ülte a mocsárvilágot, csak a bölömbika-madár mély hangja bűgött a zsombékból, a fiait szoptató farkas vonított néha a berekben, s a mocsár fülemüléje, a nádiveréb, patvarkodott

²⁸ Mikszáth Kálmán: *A gózoni Szűz Mária* (1882/1978). 216.

²⁹ Hunyady Sándor: *Szerelmes unokatestvérek* (1942/2002). (I) 10.

³⁰ Mészöly Miklós: *Saulus* (1968/1988). 150.

³¹ Kosztolányi Dezső: *Tűlvilági séták* (1931/ 1971). (5) 126.

rikongatásaival az éjszakában.”³² Weöres Sándor *Marionett* (1949) című versének ötletét egy „régii magyar diák-hexameter” adta. Üdítően értelmetlen, szürrealista bolondozásában éppen az a kacajt fakasztó, hogy a poézis kalapácsával zúzta szét e fogalom kereteit: „Csönd van, csak a házi gorilla dalol”. Az önfeledten mókázó Parti Nagy Lajost viszont ezúttal az átellenes oldalon érthették volna határsértésen: „Csak Edina dobogó szíve és a szagelszívó berendezés behallatszása a konyhából verte fel a szanatórium csendjét...”³³

Az *Olyan / Akkora csend volt, hogy (még) a ...-t is hallani lehetett* ezzel szemben episztemológiai előfeltételeket vezet be. A csend teszi lehetővé, hogy egy közeli halk – „Olyan csend volt, hogy hallottuk egymásnak a szíve dobogását”³⁴ – vagy egy távoli hangos – „Csend volt. A mozdony füttye messze hangzott” (Kosztolányi Dezső: *Otthon*, 1905) – hangot meghalljunk. Ez a nyelvi szerkezet a természeti események leírásának is nélkülözhetetlen kelléke. Krúdy Gyula regényében Rezeda Kázmér a muzsikások átható szaga miatt szökött ki a borospince elé: „Olyan csend volt a hegyoldalban, hogy hallani lehetett, amint a fenyőkről néha lecsúszott egy marék hó...”³⁵ Máskor a beszélgetésben nagy hirtelen beállott csendben válnak hallhatóvá az addig nem hallható vagy figyelemre sem méltított zajok. Mikszáth Kálmán utolsó, már halála után megjelent könyvében írta: „Bezzeg elcsendesült a karzat is, a légy zirrenését is meg lehetett volna hallani, s borzongás futott végig a hátgerinceken, mikor négy hajdú egy saraglyán behozta a bírót...”³⁶ Ritkábban, de az is megesik, hogy emberi hang válik így hallhatóvá: „Aztán megint a kutyák. Ha ugatásuk rövid időre kimaradt, a dermedt csöndben meghallottam az erdő széléről Valentin Tomoioga fényképész vonítását.”³⁷ Az élet kivételes pillanatait utáni felocsúdásnak is jellemző vonása a csend és a zaj egymást feltételező kapcsolatának megtapasztalása: „élesen érzékelhető lett a csend, a csendben pedig ismét hallhatóvá vált az erdő, a szarkák cserregése, egy távoli ág nyiszorgása a szélben, az éles köveken átcördülő víz és a saját lélegzetvételnk”³⁸

A teljes és részleges csend szétválasztása megkönnyíti az értelmezést. A két típust a rájuk jellemző nyelvi szerkezetekkel határoltam el egymástól. Példaként irodalmunk kiválóságait idéztem, de a szóban forgó mondatsémák a mindennapi

³² Jókai Mór: *A lőcsei fehér asszony* (1885/1955). (XXIX) 321. – A vadászírók különös előszeretettel vetnek papírra hasonló mondatokat. A *csend* számukra nem zajtalanságot jelent, hanem az érintetlen természet háborítatlanságát, amikor minden állat a maga zajos módján nyilatkozhat meg: „Lassanként teljes csend üt tanyát a nádasok birodalmában, csak a vöcsök ménszerű nyerítése zavarja meg olykor az uralomra lépett tücsök-ciripelés egyhangú, halk muzsikáját, mely áthallatszik a környező mezők pipacsvirányú téreiről.” Lakatos Károly: *Az a régi világ...* (1898/1966). 166.

³³ Parti Nagy Lajos: *A test angyala* (1990/1997). 79.

³⁴ Móra Ferenc: *Igazlító Dobróka* (1908/1975). 56.

³⁵ Krúdy Gyula: *Őszi utazás a vörös postakocsin* (1917/1963). (III. 12) 393.

³⁶ Mikszáth Kálmán: *A fekete város* (1911/1972). (VI) 113–114.

³⁷ Bodor Ádám: *Sinistra körzet* (1992/1999). (5) 56.

³⁸ Nádas Péter: *Emlékiratok könyve* (1986). 41.

nyelvben éppúgy megtalálhatók. Szétválasztásuk egyik értékes hozadéka, hogy a puszta írói szeszélynél szabatosabban lehet beszélni csend-valakiról vagy csend-valamiről. Kicsi Sándor Andrással közösen írott, *A jelenkori magyarság csendállata a tücsök* című tanulmányunkban többek között arra hívtuk fel a figyelmet, hogy a kitüntetett csendállat, csendtárgy címért folytatott néma versengésben egyre zajosabb állatok és tárgyak lépnek szorítóba.³⁹ A részleges csend megjelenítése a XIX. század derekától vált népszerűvé a magyar irodalomban. A *Csend volt, csak a ... hallatszott* mondatsémában ekkortól gyökeresedtek meg az egyhangú, ismétlődő hangadással kitűnő csendállatra (rendszerint tücsökre), csendjárműre (eleinte hajóra, utóbb már szekérre is), csendtárgyra (szinte kizárólag órára) utaló szavak vagy szerkezetek. A múlt század húszas éveinek végén Füst Milán már a szikár meghatározás igényével lépett fel: „A lámpa égett, az óra ketyegett, csend volt.”⁴⁰

Páskándi Géza kaján nyelvbotlása – „*a nap hördülése is torkig csönd*” (*Lapsus lingual[is]*, 1989) – egy furcsa esetre hívja fel a figyelmet. Szerkezetileg csaknem teljesen megegyezik a részleges csend imént elemzett fajtájával, jelentése alapján viszont teljes csendnek minősül. Jellegzetes mondattípusa az *Olyan / akkora csend volt, hogy (szinte) X-et is hallani lehetett*. A beszámolóiban *X* helyébe általában egy tényekkel ellentétes észlelet vagy lehetetlen kívánság leírását helyettesítik. Szemléltetésül Déry Tibor egyik korai elbeszéléséből idézek egy mondatot: „Tökéletes csend volt, csak az ébredő tavasz bimbópattanása s a napfény lüktetése lármázott a nagy, illatozó mezőn.”⁴¹ A nappali látomások sem kivételesek, de gyakoribbak az égitestekkel kapcsolatos, álomszerű érzéksalódások. Petőfi Sándor a „*csillagfényes éjben*” még azt is hallani vélte, „*Mit a holdban szent Dávid lantja zeng*” (*Falun*, 1845). Tamási Áron csupán arról számolt be, ami itt, a Földön történik: „olyan csend lett, hogy a holdfény sugarait szinte pengeni hallottuk.”⁴² Fekete István egy égi tüneményt is megidézett pumi-regényében: „Malvin arca nevetett, de a szeme könnyes volt, s amikor elhallgatott, olyan csend maradt utána, hogy hallani lehetett a hulló csillag futását az égen.”⁴³ A virágszirmok alig hallható hullásával is sokszor hangsúlyozzák, mekkora a csend: „Jajdonban nyár eleji vasárnap délutánokon akkora a csend, hogy a pünkösdirózsák szíromhullását is hallani lehet.”⁴⁴ Szép Ernő *Olyan csöndet szeretnék* című verse pimasz kívánságlista nyolc strófában. A költő szép sorjában kifejtette, mit szeretne hallani, és az égi jelenségek – „*Hold-sugár sikolyát / Ha az ablakot találja*” – mellett nem maradhatnak el „*A rózsák jajjai*” sem. Az első versszakban pedig ott libeg a másik elmaradhatatlan szereplő:

³⁹ Vö. E. Bártfai László–Kicsi Sándor András: *A jelenkori magyarság csendállata a tücsök*. (2013). 124. k.

⁴⁰ Füst Milán: *Libák* (1928/2003). 419.

⁴¹ Déry Tibor: *Salamon tornya* (1920). 1082.

⁴² Tamási Áron: *Hazai tükkör* (1953). (V) 197.

⁴³ Fekete István: *Bogánccs* (1957/1961). 341.

⁴⁴ Szilágyi István: *Kő hull apadó kútba* (1975/1977). (VI) 270.

Olyan csöndet szeretnék
Hogy hallván hallgassam
A pillangók szárnyait.

A csillagok hullásának, holdsugarak pengésének, rózsák szíromhullatásának, pillangók szárnycsapásának zaja számunkra észlelhetetlen, ezért olyan gyakori az ilyesfajta szövegekben a *szinte* módosítószó, a lehetőséget kifejező aletikus, a vélekedést kifejező episztemikus és a kívánságot kifejező buletikus modalitás. A színlelt részleges csendnek, avagy az álruhás teljes csendnek két, nehezen szétválasztható esetét tárgyaltam. Az elsőre talán a lírai megtévesztés (*a napfény lüktetése lármázott*), a másodikra a költői hallucináció (*szinte vélem hallani*) megnevezés illik. A következő idézet mindkét típusba besorolható: „Olyan csend van, hogy hallani, amint a napfény végigsercen a gyepágyakon...”⁴⁵

A logikusok a teljes csend bármelyik esetét könnyörtelenül leegyszerűsíté-
nek. Radnóti Miklós idézett verssorával – „*csönd van a házban, az éber egér se kapargál*” (*Éjszaka*, 1942) – a következőképpen bánnának el: *Csend van & Csend van*, azaz *Csend van*. A konjunkció ugyanis idempotens, ami azt jelenti, hogy – a szorzással és az összeadással ellentétben – az azonos tagok elhagyhatók, vagyis a $p \& p$ összetett kifejezés p -re egyszerűsíthető.⁴⁶ A részleges csend viszont logikai értelemben szükségképpen hamis, hamissága az összetett kijelentés logikai formájából következik: „A vidéki állomáson csend volt, csak a jelzőcsengő hangja pergett élesen...”⁴⁷ A logikusok átfogalmazásában: *Csend volt & Nem volt csend*, azaz $p \& \sim p$. Köztudomású, hogy egy ellentmondást tartalmazó kijelentésből bármi levezethető, olyan megfogalmazások is, amelyek makacsul ellenszegülnek az értelmezésnek: „Az üvöltés csendje beledöngölődött a terasz közönségébe”.⁴⁸ A nyilvánvaló logikai ellentmondás, az otromba stilisztikai közhely a liège-i retorikában a metaszeméma nevet kapta. A jelentés megváltoztatása révén létrejött szóalakzat legismertebb példája népmeséink kezdő fordulata: *Hol volt, hol nem volt...*⁴⁹. Az éjszakának szerelmét megvalló Babits Mihály (*Ó éjszaka!* 1909) is észlelte, de nem firtatta ezt a különös ellentmondást:

Melegítő hűs, zaj-táplálta csend,
mozgalmas nyugalom, ne bánjuk, mit jelent

Az alakzat néhány változata mindenképpen említésre méltó. A leggyakoribb fordulat *a csend beszél*, amely mindenütt – újságcikkekben, elbeszélésekben,

⁴⁵ Kosztolányi Dezső: *Az örmény paradicsom* (1914/1943). 50.

⁴⁶ Vö. Willard van Orman Quine: *A logika módszerei* (1950/1968). (I. 1. §) 27.

⁴⁷ Cholnoky László: *Kísértetek* (1926/2000). (I. 1). 485.

⁴⁸ Józsa Márta: *A mangólok földjén* (2012). (III) 744.

⁴⁹ Vö. Szathmári István (főszerk.): *Alakzatlexikon* (2008). 406–407. – A **Metaszeméma** szócikket Nagy L. János jegyzi.

teológiai fejtegetésekben, buddhista elmélkedésekben, versekben, dalszövegekben is – előfordul: „*A csend beszél tovább, helyettem Ő mondja el*”.⁵⁰ Nem ritka a *csendnek hangja van* típus sem: „*bűg és brummog, bicsaklik, nyekereg / A csend*” (Füst Milán: *Üres templom*,⁵¹ 1924). Az is megesik, hogy a csend meglétéről bizonyosfajta zaj tanúskodik, mint Mészöly Miklós *Megbocsátás* című kisregényében: „Az írrok szertartásosan töltögette a poharakat. A demizson időnként nagyokat klottyant. Valóban csend volt.”⁵² A csendet máskor jellegzetes, egyhangú zajjal határozzák meg, mint Lázár Ervin tette *Csillagmajor* című elbeszélésciklusának egyik darabjában: „Megmozdult a lomha batár is, gumikerekeinek sisegése maga volt a csönd.”⁵³ Egy másik változatban nem azonosságról van szó, hanem a zaj mintegy felerősíti a csendet. Kuncz Aladár így emlékezett vissza a perigueux-i karanténra: „Pár pillanatig olyan csend volt, hogy az állomásépület előtt várakozó tömeg zshivaja behallatszott. Ez a különös, izgalmas zaj a pályaudvaron beállott csendet még jobban fokozta.”⁵⁴ Az ellenkezőjét akkor tapasztaljuk meg, amikor a csend felemésztí az apróbb zajokat. Ottlik Géza így idézte fel a katonaiskola ébresztő előtti hálótermét: „A nagy csöndben ezek a kis csoszogások, motozások nyomtalanul elvesztek”.⁵⁵ Végül a csend, kényúr módjára, uralma alá is hajthatja a zajt, mint Szilágyi István *Agancsbozót* című regényében: „Ilmár halkán a padra tette pipáját, majd a csend terrorja minden valós neszt elnyomott. Lassan a létezés valamennyi evidenciája köréjük alélt”.⁵⁶

Nyilvánvaló, hogy a teljes csendek között akusztikai értelemben nem lehet különbséget tenni, csak a részleges csendek lehetnek kisebbek vagy nagyobbak. Páskándi Géza *Groteszk* (1989) című versében „*A Nagy Csend a Kis Csendet / hallgatta*”, Szentkuthy Miklós pedig egy galaktikus „csönd-rendszer”-ről fejtette ki nézeteit, amely „mind sebesebben és sebesebben repül valami távoli még csöndesebb csönd-cél felé.”⁵⁷ Néha még szokatlanabb nyelvi képződményekkel fejezik ki azt a körülményt, hogy a csend kisebb vagy nagyobb. Fenyő László dédelgette, becézte a csendet, versében *csendecske* szerepel (*Mint kéz nyomán*, 1943), Karinthy Frigyes kutyáját elsirató költeményében „*Csend lett de nagyon csend*” (Tomi, 1938), Esterházy Péter érzékiségnek szentelt prózájában az állítmányi helyzetben lévő *csend* főnevet minősíti a *nagyon*: „Törékeny az éjszaka, már nagyon csönd van, csak ez a kérés lebeg a háborítatlan sötétben: aludjál nálunk.”⁵⁸ Dsida Jenő

⁵⁰ A 2013-ban elhunyt Bódi László (Cipő) *A csend beszél tovább* című szerzeménye a Republic együttes *Tüzet viszek* albumán (EMI Quint, 1995) jelent meg.

⁵¹ A vers eredetileg *Olaszországi levél* (1924) című útinaplójának II. részeként jelent meg a Nyugatban.

⁵² Mészöly Miklós: *Megbocsátás* (1984). (17) 62–63.

⁵³ Lázár Ervin: *A grófnő* (2001/2005). 20.

⁵⁴ Kuncz Aladár: *Fekete kolostor* (1931/1975). (II. 1) 41.

⁵⁵ Ottlik Géza: *Iskola a határon* (1959/1980). (II. 15) 228.

⁵⁶ Szilágyi István: *Agancsbozót* (1990). (IV. 28) 399.

⁵⁷ Szentkuthy Miklós: *Prae* (1934). (IV) 121.

⁵⁸ Esterházy Péter: *Egy nő* (1995). (14) 35.

„félig-csend”-je (Pasztell, 1938) és Jókai Anna „majdnem csend”-je⁵⁹ is fokoza-
tiságra utal. Az összehasonlításhoz legalább két dolog szükséges: a dongók züm-
mögése csendesebb, mint a góizoni erdő zúgása. A részleges csendek akár sorba is
rendezhetők: szívdobogás < légyzirrenés < a kávéházi szellőztetőgépek kerepelése
< a góizoni erdő zúgása < a fiait szoptató farkas vonítása < a házi gorilla dala. Egy
nehezen megvonható, de kétségkívül létező határt átlépve már nem beszélhetünk
csendről. A fiait szoptató farkas vonításáról Jókai Mór úgy gondolta, hogy a határon
innen van, Weöres Sándor házi gorillájának dala viszont mindenképpen kívül esik
rajta, csak vaskos tréfa-ként értelmezhető csendként.

A csend tehát kisebb vagy nagyobb is lehet. A fokozható *csendes–zajos* szó-
pár – éppúgy, mint a képzésük alapjául szolgáló két főnév: a *csend* és a *zaj* – kizáró
ellentétet fejez ki, és az *egészséges–beteg*, *száraz–nedves*, *tisztességes–tisztességte-
len* stb. társaságában a kontradiktórikus melléknevek csoportjába sorolható. A *csen-
des–zajos* azért tartozik ide, mert az *x csendes* állításból következik, hogy *x nem
zajos*, és az *x nem zajos* állításból következik, hogy *x csendes*. Felvetődik a kérdés,
hogy nem vezet-e ellentmondásokhoz a kizáró ellentéteket kifejező melléknevek
fokozása. A nyelvész válasza egyértelmű nem, mert „az egyik melléknév jelentése
nem csúszhat bele a vele kontradiktórikus viszonyban álló másik melléknév tar-
tományába”,⁶⁰ azaz ami csendes, nem lehet zajosabb, ami pedig zajos, nem lehet
csendesebb. Ám ez nem minden fokozható melléknév esetében van így. Példának
okáért a mértéket jelölő dimenzionális melléknevek szemantikailag jelöletlen tagja
semlegesíti ellentétpárját. Az *Ez a ház magasabb, mint a másik* állítás akkor is igaz,
ha mindkét ház alacsony, vagyis a *magasabb* középfokú összehasonlító szerkezet-
ben azt a tartományt is lefedi, amelyet a *magas* nem jelöl. A kontrárius ellentétet
sokszor szemléltetik a *magas–alacsony* poláris antonim párral: abból, hogy valaki
magas, következik, hogy nem alacsony, abból viszont, hogy nem magas, nem kö-
vetkezik, hogy alacsony, közép-termetű is lehet. A *magas* és az *alacsony* nem osztja
maradéktalanul két részre a szóban forgó konceptuális teret.

A *Mennyire csendes az az utca?* és a *Mennyire zajos az az utca?* kérdésekben
viszont mindkét melléknév a saját tartományára utal, mind a *csendesnek*, mind a *za-
josnak* megvan a maga életkortól, hivatástól, nemzetiségtől, felekezeti hovatartozás-
tól stb. függő normája.⁶¹ Mindez azért van így, mert a kontradiktórikus melléknevek

⁵⁹ Jókai Anna: *A műszeműek* (2002). 36.

⁶⁰ Kiefer Ferenc: *A melléknevek szótári ábrázolásáról* (2008). (8.2.1) 510. – Az abszolút és
relatív melléknevek meghatározására és megkülönböztetésére lásd még (8.2.1) 509–511,
(8.2.2) 511–513, (8.2.4) 515–517. – Érdekesség, hogy Ruzsa Imre a *kontradiktórikus*,
Kiefer Ferenc a *kontradiktórikus* alakot használja.

⁶¹ Daniel N. Maltz három protestáns egyház, a puritánok, a kvékerek és a pünkösdisták
istentiszteletét hasonlította össze abból a szempontból, hogy egymás szertartásait csen-
desnek vagy zajosnak tartják-e. Az általa felállított skála ezért nem pusztán akusztikai,
hanem szakrális mérce is. Másként nem értelmezhető az a megállapítása, hogy amit az
egyik felekezet tagja csendesnek tart, azt a másiké zajosnak. Vö. Daniel N. Maltz: *Joyful*

hibrid vagy vegyes típusnak tekinthetők. Az abszolút és relatív melléknevek „bizonyos tulajdonságait egyesítik magukban. Mindkét melléknév abszolút értelmű, de mindegyikük normához kötött, míg azonban a relatív mellékneveknél egyetlen normáról van szó, itt mindkét melléknév külön normát tételez fel.”⁶² A *csendes–zajos* ebből a szempontból az érzeteket (*meleg–hideg*), érzelmeket (*boldog–szomorú*) vagy értékelésen alapuló viszonyulást (*kellemes–kellemetlen*) kifejező ekvipollens antonimákra hasonlít. E típus legfontosabb sajátossága, hogy szemantikai értelemben az ellentétpár egyik tagja sem jelöletlen, egyik sem semlegesíti a másikat.⁶³ A típus tagjai nem rendelkeznek a polaritás jellegzetes tulajdonságaival, inkább egyfajta szimmetria jellemző rájuk. A *csendes–zajos* szópár azonban – a szűk értelemben vett antonimákkal ellentétben – nem kontrárius, hanem kontradiktórikus ellentétet fejez ki. Ebből fakad az is, hogy a *csendes–zajos* mindkét tagjának nominalizált alakja a szóban forgó tulajdonságra vonatkozik: *csendesség–zajosság*, de az előbbi inkább ‘békesség, lelki nyugalom’ jelentésben forog közszájon.

A hangerősséget (a hangnyomás szintjét) rendszerint decibelben mérik, ami a számszerű összehasonlítást is lehetővé teszi: 0 dB egy szűnyog repülésének hangja 3 méterről (az emberi hallásküszöb); 30 dB körül érzékeljük csendesnek a szobát, amelyben tartózkodunk; a légalapács zaja 2 méterről 100 dB; a vonat kürtje 10 méterről 120 dB (fájdalomküszöb). Nem elsőrendű poétikai feladat, de műszeres akusztikai mérésel megbecsülhető volna, hány decibelt érzékelhetett Radnóti Miklós, amikor *Ez volna hát* (1937) című versét papírra vetette: „*Vad versre készülök és rémült csönd kerít, / csak szűnyogoktól zeng a lomha fűz.*” A köznapi nyelv pontatlanságával a decibel a zaj mértékegysége, nem a csendé. A *zajos* járhat együtt mértékhatározóval – *Az útkereszteződés 2 méterről 90 dB-nyi zajos* –, a *csendes* nem: **A szobám 30 dB-nyi csendes*. Az mondható valamiről, hogy *kétszer olyan zajos*, az viszont nem, hogy *kétszer olyan csendes*, a *kétszer akkora csend* pedig legfeljebb esszéirői túlkapásként fordul elő. Handi Péter a bronzérmék és domborművek tapintható, fémes némaságán töprengve tette fel a kérdést: „Fokozható-e a csend? Például így: dupla csend. ... S ha igen, mi akadályozza, hogy még teljesebb csendekről – három-, négy- és akárhányszoros csendekről beszéljünk?”⁶⁴ A *csendes–zajos* komparatistikája megengedi a kétirányú skaláris rendezést, de csak egyirányú metrikus (dB) rendezést tesz lehetővé.

A nyelvhasználók gyakran élnek a *viszonylagos csend volt / lett* szófordulattal is: „Bent a barlangban viszonylagos csend fogadta”,⁶⁵ vagy: „A koponya

---

Noise and Reverent Silence: The Significance of Noise in Pentecostal Worship. (1985). 130. és 129.

⁶² Kiefer Ferenc: *A melléknevek szótári ábrázolásáról* (2008). (8.2.1) 510.

⁶³ Vö. D. A. Cruse: *Lexical Semantics* (1986/1997). (9.4) 208. skk.

⁶⁴ Handi Péter *Bronz* című, 2012. április 28-án feltöltött blogja a Liget Műhely online folyóiratban olvasható: http://ligetmuhely.blog.hu/2012/04/28/handi_peter_bronz

⁶⁵ Szemlér Ferenc: *Udvarhelyi Odüsszeia* (1971). (I. 12) 92.

feltörése után viszonylagos csend lett.”⁶⁶ A *viszonylagos csend volt / lett* ez esetben azt jelenti, hogy nem volt teljes csend, de azért zaj sem volt, azaz a részleges csendnek felel meg. Én más értelemben használom ezt a kifejezést, az egymáshoz mért kisebb vagy nagyobb részleges csendeket nevezem így. A *viszonylagos csend* legalább két állapot összevetésére szolgál, míg a *teljes és részleges csend*, illetve a *zaj* egyetlen állapot leírására. A viszonylagos csendnek két alapvető fajtája van, az egymástól független, illetve az egymásból kifejlő állapotok egybevetése. Az egymástól független állapotok összevetésének leggyakoribb változata a hasonlat: „Mennyivel nagyobb csend tud lenni egy ... fegyveres mezőn, mint egy kórházi szobában.”⁶⁷ Az elővigyázatosság azonban ez esetben is helyénvaló, mert a teljes csend éppúgy kifejezhető hasonlattal: „*A becsukott templomban csend lett; / Nagyobb csend nincs a mocsárok partjainál sem, / Mikor a gém, búbics s béka elalszik*” (Petőfi Sándor: *A helység kalapácsa*, I. 1844). Az egymástól elszigetelt állapotok összemérésénél gyakoribb, amikor egy folyamat egymást követő szakaszaiban figyelhető meg fokozatosság, valamilyen időbeli mintázat. Az egymásból kifejlő állapotok jellegzetes mondatsémája a *Még nagyobb / több csend támadt / lett*. Gion Nándor ifjúsági regényéből idézek egy mondatot: „Hallatszott a haldokló bivaly koponyájának reccsenése, és megint csönd lett, nagyobb csönd, mint eddig.”⁶⁸ Lelki történésekről szóló beszámolók is ölthetik ezt az alakot. A fiatal Füst Milán békés megnyugvással várta az egyelőre messzi távolból közelítő halált: „*És egyre több és több csend vesz körül / És még nagyobb csönd jön, jön és emel*” (*Alkonyati számadás*, [3.] 1909).⁶⁹

Amíg a teljes csend és a zaj váltakozása a (bináris) kapcsoló példájával szemléltethető – vagy csend van (nincs zaj), vagy nincs csend (zaj van) –, addig a viszonylagos csendek érzékeltetésére a hangerőszabályzó hasonlata kínálkozik: a készülék gombját nulláról fokozatosan feltekerjük egy bizonyos értékig, majd ugyanígy járunk el fordított irányban, lefelé, egészen a nulláig. Wass Albert regényében a megrettent pakurárok (juhászok) a kihunyó tűz mellett hallgatták a tündér énekét: „Nem lehetett tudni, hogy honnan jött. Szinte azt sem lehetett tudni, hogy ott volt-e valóban, vagy csak a csönd, az éjszaka és a hold játszottak együtt valami babonát. Toma hallotta meg elsőnek. – Halljátok? – suttogta, és a szeme ijedten meredt előre. Hallották mind. ... Valahol egy asszony énekelt. Szavak nélkül, valami ismeretlen, különös dalt. (...) Még egy darabig hallatszott az a különös ének. Aztán elveszett a csöndben. Nem lehetett tudni, mikor volt vége. Mintha nem is szűnt volna meg, csak elhalkult volna lassan. Egyre halkabban és halkabban lehetett hallani, aztán már csak bent a fülükben, az agyukban, a döbönt szívükben zsongott és bűgött, és aztán egyszer csak azt érezték, hogy csönd van...”⁷⁰ A szöveg kezdetén

⁶⁶ Karinthy Frigyes: *Utazás a koponyám körül* (1937/1987). 190.

⁶⁷ Balázs Béla: *Menj és szenvedj te is* (1915/1916). 16.

⁶⁸ Gion Nándor: *Sortűz egy fekete bivalyért* (1982). (VI) 141–142.

⁶⁹ A költemény eredetileg *Ülven* (1909) címmel jelent meg a Nyugatban.

⁷⁰ Wass Albert: *A funtineli boszorkány* (1959/1999). 3. (1) 23–24.

és végén teljes a csend, a köztes tartományba pedig az egymással összehasonlítható részleges csendek tartoznak. Ha a tündér éneke meghaladta volna azt a tapasztalati-lag pontosan nem meghatározható fokot, amelyet a helyi önkormányzat zajvédelmi csoportvezetője már zajnak minősítene, akkor ott ért volna véget a viszonylagos csend tartománya.

Az időbeli folyamatba láncolódo viszonylagos csendeknek – azaz a részleges csendek egymásba áttűnő, fokozatosságot mutató egymásutánjának – három jellemzőes fajtája van: az akusztikus, a szubjektív és a transzcendens. Az első Wass Albert regényrészletével szemléltettem. Kisebb vagy nagyobb csendek azonban a lelki történeésekről szoló beszámolókbán éppúgy előfordulhatnak, mint a külvilág állapotát leíró tudósításokban. A második, szubjektív vagy személyes típust a dúsgazdag és szép Adriani Alisz és az életvitelében, hazudozásában, ritka igazmondásában is önérvényű festő, Halász Péter szenttelen és tárgyilagos kora tavaszi időtöltése képviseli Ottlik Géza kisregényében: „A szárnyas ajtók ki voltak tárva, végig lehetett látni a négy szobán. A bútorok körvonalai elvesztek a homályban. Csend volt. Átült Alisz mellé, s szemét le nem véve róla, ráhajolt hideg szájára. Még nagyobb csend támadt. Csókolódzással töltötték a higgadt márciusi délutánt.”⁷¹ Kosztolányi Dezső is tudta, hogy az „igazi csókok nem lármások”. A húszéves érettségi találkozó után, hajnali négy óra tájt egy körúti kávéházban játszódó jelenetében a magát házasesbernek mondó agglegény így szédítette egykori iskolatársát, a magát agglegénynek mondó férjet: „Megfogom a kezét, és megcsókolom a kedves, jó kezét. Azután megcsókolom a száját, a kedves, jó száját, egyszer, kétszer, háromszor. Most még nagyobb a csönd, mint mikor aludt.”⁷²

A harmadik, transzcendens vagy teológiai típus tárgyilagos beszámoló az „isteni belső »birtokbavételé«”-ról.⁷³ Weöres Sándort idézem: „A személyiség burkából kiemelkedő emberi lélek azonos az Istennel; és mégsem az Isten. Nem úgy azonos az Istennel, mint a csönd a csönddel, hanem mint a zaj megszűnése a csönddel.”⁷⁴ Az azonosulás akkor következik be, az egyéni lélek akkor válik Istennel egygé, amikor e különös lelki készülék képzetes hangerőszabályzója a nulla fokozathoz érkezik. Tegyük fel, hogy a meghatározás pontos, csak nem mellékeltek hozzá használati utasítást, úgylahogy nem tudni, hogyan működtethető a „készülék”. Az azonosulás állapotát többek között imádsággal érhetjük el. Pál apostol azonban arra intett, hogy nem nélkülözhetjük a Lélek közbenjárását, „mert még azt sem tudjuk, hogyan kell helyesen imádkoznunk” (Róm 8,26). Az elcsendesedéssel létrejövő azonosulás sokszor ölti párbeszéd formáját. Szent Ágoston így fogalmazott: „Vallomásom tehát feléd csörgedezik színed előtt Istenem... Csöndben marad talán

⁷¹ Ottlik Géza: *Hajnali háztetők* (1957/1977). (1936. 7) 80.

⁷² Kosztolányi Dezső: *Komédia* (1908/1981). 193. – Kosztolányi kétszer is megírta a jelenetet, a második változatot *Hajnali párbeszéd* címmel válogatta be első novelláskötetébe (*Boszorkányos esték*. 1908).

⁷³ Max Weber: *Gazdaság és társadalom*. 1/2. (1922/1992) (V. 3. §) 145.

⁷⁴ Weöres Sándor: *A teljesség felé* (1945/1995). (I) 19.

a hangom, de kiáltanak szívem érzelmei. Semmi igazat nem mondok a világnak olyat, amit te előbb nem hallottál tőlem. Te sem hallasz semmi olyasmit tőlem, amit nem te mondottál előzőleg nekem.”⁷⁵ Kétségtelen, hogy e sajátos párbeszéd is az időben zajlik, bár nem a szó köznapi értelmében, hiszen „egy nap az Úr előtt annyi, mint ezer év, ezer év pedig annyi, mint egy nap” (2Pt 3,8). Ez a folyamat tehát nem kötődik naphoz, legfeljebb napszakhoz: az éjszakához, a virrasztáshoz.

Irodalom

- Augustinus, Aurelius: *Vallomások*. Fordította és a jegyzeteket írta Városi István. Az utószót írta Redl Károly. Etikai Gondolkodók. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- Bajza József: *Goethe* (1832). In: Bajza József összegyűjtött munkái. IV. Széptani írások. Irodalom. Kiadja Toldy Ferencz. Heckenast Gusztáv, Pest, 1863. 95–103.
- Balázs Béla: *Menj és szenvedj te is* (1915). In: Balázs Béla (honvédtizedes naplója): Lélek a háborúban. Kner Izidor, Gyoma, 1916. 9–34.
- Bárczi Géza – Országh László (főszerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára*. I. A–D (1959). Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.
- E. Bártfai László–Kicsi Sándor András: *A jelenkori magyarság csendállata a tücsökök*. Ezredvég, XXIII. évf. 2013. 5. sz. 121–125.
- Bodor Ádám: *Sinistra körzet* (1992). Egy regény fejezetei. Magvető Könyvkiadó, Budapest, é. n. [1999].
- Cholnoky László: *Kisértetek* (1926). In: Cholnoky László: Piroska. Hat regény. Ködlovagok. Sorozatszerkesztő Körössi P. József. A kötetet összeállította, a szöveget gondozta és az utószót írta Nemeskéri Erika. Noran Könyvkiadó, Budapest, 2000. 483–628.
- Cruse, D. A.: *Lexical Semantics* (1986). Cambridge Textbooks of Linguistics. Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
- Csáth Géza: *Józsika* (1909). In: Csáth Géza: Mesék, amelyek rosszul végződnek. Összegyűjtött novellák. Szerkesztette és sajtó alá rendezte Szajbély Mihály. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1994. 137–147.
- Déry Tibor: *Salamon tornya*. Nyugat, XIII. évf. 1920. 23–24. sz. 1082–1100.
- Doyle, Arthur Conan: *Ezüstcsillag* (1892). Bűnügyi elbeszélések. Fordította Katona Tamás. In: Arthur Conan Doyle: Sherlock Holmes emlékiratai. Bűnügyi elbeszélések. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976. 5–30.
- Erdélyi János: *Magyar közmondások könyve*. Kozma Vazul, Pest, 1851.

⁷⁵ Aurelius Augustinus: *Vallomások* (Kr. u. 397–398/1982). (X. II. 2) 278–279. – Az eredeti: *Confessio itaque mea, deus meus, in conspectu tuo tibi tacite fit et non tacite. Tacet enim strepitu, clamat affectu. Neque enim dico recti aliquid hominibus, quod non a me tu prius audieris, aut etiam tu aliquid tale audis a me, quod non mihi tu prius dixeris.*

- Esterházy Péter: *Egy nő*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1995.
- Fekete István: *Bogáncs* (1957). Regény. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1961.
- Fekete István: *Téli berek* (1959). Regény. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1966.
- Füst Milán: *A Parnasszus felé*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1961.
- Füst Milán: *Libák* (1928). In: Füst Milán összegyűjtött elbeszélései. I. Öröktüzek. Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta Petrányi Ilona. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2003. 418–424.
- Gion Nándor: *Sortűz egy fekete bivalyért*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982.
- Handi Péter: *Bronz*. Liget Műhely, 2012. április 28. http://ligetmuhely.blog.hu/2012/04/28/handi_peter_bronz
- Hunyady Sándor: *Szerelmes unokatestvérek* (1942). In: Szerelmes unokatestvérek. Kisregény és elbeszélések. Unikum Könyvek. Összeállította és az utószót írta Fráter Zoltán. K.u.K. Kiadó, Budapest, 2002. 5–94.
- Jékely Zoltán: *Medárdus*. Franklin-Társulat, Budapest, é. n. [1938].
- Jókai Anna: *A műszeműek*. Kortárs, 46. évf. 2002. 10. sz. 35–37.
- Jókai Mór: *A lőcsei fehér asszony* (1885). Regény. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1955.
- Jókai Mór: *Hétköznapok* (1846). Jókai Mór Összes Művei. Regények 1. Szerkeszti Nagy Miklós. Sajtó alá rendezte Szekeres László. Az utószót Nagy Miklós és Fábíán Pál írta. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.
- Jókai Mór: *Névtelen vár* (1877). Jókai Mór válogatott művei. Metropol Könyvtár, Kossuth Kiadó, Budapest, 2008.
- Józsa Márta: *A mangálok földjén. Egy regényrészlet lekerekítése*. Holmi, XXIV. évf. 2012. 6. sz. 740–745.
- Karinthy Frigyes: *Utazás a koponyám körül* (1937). Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Kemény Zsigmond: *Férj és nő* (1851–1852). In: Kemény Zsigmond: Férj és nő. Ködképek a kedély láthatárán. A Magyar Próza Klasszikusai 39. A sorozatot szerkeszti Kerényi Ferenc. Az utószót Fenyő István írta. Unikornis Kiadó, Budapest, 1996. 7–221.
- Kicsi Sándor András: *Előszó*. In: Magyar ellentétszótár. Ellentétes jelentésű szavak szótára. Főszerkesztő Temesi Viola. A Magyar Nyelv Kézikönyvei XXII. Sorozatszerkesztő Kiss Gábor. Tinta Könyvkiadó, 2012.
- Kiefer Ferenc: *A mellékevek szótári ábrázolásáról*. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan*. 4. *A szótár szerkezete*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008.
- Kiefer Ferenc: *Jelentélmélet* (2000). Egyetemi Könyvtár. Corvina Könyvkiadó, Budapest, 2007.
- Kosztolányi Dezső: *Az örmény paradicsom* (1914). In: Kosztolányi Dezső: *Elsülylyedt Európa*. Kosztolányi Dezső Hátrahagyott Művei VII. Sajtó alá rendezte

- és a bevezetőt írta Illyés Gyula. Nyugat Kiadó és Irodalmi R.-T., Budapest, é. n. [1943]. 50–54.
- Kosztolányi Dezső: *Komédia* (1908). In: Kosztolányi Dezső: A léggömb elrepül. Összegejtötte és a szöveget gondozta Réz Pál. Kosztolányi Dezső Összes Novellái I. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981. 191–196.
- Kosztolányi Dezső: *Sakk-matt. Egy házitanító naplója* (1905). In: Kosztolányi Dezső: A léggömb elrepül. Összegejtötte és a szöveget gondozta Réz Pál. Kosztolányi Dezső Összes Novellái I. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981. 23–28.
- Kosztolányi Dezső: *Túlvilági séták* (1931). In: Kosztolányi Dezső: Nyelv és lélek. Az írásokat összegejtötte és a szöveget gondozta Réz Pál. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 114–138.
- Krúdy Gyula: *A tarlók romantikája* (1895). In: Krúdy Gyula: Pókhálós palackok. Válogatott elbeszélések, 1894–1908. Krúdy Gyula művei. Válogatta és a szöveget gondozta Barta András. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 13–15.
- Krúdy Gyula: *Madame Louise délutánjai* (1907). In: Krúdy Gyula: Pókhálós palackok. Válogatott elbeszélések, 1894–1908. Krúdy Gyula művei. Válogatta és a szöveget gondozta Barta András. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 529–539.
- Krúdy Gyula: *Őszi utazás a vörös postakocsin* (1917). In: Krúdy Gyula: A vörös postakocsi. – Őszi utazás a vörös postakocsin. Két regény. A bibliográfiát Kozocsa Sándor készítette. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 203–451.
- Kuncz Aladár: *Fekete kolostor. Feljegyzések a francia internáltságból* (1931). Magyar elbeszélők. Az utószót Ács Margit írta. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975.
- Lakatos Károly: *Az a régi világ...* (1898) In: A néma völgyben. Vadászírók elbeszélései. Válogatta Véber Károly. Delfin Könyvek. Szerkeszti Rónaszegi Miklós. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1966. 163–175.
- Lázár Ervin: *A grófnő* (2001). In: Lázár Ervin: Csillagmajor. Lázár Ervin munkái. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 13–22.
- Leisi, Ernst: *Der Wortinhalt. Seine Struktur im Deutschen und Englischen* (1953). Quelle und Meyer, Heidelberg, 1961.
- Locke, John: *Értekezés az emberi értelemről* (1690). I–II. Fordította Dienes Valéria. Filozófiai Írók Tára. Új folyam. XXVI. Szerkeszti Mátrai László, Molnár Erik, Szigeti József. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
- Lyons, John: *Semantics* (1977). 1–2. Cambridge University Press, Cambridge, London–New York–Melbourne, 1978.
- Maltz, Daniel N.: *Joyful Noise and Reverent Silence: The Significance of Noise in Pentecostal Worship*. In: Deborah Tannen–Muriel Saville-Troike (eds):

- Perspectives on Silence. Alex Publishing Corporation, Norwood (New Jersey), 1985. 113–137.
- Mándy Iván: *Hang a telefonban* (1982). Hangjáték. In: Átkelés. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983. 181–211.
- Margalits Ede: *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások* (1896). Az Akadémiai Kiadó Reprint Sorozata. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
- Mészöly Miklós: *Levél a völgyből* (1964). In: Alakulások. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975. 711–721.
- Mészöly Miklós: *Megbocsátás*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- Mészöly Miklós: *Saulus* (1968). Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- Mikszáth Kálmán: *A fekete város* (1911). Regény. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1972.
- Mikszáth Kálmán: *A gózoni Szűz Mária* (1882). In: Mikszáth Kálmán: Tót atyafiak. – A jó palócok. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1978. 212–219.
- Móra Ferenc: *Igazlító Dobróka* (1908). In: Móra Ferenc: A körtemuzsika. Elbeszélések, mesék. Válogatta Sulyok Magda. Móra Ferenc válogatott művei az ifjúságnak. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1975. 53–57.
- Morris, Charles William: *A jelelmélet megalapozása* (1938). Fordította Fehér Márta. In: Horányi Özséb–Szépe György (szerk.): A jel tudománya. Gondolat Kiadó, Budapest, 1975. 43–92.
- Nádas Péter: *Emlékiratok könyve*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- Ottlik Géza: *Hajnali háztetők* (1957). Magvető Zsebkönyvtár. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1977.
- Ottlik Géza: *Iskola a határon* (1959). Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980.
- Parti Nagy Lajos (Sárbogárdi Jolán): *A test anygala* (1990). Habszódia. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1997.
- Quine, Willard van Orman: *A logika módszerei* (1950). Fordította Urbán János. Jegyzetekkel és feladatmegoldásokkal ellátta Ruzsa Imre. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968.
- Ruzsa Imre: *Klasszikus, modális és intenzionális logika*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- Sobkowiak, Włodimierz: *Silence and Markedness Theory*. In: Adam Jaworski (ed.): *Silence. Interdisciplinary Perspectives*. Studies in Anthropological Linguistics 10. Walter [Mouton] de Gruyter, Berlin–New York, 1997. 39–61.
- Sturluson, Snorri: *Próza-Edda* (1223). In: Bernáth István: Skandináv mitológia. Fordította, a bevezetést írta, a mitológiai kislexikont és a bibliográfiát összeállította Bernáth István. Corvina Kiadó, Budapest, 2011. 47–140.
- Szathmári István (főszerk.): *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. A Magyar Nyelv Kézikönyvei XV. Sorozatszerkesztő Kiss Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- Szemlér Ferenc: *Udvarhelyi Odüsszeia*. Regény. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971.

- Szentkuthy Miklós: *Prae*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, é. n. [1934]
- Szilágyi István: *Agancsbozót*. Regény. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1990.
- Szilágyi István: *Kő hull apadó kútba* (1975). Regény. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977.
- Szilágyi N. Sándor: *Hogyan teremtsünk világot? Rávezetés a nyelvi világ vizsgálataira*. Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár, 1996.
- Tamási Áron: *Hazai tükrök: Krónika 1832–1853*. Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1953.
- Wass Albert: *A funtineli boszorkány* (1959). 1–3. Wass Albert életmű-sorozat. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1999.
- Weber, Max: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai* (1922). 2/1. A gazdaság, a társadalmi rend és a társadalmi hatalom formái. (A társadalmi szervezetek: közösségek, társulások, vallások) Fordította és a jegyzeteket készítette Erdélyi Ágnes. A fordítást az eredetivel egybevetette Bertalan László. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992.
- Weöres Sándor: *A teljesség felé* (1945). Tericum Kiadó, Budapest, 1995.

Schmidt Gabriella

festőművész

Szagrális kortárs textilek *Csepelen, az Erdei Éva Galériában* *(2015. szeptember 19-től október 14-ig)*

Csodálatos ez az együttes, amely fényt gyűjt a lelkekben, a textil, amely minden ember minden napjának szerves tartozéka a ruházatban, a lakásban és az Isten Házában egyaránt!

Ennek a szövött, festett anyagnak a sokféle művészi megjelenítésével szívetek legbensőbb üzeneteit közvetítitek számunkra. Az érett, aransárga Búzakalász, az Intő üzenet, a Húsvét, a Mária – zászló, a Mária – Rádió fénylő hangja, a fém-szálakkal csillogó Kereszt, a légies Kereszt a korpusszal, az Angyali üdvözlés és a Három királyok mind akár a Kárpitvisszhangok Isten örömet, szeretetét sugározzák, és figyelmeztetnek Teréz anya szavaival: Szép az élet, értékes az élet, amely a sok küzdelem, szomorúság ellenére is boldogság, amelyet vegyünk komolyan, vállaljuk, éljük nagy szeretettel Isten dicsőségére!

Prokopp Mária

A keresztény ikonográfia témakörével foglalkozó gondolatokat jelenítenek meg a kiállítók a különböző műfajú textil alkotásaikban. Szövött, festett, varrott képtextilek és kispasztikákból szagrális textilek láthatók a tárlaton kortárs textilművésztől az Ars Sacra rendezvénysorozat alkalmából.

Orient Enikő textilművész, a kiállítás szervezője

Kiállító művészek – művek

Balogh Edit – *Mária zászló 1.*

Bocz Bea – *Kárpitvisszhangok*

Csete Ildikó – *oltárterítő*

Göbolyös Márta – *Angyali üdvözlés*

Gömöri Gyöngyi – *Kereszt 2.*

Kecskés Ágnes – *Húsvét (gobelin)*

Kelecsényi Csilla – *Mária rádió*

Makkai Márta – *Asszociáció Szent Péter forrás csodájára*

Makkai Márta – *Három Királyok*

Orient Enikő – *Teréz anya*

Pájer Emília – *Kereszt*

Széles Judit – *A szegény özvegy két fillérje*

Költő, vidám bogárként röpködő szemekkel

Kozma Andor költő támogatója volt az ifjú Adynak, Móricz Zsigmondnak is. Utóbbi egy mondata róla: "Kozma Andor a bájos, gyorstüzelő fantáziájú, sziporkázó ötletű s egészében véve a naiv, melegkedélyű emberek legkedvesebb fajtájából való. Zömök gyúrású magyar feje állandóan a vérbeli jó egészség szíves mosolyával ékes, szeme olyan vidám bogárként röpköd szerteszét, amely csak szórakozik és keres, de nem is tudja, hogy fullánkja is van."

A Magyar Írószövetség és a kaposvári székhelyű Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság képviselőjében örömmel, derűs szívvel szólhatok csak róla. A 19. század utolsó évtizedének kezdetén Jászai Mari szavalja Kozma *Fehér kereszt* című költeményét az Operaház jótekonysági ünnepélyén, s nemzedékek visszhangozták az 1948 emléket megidéző vers-novelláját *A karthagói harangok* című költeményt. *Jézus a vendég*, – ez a verse is él még ma is, akár tananyagként a kisgyerekek számára. Kozma ír magyar szimfóniát, magyar rapszódíát, tanulmányt Arany Jánosról, regényt Petőfiről, és az 1860-as évek világát, gyermekkorát földidézve életrajzot, melynek töredékei másfél évtizede megjelentek a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságának jóvoltából, Varga Éva előszavával. Marcali, Kaposvár, Pest-Buda, Pápa, de Siófok is szerepel benne, az első vasút-utazás emlékével, Siófoktól a Déli Vasútig. Budán az alagút s a kivilágított Lánchíd élménye, ahogy a „sötét víztükör visszaszikrázza az égen és földön kigyulladt fények tündöklő özönét.” „Marcali mellett, a jeles borokat termő gombai hegyben nekünk volt szőlőnk” – írja. „Abból már a Balaton fényes ezüst csikjára láttunk s annak túlsó partján az öreg Badacsony pipált, füst gyanánt eregetve a gomolygó felhőket. Ma el nem hinném egyetlen 3 esztendő gyerekről se, hogy természet és tájék szépségét tudomásul veszi, de azért mégis kétségtelen hiteles emlékem, hogy engem a kilátás a gombai hegyről mindjárt, mikor először ötlött szemembe elbájolt, szinte mámorba ejtett. Ujjongani szerettem volna, hogy ilyen csodaszép a világ, s legnagyobb gyönyörűsége a Balaton meg a Badacsony.”

Kozma Andor Marcaliban született, halála után nem sokkal a Berzsenyi Társaság avatott emléktáblát a szülőházon. Életrajzi írásában azután persze gyermekkorának esztendeit idézve Kaposvár képei élednek fel, a Föli-ház szemben a Vármegye házával, a Gilice (ma Teleki) utca, a színes Szent Márk szobor, a piros fedelű Velence könyv, a kisgyerek titkos felfedezése, aki öt évesen már folyékonyan olvas, azután a Jakab-ház közel az Ispotályhoz, s az otthon mindenkori vers- hátterei, a szülők lélekben már maguk is költők voltak. Keresztapja, Somssich Pál és édesapja boldog veszekedéseinek lehet fültanúja: kit is szeressünk jobban, Horatiust, vagy Petőfit?!

Én Kozma Andort Karinthy Frigyes lelki rokonának tartom, noha negyedszázaddal idősebb Karinthy-nál, mégis kortársak, haláluk dátumait csak öt év választja külön. Iróniája, paródiái, élcei és szatírái épp oly hozzátartozóak költői életéhez, mint a drámai versek, prózák. 2015 április: Kozma Andor halálának 82. évfordulója. Áprilisi tréfa az a vers-sorozat, amit 1883 április 9-én hajnalban gondolt el huszonnégy évesen. *Költői piros tojások* ezek, variációk a „Szeretnék szántani, hat ökröt hajtani” nóta szövegére, megmutatván hogyan írták volna meg költőink fenti népdalt? S következik a Berzsenyi, Csokonai, Vörösmarty, Vajda János és Arany János paródia, a Borsszem Jankó lapjain, abban az évben, amikor Paulay Ede bemutatja Madách előadhatatlannak hitt remekét, *Az ember tragédiáját*. Berzsenyi nevében a népdal-feldolgozás egy versszaka: „Villogó ékű vasa jó ekémnek, / Lám mi fűgén túr a kövér talajban, / Három pár ökröm van eléje fogva, / S rázza kolompját.” A „Comprimált költészet” játékaiban pedig az opera-történetek mulatságos tartalmi kivonatainak módján sűríti nyolc sorba Arany János híres költeményét. *A méh románca...* „Szép menyasszony / Egy rózsát letépe, / Méh csipé meg / földagadt a képe. / E körülmény násztól visszatart... / Halogatás... Széjjelmegy a parti.”

Az elmúlt évtizedekben irodalmi köztudatunk eléggé eltávolodott Kozma Andor életművétől. Mégis, ő maga biztathat bennünket lélektani igazsággal, az érték-megőrzés reményével. Utazván egykor Marcaliból Kaposvárig, ezt írja: tanítás nélkül is ráeszméltem, hogy a távolodás nem kifelé visz a világból, hanem befelé...”

(2015-ben, a Gellért téri emléktábla avatásán hangzott el.)

Hűség

Bölcsőhöz, hazához tűz kell és tűz.
Parazsak nélkül élni és halni nem lehet.
Szavaimban őseim hallgatása izzik.
Magyar nyelv perzseli – – – szívemet.

Örömeid fölsegítenek

Bölcsőmmel, elsősírású
reményeimmel ég és föld fölött rángok.
Szülőföldünk szétszórt kavicsai
olyanok, mint az öklökbe szorított lángok.

A tűz megváltó szavaiban
gyermekeink mind-mind Istenek.
Ismerj magadra a fény szájszögletében,
– – – és örömeid fölsegítenek!

Zsoltár, kő

Villámokkal nézz reám!
Szemedben égjen a tűz!
Mert a világ ellenünk vétkezik.
Istent és gyermeket elűz.

Árvul a lélek

Szavak ítélete.
Csönd tanít élni ellened.
Nézd a csillagok
végtelen vonulását!

És az utolsó árnyékot
szemedről el ne vedd!
Mert minden mocorgás
szívünknek koppan.

Kavics lesz a bogár is végül.
Fejfák, temetők zúgnak.
A gyász rettentő sírása
arcunkkal kiegészül.

Könyvajánló

Búcsúzó szavak Ébert Tibortól

Tisztelt Gyászoló Család, Barátok, Kollégák!

Megrendülten és lelkifurdalással búcsúzom Ébert Tibortól. Havonta egyszer mindig felhívott az Írószövetségben, és hogylétem felől érdeklődött, hogy miképp mennek a dolgok a szervezetünk háza táján, az utolsó pillanatig biztatott, támogatót a munkámban. De én vajmi keveset tudtam nyújtani viszonzásul megtisztelő figyelméért. Törleszteni pedig már késő.

Zöldfülű költőcske voltam, amikor először láttam őt a Polisz folyóirat estjén, ahol magam is felolvashattam egy versemet. Ő kint ült a díszasztalnál többedmagával, és az egyik új könyvéről beszélt. Izgatottan hallgattam őt, a Párizst-megjárt európer művészt, hiszen akkoriban még több időt töltöttem külvárosok utcáin, mint kortárs költők és írók között.

Többször találkoztunk aztán az elmúlt húsz évben, legutóbb 85. születésnapján köszönhettem őt a Magyarok Házában rendezett ünnepségen. Az utolsó polihisztorok egyike volt, aki soha nem kérkedett a tudásával. Egyszerre volt költő, író, zenész, esztéta, kritikus, filozófus... Azok közé a művészek közé tartozott, akiknek viszonylag későn indult írói pályájuk. A zenész Ébert Tibor ötven éves kora után találta meg az irodalomban az önkifejezés új lehetőségeit. Az elmúlt negyed században született prózai szövegeiben egy eredeti, Krúdyra emlékeztető világot teremtett az 1945 előtti Pozsony atmoszférájából. Drámáiban a történelmi Felső-Magyarország hőseinek vívódását, tragédiáit állította színpadra. Legutóbbi műveiben már a legnagyobb útra készülődött, az elmúlással való szembenézés számvetései keserű-gyönyörű darabjai gazdag életművének.

„Felejtés hideg lepedői
a távollét hosszú folyosója leng
bolyongás repedezett torkán
poshadt víz rajta úszkáló
gyökerei a magányosságnak
hol vannak a szenvedély oleanderei
meg a várak a hajnali fényben (?)”

– tette fel a kérdést az *Éj és magány* című versében. Mi sem tudjuk rá a választ, akik itt maradtunk, de a költemény tovább izzik majd az idők végétéig, egy jelentős életút gyöngyszemeként.

Kedves Tibor, nyugodj békében, Isten veled!

És néz az űrbe....

Kongó, Amazonas?!
Hol már az erdő Borneóban?!
Mint sárga pókháló,
    megfojt, betakar mindent a pálmaliget.
Madagaszkár földjén vörösen vérző vágott sebek
és szerte gibbon-sikoly, orang-sóhaj,
kitépett, színes toll lebeg,
dőlnék, papírrá könnyűlnék büszke eukaliptuszok
és izzik a szén, a bolygón ezer és ezer sötét tüzek
és izzik a lég, istent dicsőítő új faj nem terem –
kiszáradt mederben tüdőshal vánszorog –
száz és száz furcsa szobor borong
    és néz az űrbe, mereng a Húsvét-szigeten.

Dunatükör

Irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat

Megjelenik kéthavonta

Főszerkesztő P. Papp Zoltán

A szerkesztőség tagjai:

Kovács Ildikó (szöveggondozás)

Szondi Bence (tördelés)

Erdei Éva (képzőművészet)

A szerkesztőség címe: 1213 Budapest, Fácános utca 8.

Telefon/Fax: 420 7346

E-mail: dunatukor@freemail.hu

Honlap: <http://dunatukor.fw.hu>

Kiadja Papp Zoltán

1213 Budapest, Fácános utca 8.

ISSN 1589-0716

Sokszorosítás: Prime Rate Kft., 1044 Budapest, Megyeri út 53.

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt., 1097 Budapest, Táblás u. 32.

Jelen számunk megjelenését támogatta:

Budapest XXI. kerület Csepel Önkormányzata